Riigikontrolli peakontrolöri 20.09.2001 otsus nr 12-7/006
"Kalavarude haldamise planeerimine ja eelarvestamine"

Sisukord

ÜLEVAADE AUDITI TULEMUSTEST 4

1. SISSEJUHATUS 9

1.1. AUDITEERITAVA VALDKONNA LÜHIÜLEVAADE 9
1.2. AUDITI ISELOOMUSTUS 10
1.3. AUDITI METOODIKA JA LÄBIVIIMINE 11

2. KALAVARUDE KAITSE 13

2.1. KALAPÜÜGI REGULATSIOONID 13
2.1.1. Tähelepanekud ja ettepanekud *13*
2.1.2. Kalapüügiõiguse määratlemise alused *16*
2.1.3. Kalapüügiõiguse tasu *18*
2.1.4. Kalapüügi regulatsioon rannameres ja sisevetel *20*
2.1.5. Kalapüügi regulatsioon Läänemerel *22*
2.1.6. Kalapüügi regulatsioon kaugpüügil *23*
2.2. KONTROLL JA ARVESTUS KALAPÜÜGI ÜLE 27
2.2.1. Tähelepanekud ja ettepanekud *27*
2.2.2. Kalandusalaste andmete arvestuse pidamise ja esitamise alused *29*
2.2.3. Kalandusalaste andmete kogumise olukord *32*
2.2.4. Kalanduse ühtse infosüsteemi arendamise tegevused ja rahastamine *36*
2.3. KALAVARUDE KAITSE- JA KORRALDUSABINÕUDE JÄRELEVALVE 37
2.3.1. Tähelepanekud ja ettepanekud *37*
2.3.2. Õigusaktidest tulenevad ülesanded, kohustused ja kontrollimehhanismid *40*
2.3.3. Järelevalve korraldus ja tegevuste prioriteedid *42*
2.3.4. Kalandusalase järelevalvetegevuse olukord *46*
2.3.5. Riigiasutuste järelevalvealane koostöö *49*

3. KALAVARUDE TAASTAMINE 51

3.1. TÄHELEPANEKUD JA ETTEPANEKUD 51
3.2. KALAVARUDE TAASTAMINE KALARESSURSI KAITSMISEKS 53
3.2.1. Kalavarude taastamise seotus õigusaktide ja rahvusvaheliste lepetega *53*
3.2.2. Kalavarude taastamise abinõude süsteem *53*
3.3. KALAVARUDE TAASTOOTMISE PLANEERIMINE JA EELARVESTAMINE 55
3.3.1. Kalavarude taastootmise programmide koostamine *55*
3.3.2. 2000. aasta kalavarude taastootmise alamprogrammi täitmine *56*
3.3.3. 2001. aasta kalavarude taastootmise alamprogramm *57*

4. KALANDUSALASED TEADUSUURINGUD JA SEIRE 59

4.1. TÄHELEPANEKUD JA ETTEPANEKUD 59
4.2. TEADUSUURINGUTE PLANEERIMISE ALUSED 61
4.2.1. Teadusuuringute seotus õigusaktide ja rahvusvaheliste lepetega *61*
4.2.2. Kalandusuuringute seotus keskkonnaseire süsteemiga *62*
4.3. TEADUSUURINGUTE PLANEERIMINE JA EELARVESTAMINE 63
4.3.1. Kalandusalaste teadusuuringute programmide koostamine *63*
4.3.2. Teadusuuringute mahud ja eesmärgid *64*
4.3.3. Kalandusalaste teadusuuringute tulemused *65*

KONTROLLIAKTI KOHTA ESITATUD VASTUSED 68

RIIGIKONTROLLI SEISUKOHAD KONTROLLIAKTILE ESITATUD VASTUSTE SUHTES 69

LISA 1. ÜLEVAADE KALANDUSPOLIITIKA STRATEEGILISTEST DOKUMENTIDEST 70
LISA 2. KALANDUSE VALDKONNA JUHTIMISES TOIMUNUD MUUTUSED 72

LISA 3. AUDITEERIMISEL KASUTATUD PÕHIKÜSIMUSED JA KRITEERIUMID 75
LISA 4. MAAKONNALE ERALDATUD PÜÜGIVAHENDITE KOGUSTE MUUTUSE NÄITED 77
LISA 5. JÄRELVALVETEGEVUSE RESSURSIARVESTUS 79
LISA 6. KALANDUSEGA TEGELEVATE INSPEKTORITE RESSURSIJAOTUS 80
LISA 7. VEEKOGUDE RIKASTAMINE KALAMAIMUDE JA NOORKALAGA 2000 JA 2001 A. 81
LISA 8. RAKENDUSLIKE TEADUSTÖÖDE FINANTSEERIMINE KIK VAHENDITEST 82
LISA 9. TEADUSUURINGUTE FINANTSEERIMINE RIIGIEELARVE JA KIK VAHENDITEST. 83

ÜLEVAADE AUDITI TULEMUSTEST

Riigikontrolli tulemusauditi osakond viis läbi auditi kalandusvaldkonnas teemal “Kalavarude haldamise planeerimine ja eelarvestamine”.

Auditi teema on oluline, sest siiani pole Riigikogus kinnitatud kalandusvaldkonna ühtset strateegilist arenguplaani[1] ega strateegilistest eesmärkidest tulenevat koordineeritud rahastamispoliitikat. Samas on Eesti riik võtnud EL-i liitumiskõnelustel konkreetseid ülesandeid ja andnud lubadusi, mida ei ole täies mahus täidetud[2]. Kalandusvaldkonnas on hulk keerulisi probleeme (nt eraldatavad püügikvoodid, tööhõive ja vajalikud investeeringud), kus Eestil on liitumiskõnelustes palju võita või kaotada.

Audit käsitleb kalavarude[3] haldamisega seotud oluliste tegevuste planeerimist ja eelarvestamist aastatel 2000–2001. Eesmärk on hinnata, kas kalavarude haldamisel on määratletud tegevuseesmärgid ja kavandatud raha kulutatakse nende saavutamiseks.

Audit hõlmab Keskkonnaministeeriumi (kalavarude osakond ja maakondlikud keskkonnateenistused), Keskkonnainspektsiooni (piirkondlikud osakonnad) ja Tartu Ülikooli Mereinstituuti.

Peamised järeldused

Kalandusvaldkonna üldised eesmärgid[4] on küll teada, kuid poliitilised valikud ja prioriteedid on kindlaks määramata ning ühtse dokumendina fikseerimata. Pikaajalistest arengukavadest tulenevaid selgeid sihte pole seatud, mistõttu puuduvad ka eeldused edukalt töötavaid tegevusinstrumente kujundada.

Kalavarude haldamiseks on välja töötatud ja seadustatud hulgaliselt regulatsioone, millest osa on halvasti rakendunud.

Kujunenud olukorras võib igal huvigrupil kujuneda oma käsitlus kalaressursside kasutamisest ning vastutus kalaressursside üldise vähenemise ja kalasaakide langemise eest alla majandusliku tasuvuse piiri hajub.

Peamised tähelepanekud

- Kehtiv kalapüügiseadus ei piira küllaldaselt püüdjate arvu – enamasti on soovijad saanud takistamatult kala püüda.

---

[1] Riigi kalanduspoliitika põhiseisukohad, mis arvestaksid EL-i ühise kalanduspoliitika nõudeid, on senini ühtse dokumendina kinnitamata (vt ka lisa 1).

[2] Sagedased ümberkorraldused KKM-i valitsemisala juhtimisahelates on häirinud eri valdkondade stabiilset arengut, sh ka kalandusvaldkonna arengut (vt ka lisa 2).

[3] Kalavarude all peetakse käesolevas dokumendis silmas nii siseriiklikult kui ka rahvusvaheliselt reguleeritavaid varusid.

[4] Ülevaade kalandusvaldkonna üldistest eesmärkidest on lisas 1.

- Tegelik püügivõime on ülepaisutatud ja see ületab oluliselt püügivõimalusi nii traal- kui ka rannapüügis. Kalapüügi regulatsioonide rakendamise eesmärgid ei ole selgelt määratletud ja eeldatavad tulemused/mõjud ei ole prognoositud. Näiteks ei ole kalapüüki reguleeriv püügiõiguse süsteem rannapüügil ja sisevetel tõhus – ressurssi kaitsev, samas ei toeta ka avamere püügikvoodi jaotussüsteem lõppkokkuvõttes Eesti kalurit, riigi huvisid kaugpüügi[5] korraldamisel aga ei ole senini selgelt määratletud.
- Püügiõigusega seotud täiendusi on kalapüügiseadusesse sisse viidud, kuid seejuures ei ole arvestatud muutustest tuleneva laiema mõjuga. Näiteks lisavõimalused piiratud püügiõiguse lubamise kohta toovad praegu, mil kontrollisüsteemid ei ole rakendunud ja järelevalvesüsteemi alles pannakse paika, sisuliselt kaasa kontrollimatu olukorra rannapüügil ja sisevetel. Sellele probleemile lisandub ka vajakajäämine kalandusalase teadlikkuse tasemes ja infomaterjalide ebapiisavus, millele on eelnevatel aastatel vähe tähelepanu pööratud[6].

- Kontrollisüsteemid ei ole praktikas rakendunud, mistõttu aruandlus ei hõlma kogu väljapüütud kalasaaki.

  - Püügiandmete kogumise juhtimine ja kontroll ei taga tõest teavet püütud kalakoguste kohta, kontroll kalasaagi lossimise ja esmakokkuostu üle on nõrk ning seadusesätetega halvasti reguleeritud.
  - Kalapüügiandmete kogumiseks, esmaseks töötlemiseks ja nende koordineeritud kasutamiseks puudub praegusi vajadusi arvestav ühtne infosüsteem. Ühtse infosüsteemi arengukava lähteülesanne on küll püstitatud ja olukorra kaardistamist on alustatud, kuid infosüsteemi arendamise oodatavat tulemust ei saavutata ilma Keskkonnaministeeriumi, keskkonnateenistuste ja Keskkonnainspektsiooni tiheda koostööta probleemide lahendamisel.

- Järelevalve kalapüügi eeskirjade ja püügipiirangute üle ei ole tõhus.

  - Järelvalvetegevuse planeerimine ja selle korraldus ei ole veel küllalt reguleeritud – vähe tegeldakse probleemide ja riskide määratlemise ja analüüsiga, järelevalvetegevuse prioriteete ja mahte ei planeerita, riiklike järelevalveasutuste koordineeritud koostööd ei ole selgelt paika pandud ning puudub tegevusplaanide aluseks olev järelevalvetegevuse arengukava.
  - Järelevalve kalapüüginõuetest kinnipidamise üle rannapüügil ja sisevetes ei ole tõhus, kuna on tihedalt seotud sotsiaalsete probleemidega ja paljude püüdjate õiguskultuuriga.
  - Järelevalve kalapüüginõuetest kinnipidamise üle Läänemere avamerepüügil on nõrk ning kaugpüügi järelevalvesüsteemid on alles ellurakendamisel.

- Puudub selgus ja järjepidevus kalavarude taastamise tegevustes.

  - Kalavarude taastamise tegevuste rõhuasetus on suunatud kalamaimude kasvatamisele, kuid vastavaid tasuvusuuringuid ei teostata ja tehtud investeeringud ei kajastu püügiloa hinnas.
  - Vähe tegeldakse elupaikade taastamise küsimustega, samuti ei rakendata piisavalt “saastaja/kasutaja maksab” printsiipi.

[5] Kaugpüük allutati kalapüügiseadusele sisuliselt alles 2000. aastal.

[6] Viimasel aastal on alustatud tööd kalandusalase teadlikkuse tõstmiseks ja infomaterjalide levitamiseks. KKM-i kalavarude osakond kavandab ka edaspidi sellesuunalist tegevust arendada.

- Otsused rahastada lepinguid kalamaimude kasvatamise kohta tehakse ainult üheks aastaks, maimude taastootmise pikema perioodi ühtne arengukava paraku puudub ja maimude vette laskmine ei ole seetõttu mõnikord põhjalikult läbi mõeldud.

- Teadus- ja rakendusuuringud ei anna vajalikku sisendit riiklikult reguleeritava kalavaru majandamiseks ja arenguvajaduste väljatöötamiseks.

  - Puudub ülevaade siseveekogude arendusperspektiividest – vähe tähelepanu on pööratud riiklikult reguleeritavate kalavarude uuringute tulemuste analüüsile, siseveekogude arendusvajaduste väljatöötamiseks vajalik info puudub, samuti ei ole analüüsitud veekogude rendile andmise otstarbekust riigi seisukohast.
  - Kalandusalaste uuringute finantseerimist kavandatakse üheaastase tsükliga, mistõttu pikemaajaliste rakendusuuringute ja ka jätkuvate teadusuuringute planeerimine on häiritud.
  - Kalandusalaste rakendusuuringute prioriteediks on rahvusvaheliselt kontrollitavad liigid, mille maht kogupüügist moodustab 2/3; uurimustulemuste koondamise ja avalikustamisega on siiani tegeldud vähe.
  - Teadusuuringute ja seireuuringute rahastamine on reglementeerimata. Iga-aastased kalandusuuringud, mis oma iseloomult on sisuliselt seire ja mille tulemusena kujundatakse riigi seisukohad püügiõiguse taotlemiseks Atlandil, Läänemerel ja Peipsil, rahastatakse osalt riigieelarve ja osalt keskkonnainvesteeringute vahendite arvelt.

Peamised ettepanekud

- Keskkonnaminister peaks läbi vaatama kalavarude haldamise strateegilised eesmärgid ja langetama järgmised otsused:
  - määratlema valdkonna olulisemad probleemid ning suunama nende lahendamiseks ressurssi, hinnates seejuures nii hetkeolukorda kui soovitavat olukorda mõõdetavate näitajate kaudu;
  - hindama, milliste tegevusinstrumentide abil on võimalik saavutada parim tulemus ja otsustama milliseid instrumente milliste eesmärkide saavutamiseks millises ulatuses tuleb kasutada, analüüsides ühtlasi, millised piirangud tulenevad ressurssidest ja milliseks kujuneb eri instrumentide tulu-kulu suhe;
  - hindama, millistes küsimustes on tegevuspoliitika kujundamiseks vaja seadusandja otsus, selle vastavalt ette valmistama ja esitama;
  - hindama, kas eelnevad otsused on strateegiale vastavalt langetatud ja otsustama korrigeerimise/täiendamise vajaduse, järgides dokumenteerituse nõuet.

- Tuleb leida võimalusi viia püügiintensiivsus vastavusse kalavarudega. Olukorras, kus püügivõimsus põhjustab jätkuvalt ülemäärase püügikoormuse kalavarudele, oleks vaja vähendada püügikoormust. Samuti soovitame kaaluda võimalust muuta püügiõiguse süsteemi lihtsamaks ja selgemaks. Piirduda võiks vaid kahte liiki püügiõiguse määratlemisega – kutseline ja harrastuslik kalapüük.
- Teeme ettepaneku reguleerida kalapüüki ookeanil ja Läänemere traalpüügil erinevalt kalapüügist rannikumeres ja sisevetel (näiteks: püügiõiguse müük enampakkumisel, püügiõiguse müügi hinna määramine) eesmärgiga vältida olukorda, kus riigi huvide ja eesmärkide otstarbekat korraldamist takistavad riigi enda kehtestatud üldised reeglid.

- On vaja määratleda riigi huvid ja nende kaitsmise võimalused ookeanipüügil ning läbi mõelda krevetipüügi kvootide müük olukorras, kus on teada, et turuhindadest odavam müük ei toeta eesti kalureid.
- Keskkonnaministril tuleks võtta tõsise tähelepanu alla kalandusalaste andmete ühtse infosüsteemi väljaarendamine ja tagada kõikide probleemide lahendamine operatiivselt, et tegelik süsteemi rakendamine edasi ei lükkuks, sest tulemusest sõltub paljuski kontrolli- ja järelevalvesüsteemi tõhusus. Samuti on vaja hinnata andmete otsekogumise otstarbekust harrastuspüügil, sest kehtiv regulatsioon ei anna tõepäraseid püügiandmeid.
- Täpselt ja selgelt on vaja reguleerida kalade (ka vähkide) esmakokkuostuga seonduv. Selleks tuleks kehtestada selged dokumenteerimise nõuded enne esmakokkuostu toimuvatele kalapartiide lossimisele ja transportimisele ning lahendada esmakokkuostjate litsentseerimise küsimus, et hoida kõrvale juhuslikud kokkuostjad.
- On vaja otsustada ja dokumenteerida kalanduse järelevalve arengu eesmärgid ja järelevalvetegevuse prioriteedid. Samuti teeme ettepaneku analüüsida järelevalvetegevuse senist praktikat ja tegelikke vajadusi, et selgitada välja võimalik suurim pettuse mõju ja selle esinemise risk.
- Teeme ettepaneku koondada kogu kalandusvaldkonna seire riikliku keskkonnaseire programmi alla. Selleks et tagada valdkonna seire raha ja sooritusega, soovitame ministeeriumi tasemel üle vaadata riiklikud keskkonnaseire alamprogrammid ja nende lähteülesanded ning suunata kalavarude seireks ettenähtud raha seirenõukogu käsutusse. Samuti tuleks ette näha kalandusspetsialisti lülitamine seirenõukogu koosseisu.
- Teeme ettepaneku koostada ja esitada valitsusele kinnitamiseks pikaajaline kalandusalaste rakendusuuringute riiklik programm, et tagada vajalike tegevuste järjepidevus ja finantseerimise selgus.
- Teeme ettepaneku koostada ja esitada valitsusele kinnitamiseks pikaajaline kalavarude taastamise riiklik programm, et tagada vajalike tegevuste järjepidevus ja süsteemsus ning finantseerimise selgus.
- Teeme ettepaneku kavandada eesti väikeste veekogude sihtuuringud, eesmärgiga leida lahendusi siseriiklikult reguleeritava kalavaru paremaks majandamiseks. Selleks soovitame koguda seni teostatud uuringute andmed ja analüüsida kogutud teave. Soovitame kaaluda ka võimalust väikejärvede rendile andmiseks kaluritele või kalurite kutseühingule.

Ministri vastus

Keskkonnaminister vastas Riigikontrolli “Kalavarude haldamise planeerimine ja eelarvestamine” kontrolliaktile 05.09.2001. a kirjaga nr 9-1/2772, milles muuhulgas tunnustas auditi meeskonna poolt Eesti kalavarude haldamise hindamisel tehtud põhjalikku tööd. Keskkonnaminister nõustus kontrolliaktis esitatud põhiliste järeldustega ja ettepanekutega. Samuti teavitas keskkonnaminister Riigikontrolli, et arvestab aktis toodud seisukohtadega oma töös ning esmajoones kalandusalase seadusloome parandamise kaudu kavandab neid ka ellu rakendada.

Peakontrolöri otsuse struktuur

Peakontrolöri otsuse põhiosa koosneb Riigikontrolli kontrolliaktist, mis on liigendatud kalavarude haldamise instrumentide järgi kolmeks peatükiks. Esimene neist käsitleb kalavarude kaitset, mille tagamise põhiinstrumentideks on kalapüügi regulatsioonid, kontroll ja arvestus, ning järelevalvet

kehtestatud kaitse ja korraldusabinõude üle. Teine peatükk käsitleb kalavarude taastamist ning kolmas kalandusalaseid uuringuid ja seiret.

Peakontrolöri otsuse põhiosale on lisatud auditeeritava vastus kontrolliakti kohta ja tema poolt antud ülevaade tegevustest, mille abil kavatsetakse kontrolliaktis kajastatud probleeme lahendada.

Samuti sisaldab peakontrolöri otsus Riigikontrolli seisukohta auditeeritava vastuse ja kavandatud tegevuse suhtes.

1. SISSEJUHATUS

1.1. Auditeeritava valdkonna lühiülevaade

Eesti on mereriik, kus kala on stabiilne uuenev looduslik ja majanduslik ressurss. Kala püütakse Läänemerest, ookeanist ja siseveekogudest. Ühtlasi on kalapüük turismi- ja ajaviiteobjekt.

Eesti kalandus on viimasel kümnendil tugevasti muutunud. Olemasolev rannakalade varu võeti peaaegu täielikult kasutusele juba 1990. aastate esimesel poolel ning traalpüük saavutas oma maksimumi 1997. aastal. Sellest tulenevalt ei ole kalandusharu arengutempo viimastel aastatel olnud enam võrreldav Eesti keskmiste näitajate kasvuga.

Kalanduse seisukohast on Eesti kõige olulisemaks ressursi haldamise piirkonnaks Läänemeri ja siseveekogud. Läänemere rannajoone pikkus on 3794 km ning territoriaalmere ulatus 12 miili. Eestile kuulub Läänemeres 1521 saart. Eestis on 1150 järve ja 420 üle 10 km pikkust jõge.

Samuti on Eesti lipu all sõitvatel laevadel võimalus püüda Atlandil Eestile kui NAFO liikmesriigile eraldatud kvoodi piires krevetti, mereahvenat ja süvalesta, aga ka NEFAC-i[7] veealal “koostöökvoodi” raames mereahvenat ja makrelli ning reguleerimata kalaliike.

Kalandussektor – sarnaselt põllumajandusega – on nii Eestis kui ka Euroopa Liidus ülimalt tundlik valdkond. Kalaressursside üldine oluline vähenemine on toonud kaasa olukorra, kus selle majandusharu spetsiifilistele probleemidele on lisandunud rasked sotsiaalsed küsimused.

EL-i ühine kalanduspoliitika (ÜKP) hõlmab ühised turuorganisatsioonid, struktuuripoliitika, kokkulepped kolmandate riikidega, kalavarude majandamise ja säilitamise ning teaduslikud uuringud selle tegevuse toetamiseks. ÜKP seadusandlik alus on kehtestatud juba Rooma lepinguga (art 38 ja 39) nii, et ühise põllumajanduspoliitika eesmärgid on ühtlasi ka ühise kalanduspoliitika eesmärkideks.

Kalandusvaldkonna küsimused on Eesti ja EL-i läbirääkimistel koondatud kaheksandasse peatükki. Peatükk suleti ajutiselt 06.04.2000 tingimusel, et Eesti täidab võetud kohustused. Peatüki taasavamise vältimiseks on vaja tagada võetud kohustuste täitmine. 12.10.2000 võttis Riigikogu vastu kalapüügiseaduse muutmise seaduse, mille üheks eesmärgiks oligi luua eeldused kalavarude haldamisega seotud kohustuste täitmine.

[7] NAFO ja NEFAC on Atlandi ookeanil teineteise naabruses paiknevad kalandust korraldavad organisatsioonid.

Lähtudes EL-i ühise kalanduspoliitika kontekstist[8] tuleks vaadelda kalandussektorit kui majandussektorit, mida iseloomustab alljärgnev protsessi kirjeldus:

<table>
<tr><th>Tooraine</th><th>Tootmine</th><th>Turustamine</th><th>Töötlemine</th><th>Turustamine</th><th rowspan="3">Tarbija</th></tr>
<tr><td>Looduslik ressurss
importkala</td><td>Kalapüük</td><td>Esmakokkuost sadamates</td><td rowspan="2">Kala tööndusliik töötlemine</td><td>Jae- ja hulgi-kaubandus, eksport
Kala ja kalasaaduste import</td></tr>
<tr><td colspan="3">Kalakasvatus</td><td colspan="2"></td></tr>
</table>

Kalapüügiga seotud inimesed

1999. aastal andsid kalapüük, -kasvatus ja -töötlemine tööd kokku ligikaudu 9600 inimesele, sh:

- kaugpüügilaevadel 630–650 inimest (Eesti kodanikke nendest < 50%);
- Läänemere avamerepüük 1000 inimest;
- Läänemere rannakalurid 2100 inimest;
- siseveekogudel (Peipsi ja Võrtsjärv) 580 inimest;
- kalakasvatuses 60 inimest;
- kalatööstuses 4662 inimest.

Ligikaudu 1700 kalurit on koondunud mittetulundusühinguna tegutsevasse Eesti Kalurite Liitu.

Harrastuskalureid on hinnanguliselt 30–40 tuhat.

Kalakasvatusega seotud inimesed

Kalakasvandusi on 20–25, mille töötajad on enamuses ühinenud Eest Kalakasvatajate Liitu. Sinna kuulub ka teadlasi, riigiametnikke ja teiste alade spetsialiste.

Kalapüügi ujuvvahendid

2000. aastal oli Eestis 17 kaugpüügilaeva, 187 Läänemere kalalaeva pikkusega 12,6–32 m (kalapüügiga tegelevad praktiliselt 154 laeva) ja ligi 15 000 väikelaeva. Kalapüügiks kasutatavaid väikelaevu pikkusega 7–12 m on registreeritud 537, sellest 117 püüavad Peipsil ja Võrtsjärvel. Alla 7 m väikelaevade arvu teada ei ole ja samuti ei ole andmeid, kui paljud neist tegelevad kalapüügiga, kuna Veeteede Ametis ei ole veel käivitatud väikelaevade registrit.

1.2. Auditi iseloomustus

Auditi aluseks on Riigikontrolli 2001. aasta I poolaasta tööplaan ja tulemusauditi osakonna peakontrolöri väljastatud kontrolliülesanne nr 006/2001 ning 31. mail 2001 kinnitatud auditi ettepanek teemal "Kalavarude haldamise planeerimine ja eelarvestamine".

[8] Vabariigi Valitsuse 13.03.2001. a istungile asjatundjate komisjoni poolt esitatud materjalid EL-i ühtse kalanduspoliitika administratiivse halduse korraldamise kohta.

Auditi teema on oluline, sest kalanduspoliitika on seotud rahvusvaheliste lepetega ning paljude Eesti elanike töö- ja elustiiliga.

Auditi planeerimisel tõi Riigikontroll välja kalanduspoliitika tulemuslikkuse seisukohast **olulisima probleemi** – kalavarude vähenemine. Sellest tulenevalt analüüsiti auditi käigus kalavarude kaitsmise ja taastamisega seotud tegevusi.

Auditi ulatus hõlmab kalavarude haldamise planeerimist ja eelarvestamist aastatel 2000–2001, mõne küsimuse olulisusest lähtuvalt tehti tagasivaade ka varasemasse tegevusperioodi.

Auditi eesmärgiks on hinnata, kas kalanduspoliitikas on määratletud tegevuspoliitika eesmärgid kalavarude haldamiseks ning kas raha kulutatakse kavandatud tegevuste ja tulemuste saavutamiseks.

Auditeerimise **hõlmatud asutused** olid Keskkonnaministeerium (KKM) ja Keskkonnainspektsioon (KI) ning kalandusalaste teadusuuringute puhul ka Mereinstituut (MI).

Käesolevas **auditis ei käsitleta** kalamajandusega seotud probleeme, kuna toimunud on põhimõtteline muutus kalanduse administreerimises[9] ja samuti on algatatud mitmeid tegevusprogrammilisi[10] muudatusi, mistõttu eelnimetatud probleemvaldkondade auditeerimine ei ole praegu otstarbekas.

1.3. Auditi metoodika ja läbiviimine

Auditi läbiviimisel järgisime Riigikontrolli seadusest, riigikontrolöri käskkirjadest ja tulemusauditi osakonna auditi põhiprotsessist tulenevaid nõudeid ning rahvusvahelistest auditeerimisstandarditest (INTOSAI, ISO), samuti kohuseteadliku kalanduse koodeksist tulenevaid soovitusi.

Püstitatud auditi eesmärgi saavutamiseks auditi ulatuses määratud mahus kasutasime järgmisi meetodeid:

1. Standardite ja hea tavaga kooskõlas olevate nõuete ja põhiküsimuste[11] sõnastamine vastavalt eelselgituse käigus tõstatunud küsimustele.

   Iga auditi põhiküsimuse auditeerimisel püstitasime hindamiskriteeriumid, ehk eeldasime, et ministeerium (või tema haldusala asutus) on planeerinud ja eelarvestanud teatud tegevusi rakendamaks vastavaid kalanduspoliitika instrumente. Iga kriteerium kirjutati auditi läbiviimisel lahti konkreetsete testküsimuste abil, et näha, kas tegelik olukord vastab kriteeriumile või mitte.
2. Teabe kogumine:

[9] Vabariigi Valitsuse 13.03.01. istungil kiideti heaks asjatundjate komisjoni ettepanekud, mille kohaselt viidi ühtse turukorralduse ja struktuuripoliitika administreerimine PM haldusalasse. Samuti tuleb PM-l käesoleva aasta septembriks välja töötada ühtne kalanduspoliitika strateegia ning esitada see kinnitamiseks.

[10] Kavandatud on meetmed kalalaevade moderniseerimiseks, kala- ja kalasaaduste töötlemise ajakohastamiseks, turureeglite väljatöötamiseks, kalakasvatuse arendamiseks ja kalasadamates rajatiste tänapäevastamiseks. Samuti on planeeritud nende meetmete rahastamine FIFG-programmi raames; SAPARD-i programmi raames saavad toetust kalakasvatus ja osaliselt kalatööstus. Need programmid pole veel käivitunud;

[11] Auditeerimisel kasutatud põhiküsimused ja hindamiskriteeriumid on lisas 3.

- internetis, erialakirjanduses ning tööplaanides ja nende täitmise aruannetes;
- intervjuudes juhtide ja täitjatega ning küsimustikele vastustes;
- seaduste ja teiste õigusaktidega tutvumine ja nende analüüsimine kalanduse kontekstis;
- kalavarude haldamise planeerimise ja eelarvestamise tegevuste sisu ja juhtimise tegeliku olukorra ja nõuete võrdlemine;
- küsimustike koostamine ja küsitluse läbiviimine.

Küsimustikud saadeti KKM-i kalavarude osakonnale ja KKM-i 8 maakonna keskkonnateenistustele (KKT) (6 mereäärset, Viljandimaa ja Tartumaa) ning Keskkonnainspektsioonile ja 6 maakonna osakonnale (töögrupile). Samuti analüüsisime küsimustikele lisatud ja kohtumistel saadud materjale (protokollid, kooskõlastuskirjad, ettepanekud jne).

Võrdlesime olukorda ministeeriumis (kalavarude osakonnas) ja keskkonnateenistustes ning vastavalt ka Keskkonnainspektsioonis ja tema piirkondlikes osakondades – nende vajadusi kalavarude haldamisel planeeritud ja reaalse tegevusega.

Leidude aruandes kasutatud põhiküsimused ja kriteeriumid on kooskõlastatud auditeeritavaga. Auditi käigus muudeti põhiküsimuste ja kriteeriumide sõnastust.

Kogutud teabe põhjal tegi töörühm üldistusi ja viis läbi võrdleva analüüsi, mille põhjal koostati leidude aruanne. Auditeeritud asutustega kooskõlastatud leidude aruandel põhineb ka käesolev kontrolliakt.

Auditeerisid ja leidude aruande koostasid tulemusauditi osakonna auditi juht Heli Jalakas ning auditi spetsialistid Krista Jansen (aruandluse ja järelvalve osa) ja Leonid Paalandi (püügikvoodid, veekogude rikastamine ning teadusuuringute osa). Kontrolliakti koostas Heli Jalakas ja peale allkirjastamist esitati akt Keskkonnaministeeriumile ja Keskkonnainspektsioonile 14.08.2001.a.

2. KALAVARUDE KAITSE

2.1. Kalapüügi regulatsioonid

2.1.1. Tähelepanekud ja ettepanekud

Kalavarude kaitse tagamise üheks olulisemaks abinõuks on järgmiste regulatiivsete instrumentide ellurakendamine:

- **Püügikorraldus** e püügiloa määramine – Kalapüügiloaga määratakse lubatud püügivahendid, väljapüügi mahud, püügiajad ja/või püügilaevade arv ning kalapüügi koht.

  Püügikorraldus on sätestatud kalapüügiseadusega ja seadusest tulenevate õigusaktidega; püütava kala kogused ja püügivahendite arv kinnitatakse igal aastal vastavalt valitsuse ja KKM-i määruse või korraldusega. Alates 1991. aastast on vastu võetud üle 40 Vabariigi Valitsuse kalandusalase määruse, üle 30 korralduse ja üle 100 KKM-i määruse.

- **Kontroll ja järelevalve** kehtestatud õigusaktide, korra ja eeskirjade täitmise üle.

  See on prioriteet number kaks, sest õigusaktid, korrad ja eeskirjad ei tööta, kui pole kehtestatud kontrolli nendest kinnipidamise ja täitmise üle ega kehtestatud aruandluskohustust ja nõudeid tegevuse tulemuste dokumenteerimise kohta. Järelevalvetoimingud on sätestatud keskkonnajärelevalve seadusega[12]. Kontrolli ja järelevalvet käsitletakse alapeatükkides 2.2 ja 2.3.

Püügiandmete ja seirepüükide alusel hindavad teadlased ja KKT-d kalavarude seisundit ning kasutades ka eelmiste aastate andmeid, esitavad KKT-d **soovitused kalapüügiks** rannikumeres ja sisevetel ning **jaotuse kutseliste kalurite ja piiratud püügiõigusega isikute vahel,** lähtudes kalapüügiseadusega kehtestatud piiratud püügivahendite liikidest ja lubatud piirarvudest ühele isikule ning soovijate arvust.

Kalavarude osakond analüüsib KKT-delt laekunud ettepanekuid, võrdleb neid teadusuuringute alusel tehtud soovitustega ning viib vajadusel sisse vastavad parandused. Püügivahendite piirarvud maakondade ja veekogude lõikes kehtestab keskkonnaminister oma määrusega.

Kvootide ja püügiõiguse jaotamise/müügi eesmärk on tagada kalavarude säilimine ja optimaalne väljapüük (see eesmärk on selgelt fikseerimata, kuigi kalapüügiseaduses on see kaudselt formuleeritud kalapüügi põhinõudena – "kalapüügil …. tuleb säilitada nende varude taastumisvõime ja veekogude tootlikkus ning vältida ebasoovitavaid muutusi veekogude ökosüsteemis"); see ei eelista üht huvigruppi teisele; see annab uutele üritajatele võimaluse tulla kala püüdma ja kindlustunde vanadele kaluritele.

Kalapüügiõiguse tasu suurus on sätestatud kalapüügiseadusega ega tohi ületada **3%** väljapüütava **kalakoguse harilikust väärtusest.** See kehtib kõikide püügiõigustasude määramisel olenemata püügipiirkonnast.

[12] RT I 1997, 86, 1460

Väljapüütud kalasaak on kõige kallim kaugpüügil. Läänemere saagi teeb odavaks räime ning kilu madal hind. Sisevete saagi suhteliselt suurem väärtus on tingitud koha, ahvena, lõhe ja angerja hinnast.

Hinnanguliselt (väljastatud kalapüügilubade alusel) arvestatud **püügiõigustasu laekub 2001. aastal riigile 14,4 miljonit krooni.**

Riigipoolsed kulutused kalavarude haldamisel 2001. a on riigieelarvest 2,6 milj krooni ja keskkonnainvesteeringute vahenditest 12,4 milj krooni, seega kokku 15 miljonit.

Läänemere rahvusvaheliselt kontrollitavate kalaliikide (räim, kilu, tursk, lõhe) soovituslikud väljapüügimahud ja riikidevahelise jaotuse kinnitab (teadlaste soovitustele tuginedes) Rahvusvaheline Läänemere Kalanduskomisjon (IBSFC).

Eesti kalurite räimepüügi võimalused on langenud, kuna kvooti vähendati (üldiselt on räime kudekarja biomass kõigis Läänemere kolmes asurkonnas langemas). Tursa püük on aastate lõikes langenud, viimastel aastatel müüs Eesti olulise osa kvoodist, sest praegu pole Eesti vetes tööndusliikuks püügiks vajalikku tursa varu. Samuti on müüdud enamus avamere lõhekvooti, sest Eesti laevad ei tegele spetsialiseeritud lõhepüügiga ning kvoot on jäänud kasutamata.

Kvootide müügist EL-ile loodetakse 2001. a saada 12,4 miljonit krooni kompensatsiooni.

Kaugpüük. Krevetipüügi õiguse jaotamine ja müük äriühingutele toimus 2000. aastani kehtiva korra kohaselt; 2000. aasta püügikvoot jaotati ministri käskkirjaga; 2001. aasta kvoot kalapüügiseaduse alusel.

Krevetipüügi õiguse müük enampakkumisel ei toonud turule uusi tegijaid.

Eestil on nn “ajalooline” juurdepääs kalavarudele (sh püügivõimalus NAFO tsoonis). Atlandi kalapüügi korraldamisel vajavad Eesti riigi huvid suuremat kaitset.

Püügikvootide müügist enampakkumisel laekus 2001. aastal täiendavalt riigieelarvesse **8,6 mln krooni** (ennustati/plaaniti 8,2 mln kr), sellest:

- Läänemere kilu ja räime kvootide müügist 5,2 mln kr;
- maakondades püügivahendite kasutamise õiguse müügist 3,4 mln kr;
- Atlandi krevetipüügi-päevade müügist ainult 7,5 tuhat krooni.

Läänemere ja kaugpüügi püügikvootide ja – õiguse müük enampakkumisel on end rahaliselt õigustanud. Enampakkumise korraldajatel on olemas täpsed andmed kvootide omanikest ja müügist laekunud raha kohta.

Reeglina on kvoodi omanik ka ise kalapüüdja, v.a püük Atlandil ja Peipsil.

Rannapüügil püügikvootide müük enampakkumisel ei ole end õigustanud, sest valdavalt osteti need samade kalurite poolt tagasi, kes nendest enne loobuma pidid. Sama tulemus oli ka räime, kilu, tursa enampakkumisel. Ka Võrtsjärve enampakkumisel osalesid ainult mõned uued tegijad.

Rannapüügil ja sisevetel reguleeritakse kalapüüki püügivahendite piirarvude kehtestamisega, püügikeeluaegadega ja -aladega.

Siiski **toimub ülepüük peamiselt rannavetes (koha, ahven) ja siseveekogudest Peipsil**.

KKM vähendas 2000. ja 2001. aastal lubatud püügivahendite arvu madalas rannikumeres (Hiiumaal) ja siseveekogudel. Kõige rohkem vähendati nakkevõrkude arvu.

Kuigi maakondadele eraldatud püügivahendite arvu on käesoleval aastal vähendatud (eriti nakkevõrkude osas, näiteks Harjumaal 2001. aastal võrreldes 2000. aastaga, vähendati nakkevõrkude arvu 1450 võrgu võrra), **on püügikoormus rannavetes siiski veel** suur ja kalavarud (eriti koha ja ahven) rannikumeres vähenevad jätkuvalt. Ka sisevetes on viimastel aastatel toimunud väljapüügi vähenemine .

Näiteks 1998. aastal oli väljapüük 3878 t ja 2000. aastal 3189 t. Tõsi, võrreldes 1999. aasta väljapüügiga (3108 t) on 2000. aastal toimunud 81 tonnine väljapüügi kasv, mis annab kalavarude olukorra hindamisel alust optimismiks.

Kehtiv kalapüügiseadus ei piira küllaldaselt kalapüüdjate arvu. 1999. ja 2000. a on **enamasti kõik soovijad saanud takistamatult kala püüda.**

Selle tulemusena on kujunenud olukord, kus püügivõimsused on üle paisutatud nii traalpüügis, kui ka rannapüügis.

Regulatsioonidega on vaja piirata püüdjate arvu ja seeläbi püügivõimsusi. Ilma kalurite arvu ja püügivõimaluste tasakaalustamiseta ei korrastu ka kalapüük (ei jätku investeeringuteks)

Siseriiklikult reguleeritavad kalavarud (nn rannakalanduse sihtliigid) on praktiliselt kõik kasutusele võetud.

Kalavarude edasine intensiivne kasutamine võib kokkuvõttes kaasa tuua püügivõimaluste vähenemise.

Kalapüügiseaduse § 13[3] (mis hakkas kehtima alates 08.01.2001), **laiendab tunduvalt** inimeste arvu, kellel on õigus taotleda piiratud püügiõigusega kalapüügiluba – st kala **püüki kutselise kalapüügivahenditega.**

Kui vastavale haldusterritooriumile eraldatud püügivahendite hulk ei võimalda rahuldada kõiki soovijaid, tuleb vähendada ühele isikule eraldatavate püügivahendite hulka ja püügiaega.

Samas KKT-del on andmeid, et piiratud püügiõigust omavad isikud püüavad tegelikult lubatust palju rohkemate püügivahenditega.

Läänemere rannakalanduses ja siseveekogudel on **2001 aastal on väljastatud lube**, esimese poolaasta seisuga, järgmiselt (tükki):

- kaluri kalapüügiluba 3 120;
- piiratud kalapüügiluba 4 315;
- kalastuskaart 49 190.

KKT-de sõnul kulub tohutu aeg nende tööajast lubade väljastamisele ja kõiki soovijaid rahuldava lahenduse jõudmiseni. Iga püügiluba omav isik esitab andmed püügiaja, püüniste liigi, püüniste arvu, püügipiirkonna ja liigilise väljapüügi kohta.

Püügiloa määramise eesmärgid laiemalt võttes – riigi kalanduspoliitika väljatöötamise ja ellurakendamise tasemelt vaadatuna – ei ole selgelt eesmärgistatud.

Kalapüügiseadus annab võimaluse kala püüda väga paljudele ja kontrollisüsteemide kehtestamine ja järelvalve tagamine kõigi kalapüüdjate üle on väga kulukas, kui mitte võimatu.

Kalapüügiseadusesse on tehtud mitmeid muudatusi, kuid eesmärki, mida on tahetud nende muudatustega saavutada, fikseeritud ei ole.

Ei ole selgelt väljendatud, kas on eesmärgiks kalapüügiga seotud ettevõtete jätkusuutlikkuse tagamine, soodustades seejuures väikeste või suurte arengut.

Ei ole dokumenteeritud põhjendust, miks nii suurele hulgale piiratud püügiõigusega püüdjale müüakse püügiõigust alla turuhinna.

Kuna kalapüügiõiguse müük enampakkumisega toimus k.a. esmakordselt, samuti on järeloksjonid osalt veel toimumata – seisab ees aeg teostada analüüs, et hinnata adekvaatselt põhjuseid, miks olid

sellised vahed kalapüügiõiguse riiklikult kinnitatud tasumäära ja oksjonil müüdud kalapüügiõiguse müügihinna (turuhinna) vahel. KKM-i kalavarude osakond on vastava uurimuse tellimuse esitanud MI-le.

Kalavarude kasutamise ja kaitse instrumendid (kvoodid ja tehnilised piirangud) ei osutu piisavalt efektiivseks olukorras, kus püügivõime põhjustab jätkuvalt ülemäärase püügikoormuse kalavarudele. Nendes tingimustes on ülepüük vältimatu. Seetõttu oleks vajalik vähendada saake või püügikoormusi.

Ettepanekud

- Riigikontroll soovitab välja arendada pikaajaline kalanduse arengukava, mis käsitleks kalavarude kaitse strateegilisi eesmärke ja kalapüügi regulatsioonide rakendamise sihte selleks, et minimiseerida riski olukorras, kus igal huvigrupil on kujunenud oma käsitlus kalapüügi eesmärkidest ja vastutus negatiivse tulemuse eest hajub. Märgime siinjuures, et liitumisel EL-iga, tuleb meil lähtuda ühtse kalanduspoliitika põhimõtetest.
- Püügiintensiivsus vastavusseviimiseks kalavarudega soovitame kaaluda ühe võimalusena piiratud püügiõigusega püük viia harrastuspüügi kategooriasse ja tõsta tasu piiratud püügiõiguse müügi eest ning kaaluda harrastuspüügi piiramist koguseliselt – sätestades püütud kalasaagi ülemine piirkogus tagamaks kontrolli võimalikkus selle vajaduse tekkel.
- Teeme ettepaneku reguleerida kalapüüki ookeanil ja Läänemere traalpüügil erinevalt kalapüügist rannikumeres ja sisevetel, eesmärgiga vältida olukorda, kus riigi huvide ja eesmärkide otstarbekat korraldamist takistavad riigi enda kehtestatud üldised reeglid.
- Soovitame luua selgus riigi huvidest ja nende kaitsmise võimalustest ookeanipüügil (NAFO, NEAFC ja Teravmägede kalapüügi piirkonnas).

2.1.2. Kalapüügiõiguse määratlemise alused

Kalapüügiõigus tekib seadusega sätestatud korras ja on reguleeritud kalapüügiseadusega[13] ning seadusest tulenevate alamaktidega.

Nendeks on Vabariigi Valitsuse 31.01.1996. a määrusega nr 35 kinnitatud järgmised kalapüüki reguleerivad alamaktid:

“Kalapüügieeskiri”;

“Kalapüügilubade väljaandmise kord”;

“Kalapüügiga seonduvate andmete esitamise kord”.

Kalapüügiloaga määratakse lubatud püügivahendid, väljapüügimahud, püügiajad, ja/või püügipäevade arv (kvoot[14]) ning kalapüügikoht.

Sõltuvalt kasutatavatest püügivahenditest eristatakse õngepüügi-, vähipüügi-, harrastuspüügi-, piiratud püügi- ja kutselist püügiõigust[15].

- *Õngepüügiõigus* on igaühe eluaegne õigus.

[13] RT I 1995, 80, 1384

[14] EE 5 lk 273, kvoot (lad *quot* “kuipalju”) terviku jagamisel iga üksiku kohta tulev määr, osa või norm, nt. mingi kauba tootmises, välja või sisseveos, ka kasumi, pärandi ja kohustuse jaotamises.

[15] Kalapüügiseadus § 6, §§ 10–13[3]

- *Harrastuspüügi õigus* tekib kalastuskaardi KKT-st ja mujalt ostmise päevast. Harrastuspüügivahendid on: spinning, vedel, sikuti, lendõng, põhjaõng, krunda, ankurdamata und, käsiõng või enam kui üks lihtkäsiõng, harpuunpüss ja harpuun, haakeõng.
- *Kutselise kalapüügi* vahenditega (õngejadad, nakkepüünised, lõkspüünised, kurnpüünised ja traalpüünised) tohib kala püüda ettevõtjana registreeritud isik (kalapüügiseadus ei sätesta mingeid piiranguid, tingimusi, välistusi ega eeldusi) kalapüügiloa (sellega määratakse püügikogus, või püügivahendi liik ja arv ning püügikoht) alusel siseveekogudel, piiriveekogudel, merel, Eesti Vabariigi majandusvööndis või väljaspool Eesti Vabariigi jurisdiktsiooni oleval veealal.

Õiguse kutseliseks kalapüügiks annab kalapüügiluba, mis on kalalaeva kalapüügiluba või kaluri kalapüügiluba.

- *Kalalaeva püügiluba* annab õiguse kalapüügiks kutseliste kalapüügi vahenditega (õngejadad, nakkepüünised, lõkspüünised, kurnpüünised ja traalpüünised) merel kuni Eesti Vabariigi majandusvööndi välispiirini, väljaspool EV jurisdiktsiooni oleval veealal, kui püügiõiguse seal tagab riik, või avamerel.

  Kalalaeva kalapüügiloa annab Keskkonnaministeerium.
- *Kaluri kalapüügiluba* annab õiguse kalapüügiks, välja arvatud lestapüük, kutselise kalapüügi vahenditega (õngejadad, nakkepüünised, lõkspüünised, kurnpüünised ja traalpüünised) merel kuni 20 m samasügavusjooneni, Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järvel, Narva jõel ja Narva veehoidlal või siseveekogul.

  Kaluri kalapüügiluba lestapüügiks annab õiguse lesta püüda merel, sõltumata mere sügavusest.

  Kaluri kalapüügiloa üheks aastaks annab ettevõtjana registreeritud isikule (kalapüügiseadus ei sätesta mingeid piiranguid, tingimusi, välistusi ega eeldusi) vastava maakonna keskkonnateenistus kalapüügiseadusega sätestatud korras.

- *Piiratud kalapüügi luba* annab õiguse kalapüügiks piiratud kalapüügi vahenditega :

  - mereranna piiresse ulatuva kinnistu füüsilisest isikust omanikule ja merega piirneva kohaliku omavalitsuse poolt piiritletud ala alalisele elanikule kinnistu asukoha või alalise elaniku elukoha maakonnaga piirneval mereakvatooriumi osal kuni 20 meetri samasügavusjooneni;
  - Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järve ranna piiresse ulatuva kinnistu füüsilisest isikust omanikule ja kohaliku omavalitsuse poolt piiritletud ala alalisele elanikule kinnistu asukoha või alalise elaniku elukoha maakonnaga piirneval järveakvatooriumi osal kuni ühe kilomeetri laiusel veealal;
  - Võrtsjärve ranna, järve või paisjärve kalda piiresse ulatuva kinnistu füüsilisest isikust omanikule järvel või paisjärvel, mille ranna või kalda piiresse kinnistu ulatub;
  - vooluveekogu kalda piiresse ulatuva kinnistu füüsilisest isikust omanikule kinnistuga piirnevale või kinnistu piiresse jääval vooluveekogu osal.

Piiratud kalapüügi vahendid merel, Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järvel ning Võrtsjärvel on kuni kolm nakkevõrku, üks kuni ühemeetrise suukõrgusega ääremõrd või kuni 250st konksust koosnev põhjaõngejada.

Teistel siseveekogudel on piiratud kalapüügi vahendid nakkevõrk, kaldanoot, kuurits, liiv, kuni ühemeetrise suukõrgusega mõrd ja kuni 100st konksust koosnev põhjaõngejada.[16]

[16] Kalapüügiseadus § 13^3

Tulenevalt valitsuse tegevuskavale 2001.a on KKM kalandusosakonnale ja KI-le tehtud kohustuseks välja töötada uued kalapüügieeskirjad 30. novembriks 2001.a.

2.1.3. Kalapüügiõiguse tasu

Kalapüügiõiguse tasu suurus on sätestatud kalapüügiseaduse 15. paragrahvi sätetega, mille kohaselt tasu suurus ei tohi ületada kolme protsenti väljapüütava kalakoguse harilikust väärtusest. Vastavate väärtushinnangute ettepanekute väljatöötamiseks on teadlased korraldanud katsepüüke.

> **Näiteks**: KKM ja MI sõlmisid 11.04.2000 lepingu nr 2-11-14/72 " Läänemere kalapüügi majanduslike näitajate analüüs rahvusvaheliselt reguleeritavate liikide osas ja püügiõigusetasu põhjendus". Vastavad andmed, arvutused, kasutatud metoodika jm vajalik on esitatud lepingu täitmise lõpparuandes.[17]
>
> Eesti Mereinstituudi direktor tegi 14.12.2000 kirjaga (numbrita) KKM kalanduse osakonnale ettepaneku säilitada 2001.a püügitasud rannikumeres ja sisevetes enam-vähem eelmise aasta tasemel, kuna olulisi muudatusi tööndusKalade arvukuses võrreldes paari viimase aastaga toimunud ei olevat.
>
> > Näitena on toodud võrgupüügi tasumäärade arvestus Hiiu maakonna Väinamere osa kohta.
> >
> > MI hinnangul on Väinamere kalastik võrreldes muude rannikumere piirkondadega kõige kehvemas seisus. Võrgupüügi tasu arvestus põhineb katsepüükidel kokku 350 30-meetrise nakkevõrguga Hiiumaa kaguranniku läheduses 2000.aasta suvel.
>
> Arvestatud on, et püügiõigust kasutatakse 300 päeva jooksul aastas. Katsepüükide tulemusel kujunes potentsiaalse saagi väärtuseks ühe võrgu kohta 9600 krooni ja püügiõiguse tasu aastase püügiloa eest võiks ulatuda 288 kroonini. Liikide keskmised kokkuostuhinnad on arvutatud Keskkonnainspektsioonist saadud kuu keskmiste hindade alusel.

Tasu kutselise kalapüügiõiguse eest tuleb tasuda enne püügiõigust tõendava dokumendi saamist vähemalt 50%, ülejäänud peale samas mahus püügivõimaluse ärakasutamist.

Tasu harrastusliku püügiõiguse ja piiratud kalapüügiõiguse eest tuleb maksta enne püügiõigust tõendava dokumendi saamist.

Eripüügiload eriotstarbeliseks kalapüügiks väljastatakse tasuta.

Kala püügipiirkonnad ja väljapüügi kogused

KALAPÜÜGI PIIRKONNAD	*Kala väljapüük*	*Hinnanguline väärtus*[18]

[17] Eesti Mereinstituut, Lepinguliste rakendusuuringute " Läänemere kalapüügi majanduslike näitajate analüüs rahvusvaheliselt reguleeritavate liikide osas ja püügiõigusetasu põhjendus" ja Kalalaevastiku püügikoormuse suuruse hindamine ja ettepanekud selle vastavusse viimiseks olemasoleva Läänemere kalavaruga" lõpparuanne. Vastutav täitja: Markus Vetemaa, Tallinn, 2000.

[18] Kreveti rahaline väärtus Äripäeva andmetel, Läänemere püük FIFG programmi andmetel.

püüdjad	*1999 / 2000 (tonnides)*	*1999 / 2000 mln krooni*
1.ATLANDI OOKEAN	25 686 / 24 670	? / 630 (krevett)
kutselised kalurid		
2.LÄÄNEMERE AVAMEREPÜÜK	73 072 / 74 967	116 / 136
kutselised kalurid		
3.LÄÄNEMERE RANNIKUKALANDUS	9 925 / 10 220	27 / 26
kutselised kalurid, rannaelanik ja harrastuspüüdja		
4.SISEVEEKOGUD	3 110 / 3 189	?
kutselised kalurid, rannaelanik ja harrastuspüüdja		
	kokku:110 793 / 113 046	

Tabelis on toodud ligikaudsed andmed püütud kala koguste ja maksumuse kohta. Suurema osa Eesti kalurite püügikogusest (üle 66 %) moodustavad Läänemere rahvusvaheliselt kontrollitavad liigid (räim, kilu, tursk, lõhe). Ligi 22 % püütavast kogusest saadakse kaugpüügil.

Väljapüütud kalasaak on kõige kallim kaugpüügil. Läänemere saagi teeb odavaks räime ning kilu madal hind. Sisevete saagi suhteliselt suurem väärtus on tingitud koha, ahvena, lõhe ja angerja hinnast.

Vastavalt püügikoguse väärtusele arvestatakse eeldatav riigile laekuva kalapüügiõiguse tasu. Harrastuskalapüügil püütava kalakoguse väärtust on raske hinnata, kuna laekuvad püügiandmed on kaheldava väärtusega[19]

Hinnanguline (ligikaudne) riigieelarvesse laekuv püügiõigustasu aastatel 2000 ja 2001 on järgmine:

Väljastatud kalastusload ja sellekohased laekumised			*Oksjonimüük*
(milj krooni)	2000 a	2001 a	2001 a
- kaugpüük	3,94	5,45	0,008
- Läänemere püük	5,2	3,467	5,2
- rannapüük***	*	2,0	0,035
- siseveed***	1,5	1,5	3,4
- harrastuspüük	1,8	2,0	-
KOKKU:	**	14,4	8,643

*eraldi rannapüügi arvestus puudub

**Püügiõigustasu kokku 2000 aasta eest laekus üle 10 mln krooni (täpsemad arvestused puuduvad)

***kutselise kalapüügivahenditega püügiõiguse müügist

EL müüdud lõhe ja tursakvoodist laekub 2001 a planeeritava kompensatsiooni kohaselt 12,4 milj krooni.

Väljastatud load* Läänemere rannakalandus ja siseveed:

	Lubade arv 2000/	**2001**Ikv
- kaluri kalapüügiluba	4 199 /	3 120
- piiratud kalapüügiluba	5 123 /	4 315
- kalastuskaart	37 636 /	49 190

*andmed 2001 I p.a seisuga

[19] Kalanduse programm 2001 seletuskiri (projekt).

Kalavarude haldamise alaste tegevuste finantseerimine riigieelarve ja Keskkonnainvesteeringute Keskuse vahenditest 2000. ja 2001. aastal

Rahastamine **(**tuhat krooni)	KIK	EA	KIK	EA
Tegevused	**2000**	**2000**	**2001**	**2001**
Varude taastootmine Põlula Kalakasvatus	3 987,8	614,2	4 210	600
Kalavarude– ja teised kalandusalased uuringud	4 074,4	800	3 550	700
Rahvusvaheline koostöö Liikmemaksud	986	1 165	630	1 337,2
Varude kaitse ja järelvalve	2900		3 700	(KI eelarvest osa)
Kalapüügi arvestus ja info levik			329	
Kalandusprogramm kokku:	11 948,1		12 419	
Riigieelarvest kokku:		2 579.2		2 637,2

2.1.4. Kalapüügi regulatsioon rannameres ja sisevetel

Lubatud püügivahendi ja nende piirarvu kalapüügil kaluri kalapüügiloa alusel Läänemerel, Peipsi ja Lämmijärvel ning teistel siseveekogudel maakondadele kehtestab keskkonnaminister oma määrusega:

2000. aasta püügivõimalused on kehtestatud 02.12.1999 määrusega nr 98 [20];

2001. aasta püügivõimalused on kehtestatud 22.12.2000 määrusega nr 78 [21].

Kutselise kalapüügi püügikogused ja **– õigus** (püügivahendite arv) jaotatakse taotlejate vahel valitsuse 12.12.2000 määrusega nr 412[22] kehtestatud korra kohaselt

(lisas 4 on toodud Hiiumaa ja Harju maakonnale eraldatud püügivahendite jaotuse näited).

Loa andja arvutab taotleja osaku kõikide taotlejate poolt eelmise kolme aasta jooksul kasutatud püügivõimaluste kogusummast (ajaloolise püügiõiguse osak), mis näitab taotleja poolt eelmise kolme aasta jooksul vastaval veealal tegelikult õiguspäraselt kasutatud püügivõimaluste suhet teiste eelmise kolme aasta jooksul samal veealal kala püüdnud isikute tegelikult õiguspäraselt kasutatud püügivõimalustesse. Ajaloolise püügiõiguse osaku alusel arvutab loa andja loa taotleja ajaloolise püügivõimaluse (osak x jaotatav lubatud püügivõimalus = ajalooline püügivõimalus).

Eeltoodud valitsuse määrusega on kehtestatud kutselise kalapüügilubade taotlemisel esitatavate dokumentide loetelu, kalapüügilubade andmise ja kehtetuks tunnistamise korra ja kalapüügilubade vormid.

[20] RTL 1999, 164, 2364

[21] RTL 2000, 137, 2166

[22] RT I 2000, 97, 624

Piiratud kalapüügi vahendid ühele isikule on sätestatud kalapüügiseaduse muutmise seadusega 12.10.2000 § 13[3] [23].

> Piiratud kalapüügi vahendid merel, Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järvel ning Võrtsjärvel on kuni kolm nakkevõrku, üks kuni ühemeetrise suukõrgusega ääremõrd või kuni 250st konksust koosnev põhjaõngejada.
>
> Teistel siseveekogudel on piiratud kalapüügi vahendid nakkevõrk, kaldanoot, kuurits, liiv, kuni ühemeetrise suukõrgusega mõrd ja kuni 100st konksust koosnev põhjaõngejada.

Aastaks 2001 kehtestas keskkonnaminister **piiratud kalapüügi võimalused** Läänemerel, Võrtsjärvel, Peipsi, Pihkva- ja/või Lämmijärvel ning siseveekogudel maakondade lõikes 29.12.2000 a määrusega nr 83[24].

> Selles määruses on igale mereäärsele ning Peipsi, Lämmi- ja Pihkva ning Võrtsjärve äärsele maakonnale kinnitatud nakkevõrkude, ääremõrdade ja põhjaõngejadade arv, lisaks siseveekogudel piiratud püügivahendid, olenevalt järve pindalast ning jõgede vesikonna suurusest .

Piiratud kalapüügi lubade jaotamine toimub keskkonnaministri 27.12.2000 määruse nr 79[25] kohaselt.

> Selles määruses on sätestatud loa taotlemisel esitatavad dokumendid, taotluse esitamise tähtaeg, taotluse menetlusse võtmine, loa andmise otsus, püügivõimaluste arvutamine, loa koostamine, loa vorm ja loa väljastamine jm vajalikud toimingud.

Kalastuskaardi vormi ja harrastusliku kalapüügiõiguse tasu kinnitas keskkonnaminister 2001.aastaks 29.12.2000 määrusega nr 82 [26].

> Selle määrusega kehtestati kalastuskaardi vormid kestvusega üks päev, kolm päeva, üks kuu, kuus kuud ja üks aasta ning kalastuskaardid lõhe- ja meriforelli püügiks kehtivusega üks päev ja kolm päeva ja nende kõikide hinnad.

Eeltoodud keskkonnaministri määrused on välja antud tuginedes kalapüügiseaduse vastavatele sätetele. Püügivõimalused rannapüügil ja sisevetel jaotati vastavalt kalapüügiseaduse § 16 lg 3 nõuetele.

KKT-de arvates on kvootide ja püügiõiguse jaotamise eesmärk tagada kalavarude säilimine ja optimaalne väljapüük. Selle toimingu juures ei eelista üht huvigruppi teisele. See annab võimaluse tulla kala püüdma uutele inimestele ja kindlustunde vanadele kaluritele.

KKT-del on olemas täpsed andmed kvootide omanikust ja püügist laekunud raha kohta. KKT-de andmetel on kvoodi omanik ka ise kalapüüdja v a püük Atlandil.

KKT-d on seisukohal, et piiratud püügiõigus tuleks viia harrastuspüügiks ja loa hinda tuleks tunduvalt tõsta. Keskkonnainspektsiooni töötajate (Pärnu) selgituste kohaselt panevad piiratud püügiõigusega isikud merre lubatust tunduvalt rohkem püügivahendeid ja müüvad väljapüütud kala. Piiratud püügiõiguse mõte on võimaldada inimestel püüda kala oma tarbeks, mitte äritegevuseks.

Püügivõimaluste müügist enampakkumisel teatasid maakondade keskkonnateenistused KKM interneti koduleheküljel. KKT-de arvates (v.a Pärnu ja Saaremaa) on püügikvootide müük enampakkumisel end õigustanud. Pärnu KKT arvates 10% püügiõiguse müük enampakkumisel pole rannakalanduses end õigustanud. Enampakkumisele tulid põhiliselt need, kellelt seaduse jõuga võeti osa püügiõigust ära ja nad tulid seda tagasi ostma. Enampakkumist sätestav kord tuleks rannakalanduses ära muuta. Viljandimaa KKT arvates on selle otstarbekust raske hinnata.

---

[23] RT I 2000, 81, 514

[24] RTL 2001, 4, 34

[25] RTL 2000, 137, 2167

[26] RTL 2001, 4, 33

Suur osa enampakkumisele pandud püügivõimalusi – 39 mõrrast 27 ja 30 võrgust 15 – ostsid Võrtsjärvel isikud, kes varem ei püüdnud. Sellest järeldub, et nad püüavad nüüd teiste ostetud maimudest kasvanud angerjat. Saaremaa KKT arvates 10% püügiõiguse müük enampakkumisel pole rannakalanduses end õigustanud. Enampakkumine peaks toimuma ainult uute ettevõtete vahel ning ühe korra.

08.01.2001 kehtima hakanud kalapüügiseaduse § 13^3 laiendab tunduvalt inimeste arvu, kellel on õigus taotleda kalapüügiõigust kutseliste kalapüügivahenditega.

Enne muudatust kehtinud kalapüügiseaduse § 13 , lg 1 p2 kohaselt oli üks kutselise kalapüügi liike rannaküla alalise elaniku kalapüük piiratud püügivahenditega. Inimeste arv oli piiratud mõistega "rannaküla alaline elanik".

Kalapüügiseaduse uus redaktsioon sätestab mõiste "piiratud kalapüügiluba". Piiratud kalapüügi luba annab õiguse kalapüügiks piiratud kalapüügi vahenditega mereranna piiresse ulatuva kinnistu füüsilisest isikust omanikule ja merega piirneva kohaliku omavalitsuse poolt piiritletud ala alalisele elanikule kinnistu asukoha või alalise elaniku elukoha maakonnaga piirneval mereakvatooriumi osal kuni 20 meetri samasügavusjooneni.

Loogiliselt järeldub, et näiteks kõik Pärnu linna elanikud võivad taotleda piiratud kalapüügiluba. Kui eraldatud püügivahendite hulk ei võimalda rahuldada kõiki soovijaid tuleb vähendada ühele isikule eraldatavate püügivahendite hulka ja püügiaega.

KKT-del on andmeid, et piiratud püügiõigust omavad isikud panevad tegelikult püüdma lubatust palju rohkem püügivahendeid.

2.1.5. Kalapüügi regulatsioon Läänemerel

Läänemere kalavaru (nii Euroopa Liidu kui Eesti veed) reguleerib nii püütavate koguste, kui liikide lõikes Rahvusvaheline Läänemere kalanduskomisjon (IBSFC) ning annab igale liikmesriigile väljapüügi soovitused vastavalt ajaloolistele püükidele, arvesse võttes Rahvusvahelise Mereuurimise Nõukogu (ICES) soovitusi.

Eestile eraldatud iga-aastased püügivõimalused tehakse teatavaks valitsuse vastava korralduse või määrusega:

- 2000. aasta püügivõimalused on toodud 08.11.1999 korralduses nr 1201-k[27];
- 2001. aasta püügivõimalused on toodud 05.12.2000 määruses nr 400[28].

Eesti püügivõimalused (kvoodid) Läänemere traalipüügil on järgmised:

		1999. a	2000. a	2001. a
Räim	tonni	48 270	41 070	31 000
Kilu	tonni	48 210	41 200	41 200
Tursk	tonni	2243	1869	269 EV jurisdiktsiooni alla jääval veealal 800 Euroopa Liidu vetes
Lõhe Läänemere avaosas		8471	9297 isendit	1197 isendit
Lõhe Soome lahes		9300	8370 isendit	6510 isendit

[27] RTL 1999, 153, 2161

[28] RT I 2000, 93, 604

KKM kalavarude osakonna selgituste kohaselt müüs Eesti riik Euroopa Liidule 800 t tursa- ja 35 t (7000 tk) lõhekvooti (Eesti kvoodid vastavalt 1069 tonni ja 8807 tükki).

Praegusel ajal Eesti vetes turska ei ole, kuid IBSFC eraldas Eestile tursakvoodi. Tagamaks Eesti laevadele tööd vahetatakse EL-ga püügivõimalusi – Eesti laevad saavad õiguse osa Eesti tursakvoodist välja püüda EL vetes. Vastutasuks müüakse osa kvoodist EL-le.

Eesti laevad ei kasuta ära ka Eestile eraldatud lõhepüügikvooti ja seetõttu müüakse enamus kvoodist EL-le. Laekunud raha (arvestuste kohaselt 5,4 mln kr, osaliselt laekunud) suunatakse kalanduse arendamiseks.

KKM kalavarude osakond kinnitas tursa, kilu ja räime ajaloolise püügivõimaluse jaotuse äriühingutele 08. märtsil 2001.

KKM kalavarude osakond teatas kutselise kalapüügivõimaluse enampakkumise läbiviimisest 5. märtsil 2001. Enampakkumine viidi läbi VV 12.12.2000 määrusega nr 414[29] kinnitatud korra kohaselt. Enampakkumise korraldamisest oli info ka KKM interneti koduleheküljel. KKM kalavarude osakonna juhataja kt kinnitas kilu ja räime püügivõimaluste enampakkumise tulemused 04. juunil 2001. Proteste ei esitatud.

Püügikvootide müügist laekus enampakkumisel täiendavalt riigieelarvesse 8,6 mln krooni, sellest Läänemere kilu ja räime kvootide müügist 5,2 mln kr, maakondades püügivahendite kasutamise õiguse müügist 3,4 mln kr, Atlandi krevetipüügi-päevade müügist ainult 7,5 tuhat krooni.

Läänemere kalasaakide (tonnides) dünaamikat liigiti iseloomustavad järgmised andmed:

	1997.a	2000.a
Räim	52 435	41 735 (kvoodi vähendamine)
Kilu	39 693	41 394
Tursk	1173	514
Lõhe	10	21
Lest	333	419
Koha	**180**	**25**
Ahven	315	279
Angerjas	18	27
Muud	1129	1025
Kokku	95 286	85 187
Sh Rannapüük	13 244	10 220 (kalavarude vähenemine)

2.1.6. Kalapüügi regulatsioon kaugpüügil

Tulenevalt teadlaste soovitustest ressursikaitseks, kehtestavad Atlandi ookeanil pädevad organisatsioonid NAFO[30], NEAFC[31] , Norra Kalandusministeerium[32] püügikoguse; või/ja

[29] RT I 2000, 97, 626

[30] NAFO - North-West Atlantic Fisheries Organization e. Loode-Atlandi Kalandusorganisatsioon

püügipäevade arvu; püügipiirkonnas üheaegselt viibida võivate laevade arvu; püütavad liigid (s.h reguleerimata liigid, millede väljapüüki ei piirata).

Eesti ei ole NEAFC liikmesriik, vaid kuulub NEAFC-ga koostööd tegevate riikide hulka ning antud organisatsioonis oma püügikvooti ei oma. Kõigile mitteliikmesriikidele on eraldatud ühine kvoot – nn. koostöökvoot, mille raames nad võivad kala püüda.

Spitsbergeni lepingu (sõlmiti Pariisis 09.02.1920) kohaselt võib Eesti püüda krevetti Teravmägede kalakaitse tsoonis[33], mis kuulub Norra haldusalasse. Leping on tähtajatu, seega on Eesti endiselt lepinguosaline. Eestil on õigus püüda Teravmägede piirkonnas krevetti kuni kolme laevaga. Püügipäevade limiit on 377 ööpäeva aastas ja see on ainult Reyktal AS-i kasutada, sest teisi soovijaid sellele limiidile ei olnud.

Eesti lipu all sõitva kaugpüügilaevastiku (enamus laevu renditud) saak, mis on suures osas krevett, töödeldakse laevadel ning see laaditakse merel ümber või lossitakse Kanadas, Islandil või Norras. Toodang realiseeritakse Põhja-Ameerika, Euroopa või Jaapani turul.

Eesti kaugpüügilaevastiku saagid ei kajastu tolli- ja ekspordistatistikas. Seetõttu puudub reaalne võimalus saada objektiivset ja dokumenteeritud ülevaadet püütavatest kreveti/kala kogustest, ümberlaadimisest merel ja lossimisest sadamates, esmakokkuostuhindadest ja seega ka kogu kaugpüügi majanduslikust efektiivsusest.

Äriühingud esitavad KKM-i kalavarude osakonnale kalapüügiandmed Atlandil:

Krevetti püüti 1999. a kokku 12 448 tonni ja 2000. a kokku 12 751 tonni.

NAFO piirkonnas 3L on üheaegselt lubatud viibida ühel Eesti lipudokumentidega kalalaeval.

NAFO piirkonnas 3M on üheaegselt lubatud viibida kaheksal Eesti lipudokumentidega kalalaeval.

Teravmägede püügipiirkonnas on üheaegselt lubatud viibida kolmel Eesti lipudokumentidega kalalaeval.

Eesti kaugpüügivõimalused (kvoodid) tonnides kalaliikide ja püügialade kaupa aastatel 1996 – 2001 olid järgmised:

Kalaliik/püügiala	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**
NAFO 1) Tursk*						

[31] NEAFC - North-East Atlantic Fisheries Commission e. Kirde-Atlandi Kalanduskomisjon

[32] Loode-Atlandi Kalandusorganisatsiooni NAFO veeala; Teravmägede püügipiirkond; Kirde-Atlandi Kalanduskomisjoni NEAFC veeala.

[33] Eesti ühines Spitsbergeni lepinguga 04.02.1930.

Alapiirkond 3M	1 078	588	196	0	0	0
2) Mereahven*						
Alapiirkond 3M	18 005	18 005	18 005	13 850	13 850	13850
Alapiirkond 3LN	4 796	4 796	0	0	0	0
3) Kalmaar (Illex)*						
Ala 3+4	5 000	5 000	5 000	2 500	1133	1133
4) Krevett (püügipäevad) 3M		1 217	1 217	1 667	1 667	1667
5) Krevett (tonnid) 3L					67	67
Svalbard (Teravmägede piirkond)						
Krevett (püügipäevad) 3M		377	377	377	377	377
Fääri saarte vetes						
1) Putassuu	10 000	10 000	10 000			
2) Makrell (lubatud kaaspüügina putassuu püügil protsentides)	10%	13%	13%			
NEAFC						
Mereahven**		2 000	2000	2 000	1 529	1 175
Makrell**				1 000	1 000	1 000

* Eesti, Läti, Leedu ja Venemaa ühine kvoot (blokk-kvoot)

** "Koostöökvoot" (Co-oparation quota) NEAFC-iga koostööd tegevatele mitteliikmesriikidel

Eesti lipu all sõitvatel kaugpüügilaevadel töötab kutselisi kalureid hinnanguliselt 650 (nendest Eesti kodanikke < 50%)

Keskkonnaministeeriumist saadud dokumentide kohaselt alustati NAFO reguleeritaval alal krevetipüügi reguleerimist 1995. aastal toimunud aastakoosolekul. Kehtestati krevetipüügiga tegelevatele liikmesriikidele 1996. aastaks lubatud püügipäevade ja üheaegselt püügil olevate laevade arv tulenevalt perioodil 01.01.1993 kuni 31.08.1995 krevetipüügil olnud laevade ja nende laevade püügipäevade arvust. Sel perioodil töötasid NAFO reguleeritaval alal Flemish Cap (NAFO ala 3M) püügipiirkonnas üks AS Helle , kaks AS Dagomar ja kolm AS Permare kalapüügilaeva.

Nende kalapüügilaevade statistikast tulenevalt Eesti Vabariigi delegatsiooni edastatud andmete alusel kehtestati Eestile 1996. aastaks üheaegselt püügil olevate laevade arvuks – 6 ja maksimaalseks püügipäevade arvuks 1852 (3L ja 3M asukoha kaart olemas).

Alates 1996. aastast jaotati esmalt Kalaametis, hiljem KKM kalandusosakonnas toimunud nõupidamistel krevetipüügivõimalused NAFO 3M püügipiirkonnas riigi siseselt krevetipüügiga tegelevate ettevõtete vahel NAFO põhimõtete kohaselt tulenevalt aastatel 1993 – 1995 püügil olnud aktsiaseltside Helle, Dagomar ja Permare laevade arvust. Igale kala(kreveti)püügilaevale eraldati 1/6 Eestile eraldatud püügipäevadest. 1997.aastal loobus AS Helle krevetipüügist NAFO piirkonnas ja tema asemele asus seal püügile AS Reyktal, kelle olid selleks vastavad püügivahendid olemas.

1997. ja 1998. aastal oli Eestil võimalik NAFO tsoonis 3M püügile paigutada 6 püügilaeva kokku 1217 päeva ulatuses. Need võimalused jaotati traditsiooniliselt: AS Permare – 3 laeva, AS Dagomar – 2 laeva, AS Reyktal – 1 laev. Iga laev sai võrdse osa (202 päeva) Eestile eraldatud püügipäevade (1217) arvust.

NAFO 1999. a Eestile eraldatud püügipäevad (1447) jaotati traditsiooniliselt äriühingute vahel 04. jaanuari 1999. a nõupidamisel KKM-s: AS Permare – 3 laeva, 723 püügipäeva; AS Dagomar – 2 laeva, 482 püügipäeva; AS Reyktal – 1 laev, 241 püügipäeva.

2000. aastal võimaldati, vaatamata "vanade tegijate" tugevale vastuseisule, ka uutel firmadel osaleda krevetipüügil. NAFO 2000. a Eestile eraldatud püügipäevad 01. aprillist kuni 31. detsembrini 2000. ja tonnid jaotati äriühingute vahel keskkonnaministri 31.03.2000 käskkirjaga nr 160:

	laevade arv	tonnid NAFO tsoonis 3L	püügipäevad NAFO tsoonis 3M
AS Dagomar	3	25	433
AS Permare	2	16	288
AS Reyktal	3	17	288
OÜ E-Traal	1	5	72
OÜ Pro-Traal	1	4	72

Märkus: jaanuarist aprillini oli kasutatud juba 510 püügipäeva lubatud 1667 püügipäevast.

Riigikontrollile esitatud dokumentidest (koopiad tasumiseks esitatud arvetest ja raha laekumise koondist) nähtub, et püügiõiguse eest on tasutud õigeaegselt ja vastavalt kehtivatele õigusaktidele.

Eelnimetatud käskkirja väljaandmise ajal kehtis 1995. a vastu võetud kalapüügiseaduse § 16, lg 3 säte, mille kohaselt piiratud püügivõimaluste korral võib kutselist kalapüüki alustavale ettevõtjale kalapüügiõigust omava ettevõtja arvelt kalapüügiluba anda vaid viimase nõusolekul.

10.11.2000. a jõustunud kalapüügi seaduse muudatuse kohaselt jaotati 90% 2001. aasta püügivõimalusest (1667 püügipäeva ja 67 tonni)* ajaloolise püügiõiguse (apõ) alusel ja 10% püügivõimalustest müüdi enampakkumisel (ep). Krevetipüügiõiguse müük enampakkumisel ei toonud juurde uusi tegijaid.

*Märtsi lõpus otsustas NAFO vähendada krevetipüügipäevade arvu 15% võrra. Eestile määratud püügipäevade arv vähenes 1667-lt 1389-le. KKM kalavarude osakonna töötaja selgituste kohaselt tehakse vajalikud muudatused püügipäevade jaotuses peale valitsuse vastava määruse ilmumist Riigi Teatajas.

	Tonnid NAFO tsoonis 3L		Püügipäevad NAFO tsoonis 3 M	
	apõ	ep	apõ	ep
AS Permare	39,35		471	30
As Dagomar	20,95		529	61
Reyktal AS		6,7	476	75
OÜ Pro-Traal			25	

01.03.2001 ilmus ajalehes Äripäev artikkel "Kõuhknate rahamasin", milles kahtlustatakse krevetipüügiga tegelevaid äriühinguid maksupettuses. Asja uurib Maksuameti järelevalveosakond. Ajakirjanik on ekslikult nimetanud nõupidamisel osalenuid krevetipüügipäevi jagavaks komisjoniks.

KKM kalavarude osakonna töötaja selgituste kohaselt vajaksid riigi huvid kalapüügi korraldamisel Atlandil tõsisemat kaitset. Äripäeva artikli kohaselt müüdavat Eesti kvoodi arvel püütud krevett kuni kümme korda maailmaturu hindadest odavamalt. Keskkonnaministri sõnas: " Meie firmad on Islandi allhankijad, Islandi krevetiäri inimesed on ise kiidelnud, kuidas nad Eesti krevetti välja püüavad."

Olukorrast ülevaate saamiseks ja vajalike meetmete võtmiseks on KKM kavandatud tellida vastav uurimus Tartu Ülikooli teadlastelt juba sel aastal.

2.2. Kontroll ja arvestus kalapüügi üle

2.2.1. Tähelepanekud ja ettepanekud

Rahvusvahelistest konventsioonidest ja lepetest tulenevaid kohustusi kalandusalaste andmete esitamise kohta **täidetakse**, esitamiseks vajalikud andmed on kindlaks määratud ning neid andmeid esitab KKM kalavarude osakond.

KKM kalavarude osakonnal tuli vastavalt valitsuse 2001. aasta tööplaanile esitada 31.05.2001 **kalapüügiga seonduvate andmete esitamise korra** muutmise eelnõu.

> **Eelnõu on tähtajaks esitamata**, sest **ühtse infosüsteemi arengukava ei ole veel valminud**. Samuti peeti oluliseks lähtuda korra väljatöötamisel EL-i vastavasisulisest korrast, kuid viimase kohta on valmimas muutmise eelnõu, mistõttu on korra valmimise lõpptähtaeg edasi lükatud .

Kalalaevade riikliku registri asutamise ümber on käinud pikk arutelu, kuid määratud tähtajaks (vastavalt positsioonipaberis võetud kohustusele 2001.a I poolel) on **registri staatus otsustamata** ja **register vajalikul kujul asutamata**. Sellest tulenevalt on oht, et kalalaevatunnistuse vormi ja väljaandmise korra väljatöötamine võib samuti edasi lükkuda.

Kalanduse ühtse infosüsteemi arendamise järjepidevust on tugevalt häirinud KKM valitsemisalas toimunud strukturaalsed ümberkorraldused. KKM kalavarude osakonna tegevus vajalike kalandusalaste andmete määratlemisel on olnud aktiivne ja mitmed vajalikud täiendused on infosüsteemi arengukavasse sisse viidud. Kuid tuleb tõdeda, et tänase seisuga **puudub** keskkonnaministeeriumil **ühtse infosüsteemi kontseptsioon** ja **vajadusi rahuldav kalandusalaste andmete integreeritud andmekogu**.

> Kuigi infosüsteemi töörühmal oli infosüsteemi arengukava tähtajaks esitamata (vastav taotlus tähtaja pikendamise kohta esitatud), on nimetatud töö kvaliteet siiski väga oluline, sest infosüsteemide väljaarendamise tulemusena luuakse eeldused edukaks andmekogumiseks ja operatiivseks andmetöötluseks.
>
> Nii Eesti riigile kui Läänemere regioonile tervikuna on oluline täpsete statistiliste andmete kogumine, nende kasutamissüsteemi kerge käsitlemine, mis tagaksid operatiivse ülevaate kalavarude ning püügikvootide kasutamise olukorrast.

Kalanduse ühtse infosüsteemi arengukava töörühm on oma esimeses vahearuandes määratlenud tööde ulatuse ja eesmärgid, nüüd on vajalik tagada reaalsete tulemuste saavutamine. Juhime tähelepanu sellele, et analüüsida on vaja ka meetmeid, mida seni on rakendatud probleemide lahendamiseks, hinnates võimalusi saavutada püstitatud eesmärgid ja prioriteedid. Analüüsi käigus on vaja hinnata ressursid, mida oleks võimalik koondada ja kasutada probleemide lahendamiseks. Infosüsteemide arengukava peab andma ka aluse andmete kvaliteedi paranemisele.

Praegune **andmekorraldus** Keskkonnateenistuste ja Keskkonnainspektsiooni osakondade vahel ei ole piisavalt operatiivne ja **takistab otseselt järelevalvetegevust** (eriti Harjumaal[34]).

> KKM kalavarude osakonna töötajate sõnul laheneb see probleem, kui infosüsteemi arengukava rakendub.

[34] Nimetatud probleem Harju KKT-ga oli auditi leid ka jäätmepoliitika ellurakendamise eelduste auditis ja siiani ei ole suudetud pooli rahuldavat lahendust töökäigus leida.

Kuid siinjuures tuleb arvestada asjaoluga, et kuigi infosüsteemi arengukava lõpparuande esitamise tähtaeg on 31.10.2001, tellitakse seejärel süsteemi infotehnoloogiline projekt, mille valmimine ja töösserakendamine aga võtab aega vähemalt 1–1,5 aastat.

Seega on vajalik tööd takistavad probleemid operatiivselt lahendada.

Läbiviidud küsitluse vastustest selgus, et kogutavate kalandusalaste andmete hulk ja detailsus on piisavad kalapüügist ülevaate saamisel ja väljapüügi hindamisel. Kuid teostatavate analüüside kvaliteet sõltub otseselt lähteandmete adekvaatsusest. **Tõeste kalapüügiandmete kogumisega on aga suuri probleeme.**

Probleemid on peamiselt järgnevas:

Kalastuskaardi aruandlus ei õigusta ennast, sest see aruandluse vorm on väga töömahukas ja reaalselt puuduvad meetmed tegeliku info laekumise tagamiseks. Samuti tuleb Eesti tingimustes arvestada asjaoluga, et harrastuspüük on seotud laiemalt ühiskonnas tekkinud sotsiaalsete probleemidega – harrastuspüüdjad ei püüa kala harrastuslikul eesmärgil, vaid kasutavad seda võimalust lisasissetulekuallikana.

Piiratud püügiõiguse põhimõte on võimaldada kala püüda kutselise kalapüügi vahenditega oma tarbeks, mitte äritegevuseks. **Tegelikkuses** aga **kasutatakse rohkem püügivahendeid**, seega püütakse rohkem kala kui oma tarbeks ja sellest tulenevalt ei deklareerita ka kogu püütud kala kogust.

Kaluri kalapüügilubade alusel kala püüdvad isikud (põhiliselt pere ainutoitjad ja valdavalt rannapüügil) ei soovi aruandluses näidata kogu saaki, kartuses, et maksuamet maksustab kogu tulu, arvestamata maha püüki kaluripere oma tarbeks.

Väidetavalt jääb osa traalpüügist aruandlusest välja, teatavasti on traalpüügil tegemist ka küllalt suurte kalakogustega. Ühelt poolt ajalooline püügiõigus justkui tagab eraldatud kvoodi piires väljapüügi aruandluse esitamise, kuid hea saagi korral ja puhta tulu teenimise soovist osa müüakse saagist kokkuostjatele aruandlust välistades. **Seadusandlus jätab selleks ka võimalusi** – lossimisdeklaratsioonide täitmine kalapüügiga seonduvate andmete esitamise korra § 11 kohaselt ei ole piisavalt täpselt lahti sõnastatud ning võimaldab kaluritel esitada valed püügiandmed. Samuti on vajalik tugevdada kontrolli esmakokkuostjate üle. Probleemi lahendamiseks tuleks kaaluda esmakokkuostjate litsentseerimist, eesmärgiga kõrvaldada juhuslikud kokkuostjad, kes on potentsiaalsed seaduste mittetäitjad.

Ettepanekud

- Riigikontroll juhib tähelepanu asjaolule, et ühtse infosüsteemi aluseks peab olema ühtne kalavarude kaitse arengukontseptsioon - selleks tuleb kaardistada olukord ja olulisemad arendamist takistavad probleemid. Oluline on leida muutujad mis mõjutavad kogu süsteemi ja kindlasti on oluline tulemus dokumenteerida. Selgelt tuleb määratleda eesmärgid ja prioriteedid, mis oleksid realistlikud ning looksid soodsa ja toetava keskkonna kalanduse andmete integreeritud andmebaaside väljaarendamiseks.
- Riigikontroll teeb ettepaneku määratleda selgelt kalalaevaregistri ja kalalaevatunnistuse seosed ja andmete formeerumise alused, samuti rannapüügipaatide seos registri ja tunnistusega. Seadusandlikes aktides on vaja määratleda sellised mõisted nagu püügivõimsus ja püügikoormus.
- Riigikontroll soovitab muuta harrastuspüügi aruandluse põhimõtet – kaaluda harrastuspüügi andmete kogumist küsitluse ja seire kaudu. Samas tuleb leida meetmed, kuidas reguleerida harrastuspüüki selliselt, et harrastuspüük ei kaotaks oma sisu ja eesmärki – kaaluda võimalust harrastuspüügi piiramiseks määratledes maksimaalsed väljapüügikogused, või kasutades selleks hinnamehhanismi ning püügiaja piiritlemist.

- Riigikontroll soovitab rakendada kalalaevadele etteteatamise kohustust enne sadamasse sisenemist, eesmärgiga tagada püütud kala koguste kohene fikseerimine ja raskendada hilisemat andmete muutmist.
- Riigikontroll soovitab seadusandlike aktide tasemel reguleerida selgelt enne esmakokkuostu toimumist kalapartiide lossimisega ja transportimisega seotud andmete dokumenteerimise nõuded.
- Riigikontroll soovitab kaaluda esmakokkuostjate litsentseerimist, eesmärgiga kõrvaldada juhuslikud kokkuostjad, kes on potentsiaalsed seaduste mittetäitjad.
- Riigikontroll soovitab keskkonnaministril lahendada operatiivselt keskkonnateenistuste poolt KI osakondadele info edastamise probleemid väljastatud lubade kohta ning mitte oodata sellega infosüsteemide arengukava töösserakendumiseni.

2.2.2. Kalandusalaste andmete arvestuse pidamise ja esitamise alused

Eesti riik on ühinenud mitmete rahvusvaheliste konventsioonide[35] ja sõlminud mitmeid kalandusalaseid kokkuleppeid[36]. Sellest tulenevalt peab riik ka tegelema vastavalt kokkulepetele andmete kogumisega nende esitamiseks.

Tulenevalt kalapüügiseadusest on Vabariigi Valitsus kehtestanud "Kalapüügiga seonduvate andmete esitamise korra"[37] , mis sätestab kalapüügiga seonduvate andmete esitamise.

Vastavalt Kalapüügiseadusele[38] korraldab Keskkonnaministeerium kalapüügiandmete arvestust .

Vastavalt KKM põhimäärusele[39] kogub kalavarude osakond koondandmed toimunud püügi ja esmakokkuostu kohta.

Keskkonnaminister kehtestab Kalapüügiseadusest tulenevalt:

- kalastuskaardi vormi (vorm kehtestatud[40]);

---

[35] Konventsioonid tulevasest mitmepoolsest koostööst kalanduse valdkonnas Atlandi ookeani loodeosas (NAFO) ja Atlandi ookeani kirdeosas (NEAFC); Konventsioon kalapüügist ja elusressursside säilitamisest Läänemeres ja Beltides (Taani väinades, IBSFC); Eesti on ühinenud ÜRO Põllumajandusorganisatsiooniga FAO;

[36] Eesti Vabariigi kalanduskokkulepped teiste riikidega:

- leping Spitsbergeni kohta (Teravmägede piirkonnas, ICES);

- Eesti Vabariigi ja Euroopa Ühenduse vaheline kalanduskokkulepe (EUROSTAT);

- Eesti Vabariigi Valitsuse ja Ameerika Ühendriikide Valitsuse vaheline leping kalanduse kohta Ameerika Ühendriikide vetes;

- Svalbardi kokkuleppe raames on Eestil piiratud õigus püüda krevetti Norra jurisdiktsiooni all olevates vetes;

- leping Eesti Vabariigi Valitsuse ja Taani Valitsuse ja Fääri saarte kohaliku omavalitsuse vahel Eesti – Fääri kahepoolsete kalandusalaste suhete kohta;

- Eesti Vabariigi ja Euroopa Ühenduse vaheline kalandusalaste suhete leping (EUROSTAT);

- leping Eesti Vabariigi Valitsuse ja Läti Vabariigi Valitsuse vahel vastastikustest suhetest kalanduse alal

- lepped Vene Föderatsiooniga kalapüügist ja sellealasest koostööst Läänemerel ning Peipsi-, Lämmi ja Pihkva järvel (moodustatud on ka vastav kalanduskomisjon);

[37] VV määrus nr 35, 31.01.96. a. "Kalapüügiga seonduvate andmete esitamise kord".

[38] Kalapüügiseadus RT I 1995,80,1384 (01.01.2000)

[39] VV 26.04.2001.a. määrus nr. 151- VV 30.12.1999.a.määruse nr. 437 "Keskkonnaministeeriumi põhimäärus" muutmine

[40] Keskkonnaministri määrus nr 82, 29.12.2000 RTL 2001,4,33

- vähipüügiloa ja püügiandmete esitamise vormi ning püügiandmete esitamise tähtaja (määruse eelnõu esitatud KKM õigusosakonnale 15.02.2001)
- piiratud kalapüügi loa vormi, taotlemisel esitatavate dokumentide loetelu ja lubade väljaandmise korra (Kord kehtestatud[41]);
- NAFO reeglite tundmise tunnistuse väljaandmise korra ja teadmiste hindamise metoodika; (kord ja hindamise metoodika kehtestatud[42]);
- eripüügiloa vormi, eripüügiloa taotluste läbivaatamise, loa väljaandmise ning kehtetuks tunnistamise korra (Kord kehtestatud[43]);
- NAFO tsoonis viibivale vaatlejale esitatavad nõuded ja ülesanded ning vaatleja poolt kogutud andmete esitamise korra ja vormi (Keskkonnainspektsioonis on kord välja töötamisel, KKM õigusosakonnale esitamise tähtaeg on 16.07.2001);
- satelliitjälgimissüsteemi kaudu edastatavate andmete esitamise sageduse ja korra ning kinnitab andmete nimistu (KKM õigusosakonnale esitamise tähtaeg oli 09.07.2001, dokument eelnõuna valmis ja esitatud).

Vastavalt valitsuse EL seadusandluse lähendamise ja rakendamise tegevuskavale tuleb KKM koostöös KI-ga välja töötada valitsuse määruse eelnõu NAFO ja NEAFC-I reeglite jõustamiseks 30. septembriks 2001.

Kalapüügiloa ja kalastuskaardi omajatel on järgmised kohustused:

- kalastuskaardi omaja esitab 10 päeva jooksul kalastuskaardi lõppemisest kalastuskaardi väljaandjale püügiandmed;
- kalalaeva kalapüügiloa alusel kala püüdva laeva kapten esitab oma kalapüügilaeva püügipäevikust eraldatud täidetud püügipäevikulehed Keskkonnainspektsioonile hiljemalt aruandekuule järgneva kuu viiendaks päevaks;

  Kohe pärast kala maha laadimist täidab kalalaeva kapten kalalossimise deklaratsiooni ja esitab selle 48 h jooksul Keskkonnainspektsioonile.
- kaluri ja rannaküla alalise elaniku kalapüügiloa alusel kala püüdev isik esitab kalapüügiloa väljaandjale oma rannapüügipäevikust eraldatud täidetud päevikulehe iga kuu kohta hiljemalt aruandekuule järgneva kuu viiendaks päevaks. Päevikuleht esitatakse kogu perioodi kohta sõltumata sellest, kas aruandekuu jooksul püügil käies saaki saadi või mitte.

Kala esmakokkuostja esitab kala esmakokkuostu kviitungi täidetult Keskkonnainspektsioonile 48 h jooksul ostu sooritamise hetkest.

Keskkonnainspektsioon:

- kogub kalapüügiloa alusel kala püüdva laeva püügipäeviku lehed hiljemalt aruandekuule järgneva kuu viiendal päeval;
- kogub kala mahalaadimise deklaratsioonid ja andmed kala esmakokkuostjalt;
- esitab temale laekunud andmete alusel koondid hiljemalt aruandekuule järgneva kuu kahekümnendaks päevaks KKM-le. (jõustunud 25.04.2000, nimetatud nõude täitmisel probleeme ei esine).

Maakonna keskkonnateenistused:

---

[41] Keskkonnaministri määrus nr 79, 22.12.2000 RTL 2000,137,2167

[42] Keskkonnaministri määrusega nr 72, 24.11.2000 RTL 2000,121,1896

[43] Keskkonnaministri määrus nr 11 13.02.2001, RTL 2001, 25,323

- väljastavad kaluri- ja piiratud kalapüügilube ning tegelevad püügiandmete aruandlusega;
- esitavad maakonna püügiandmete koondid iga kuu kohta hiljemalt aruandekuule järgneva kuu viieteistkümnendaks päevaks KKM-le [44] (nõude täitmisel probleeme ei esine);
- kalapüügiloa väljaandja koondab talle esitatud püügiandmed aruandekuu kohta statistilisse koondaruandesse, mille esitab KKM-le [45];
- kalastuskaardi väljaandja koondab püügiandmed vormikohasesse aruandesse, mille esitab KKM-ile hiljemalt aruandeaastale järgneva aasta 1. märtsiks.

KKM kalavarude osakond omakorda koondab inspektsioonilt ja keskkonnateenistustelt laekunud andmed ja edastab Eesti koondi Statistikaametile, EL-I, rahvusvahelistele organisatsioonidele (FAO, IBSFC, ICES, NAFO, NEAFC, EUROSTAT) ja teistele riikidele.

Tulenevalt kalapüügiseadusest annab kalalaeva kalapüügiloa ja eripüügiloa välja Keskkonnaministeerium. Püügiandmeid nende kohta korjab aga Keskkonnainspektsioon.

KKM info- ja tehnokeskus – kalandusandemetega puutub KKM ITK kokku igaaastase keskkonnaülevaate koostamisel, selleks saab ta andmed KKM kalandusosakonnast.

Rannapüügi kohta kehtib riiklik statistiline kuu ja aasta aruanne "Rannapüük"[46] , mis näitab väljapüütud kalakogust liigiliselt ja püüdjate lõikes, eraldi kutseline püük ja piiratud püük. Rannapüügiaruande koostamise aluseks on "Rannapüügipäeviku leht", mis täidetakse ja esitatakse kaluri poolt kuu aruandena KKT-le. "Rannapüük" aruande peavad keskkonnateenistused edastama KKM-le vastavalt püügiandmete koondite edastamise korrale (peatükk 8[47]).

Valitsuse 2001. a I poolaasta tööplaani kohaselt ja tulenevalt vajadusest edasi arendada kalapüügiga seonduvate andmete kogumise süsteemi, tuli KKM-l esitada (kalavarude osakonnal ette valmistada) "kalapüügiga seonduvate andmete esitamise korra" muutmise eelnõu 31. märtsiks.

> Eelnõu on tähtajaks esitamata kuid telefonivestluses KKM juristiga selgus, et täitmise tähtaega on edasi lükatud (vastav taotlus ministeeriumi kantslerile edastatud), põhjendades seda infosüsteemide arengukava lõppdokumendi puudumisega. Korra väljatöötamise edasilükkumise ühe põhjusena nimetati ka EL poolt planeeritud samasisulise regulatsiooni muutmist veel sellel aastal.

Tulenevalt valitsuse tegevuskavast EL-i integreerumisel, on valitsusel vaja asutada kalalaevade riiklik register. Registri asutamise eesmärgiks on tagada Eesti riigi lipu all tegutsevate kalalaevade püügivõimsuste seire, võimalus seda piirata ja ühendada registrisse kantud laevade andmed kalapüügiga seonduvate andmetega. Siinkohal olgu öeldud, et EL kalalaevade register piiritleb kogu kalalaevastiku ja on üheks olulisemaks instrumendiks traalpüügivõimsuste reguleerimisel.

Vastavalt valitsuse 2001. a I poolaasta tööplaanile oli KKM-l kohustus välja töötada valitsuse määrus kalalaevade riikliku registri asutamiseks tähtajaga 15.02.2001.

> Määrus töötati välja ja esitati valitsuse istungile 03.04.2001[48] . Nimetatud istungil otsustati määrust mitte vastu võtta – keskkonnaministrit, justiitsministrit, teede- ja sideministrit

[44] Vabariigi Valitsuse määrus 31.01.1996.a. nr.35,"Kalapüügiga seonduvate andmete esitamise kord".

[45] Vabariigi Valitsuse määrus 07.02.2001.a. nr.52, "Kalapüügiseadusest tulenevate õigusaktide kehtestamine muutmine".

[46] Rahandusministrimäärus nr.84, 11.11.99.a " Riiklik statistiline aruanne".

[47] Vabariigi Valituse määrus nr 35, 31.01.96.a "Kalapüügiga seonduvate andmete esitamise kord".

[48] VV istungi protokoll nr 17, päevakorra punkt 6, 03.04.2001.a.

kohustati nimetatud registri asutamisega seonduvad küsimused omavahel läbi arutama, leidmaks kõiki osapooli rahuldav lahendus.

Tulenevalt valitsuse 2001. a I poolaasta tööplaanile[49] oli KKM-il kohustus välja töötada laevaregistrite ja laeva lipuõiguse seaduse muutmine tähtajaga 30.04.2001, millega seadustataks kalalaevade registri ja kalalaevade mõõtmisega seonduv. Nimelt puudub Eestis alla 24 m laevade mõõtmissüsteem.

KKM kalavarude osakond esitas taotluse[50] kantslerile eelnimetatud ülesanne plaanist maha võtta, kuna nimetatud muudatused on teinud Teede- ja sideministeerium meresõiduohutuse seaduse eelnõusse, milline on Riigikogus lugemisel.

Riigikantselei eurointegratsiooni büroos 22.05.2001 toimunud kalalaevaregistri teemalisel nõupidamisel, kus osalesid ka erinevate asjassepuutuvate ministeeriumide spetsialistid, lepiti kokku, et kalalaevaregister tuleks luua siiski eraldi registrina. Keskkonnaministeeriumi ülesandeks jäi muuta registri põhimääruse projekti nii, et see arvestaks kõigi osapoolte huve.

Vabariigi Valitsuse istungil 26.06.2001[51] oli järjekordsel arutamisel Kalalaevade registri asutamine ja registri pidamise põhimäärus. Otsust eelnimetatud määruse kinnitamise kohta vastu ei võetud. Istungil pandi keskkonnaministrile kohustus arutada küsimus läbi teiste asjaomaste ministritega ja esitada kooskõlastatud asjakohaase õigusakti eelnõu läbivaatamiseks valitsuse istungile 2 nädala pärast.

Telefonivestlusest KKM kalavarude osakonna töötajaga selgus, et nimetatud määrust ei kinnitatud keskkonnaministri erineva seisukoha tõttu- riiklikku registrit mitte teha, vaid teha riigiasutuse ametkondlik andmekogu, mis eeldab teatud muudatusi vastavates õigusaktides (Kalapüügiseadus, KI põhimäärus jms.).

Tulenevalt kalapüügiseadusest kehtestab Vabariigi Valitsus kalalaevatunnistuse väljaandmise ning kehtetuks tunnistamise korra ja kalalaevatunnistuse vormi.

Nimetatud kord on seni välja töötamata, kuid vastavalt valitsuse 2001. a tegevuskavale[52] on pandud KKM kalandusosakonnale ja KI-le[53] kohustus nimetatud kord välja töötada septembriks 2001. a.

2.2.3. Kalandusalaste andmete kogumise olukord

1998. aasta lõpus alustati kalanduse infosüsteemi loomist. Keskkonnaministeeriumi kalanduse osakonna ja Mereinspektsiooni initsiatiivil viidi läbi infoloogiline uuring, mille eesmärgiks oli määratleda kalanduse infosüsteemi vajadused, ulatus ning kirjeldada lähteülesanne süsteemi loomiseks. Süsteemi loomise eesmärgiks oli viia andmete töötlemine spetsiaaltarkvara kasutuselevõtuga poolmanuaalselt töötlemiselt (MS Excel) automaatseks, minimiseerida andmete sisestamisel inimeste tehtud vigu, muuta töötlemine operatiivsemaks ning tagada parem järelevalve varude kasutamise ja andmete laekumise üle.

1999. aasta kulus süsteemi ülesehitamisele, alustades andmebaaside ja nendevaheliste sidemete loomisega. Aasta keskpaigaks valmisid esimesed töökohad ja novembri lõpuks rikkumiste

[49] Vabariigi Valitsuse korraldus nr. 111-k 15.02.2001.

[50] KKM kalavarude osakonna kiri nr. 9-4/265, 13.06.2001.

[51] Vabariigi Valitsuse istungi protokoll nr. 29,päevakorrapunkt 26, 26.06.2001.a.

[52] Vabariigi Valitsuse 2001. aasta tegevuskava Euroopa Liitu integreerumiseks.

[53]Tulenevalt põhimäärusest KI peab kalalaevade registrit (veeteede ametis oli laevaregister olemas, kuhu on kantud laevade tehnilised andmed).

alamsüsteem ning aruandluse ja raportite osa. Aasta viimane kuu planeeriti süsteemi testimiseks ning tulemuste võrdlemiseks olemasolevate andmetega. Töötajate väljaõpe toimus samaaegselt süsteemi loomisega.

2000. aastaks planeeriti tööd programmiga jätkata, luues töökohad maakondades ja keskkonnainspektsiooni regionaalsetes osakondades, eesmärgiga lülitada süsteemi traal- ja kaugpüügi kõrval ka rannapüügi andmed.

> Rannapüüki puudutavad andmed kogutakse ja koondatakse hetkel maakondades, kuid puudub detailsem analüüs ja ülevaade laekumisest. Maakondades väljastatakse ka rannapüügi load, millest ülevaate saamine on kontrolli seisukohast oluline.

Seoses KKM haldusalas toimunud ümberkorraldustega 1999 – 2000 aastal (kalakapitali ja keskkonnafondi asendamine KIK-iga, inspektsioonide ühendamine, maavalitsuste keskkonnaametite toomine KKM-i alluvusse) lükkusid 2000. aastal planeeritud arendustööd edasi 2001. aastasse[54].

> 2000. aasta esimesel poolel kolis KKM kalanduseosakond välja Kopli 76 majast (KI infosüsteemi andmebaasi kohtvõrgust). Sellega seoses kadus ära ka otsene andmeside ühendus püügiloa väljastajaga. Seni olid väljastatud lubade andmed automaatselt süsteemis ja andmeid oli mugav võrrelda (väljastatud lubade andmeid lossimisdeklaratsiooni ja esmakokkuostu andmetega).
>
> Praegu saadakse lubade andmed e-mailiga saadetud Exceli tabelite importimise teel.

Samuti kadus püügilubade väljastajal võimalus kasutada KI üldist infosüsteemi.

> KI korraldab kala lossimisdeklaratsioonide, esmakokkuostukviitungite ja kalalaeva püügipäeviku lehtede korjamist ning nende omavahelist võrdlemist[55].
>
> KI sisestab kalalaeva püügipäeviku andmed, kalalossimise deklaratsiooni ja kala esmakokkuostu kviitungid inspektsioonis olevasse infosüsteemi.
>
> Kalapüügi infosüsteem on kohtvõrgus töötav andmebaas, mis koosneb rohkem kui 70 relatsioonilisest tabelist. Esimesi andmeid hakati andmebaasi sisestama 2000. aasta 1. jaanuaril. Andmete väljavõtmiseks andmebaasist on ehitatud raportite mootor, mis genereerib 26 erinevat raporti vormi.

Kalapüügiandmete kogumine rannapüügil ja siseveekogudes

Kalastuskaardi omanik esitab 10 päeva jooksul kalastuskaardi kehtivusaja lõppemisest kalastuskaardi väljaandjale püügiandmed. Kalastuskaardi aruandluses (harrastuspüük) on probleeme andmete esitamisel ja seetõttu puuduvad ka väljapüükidest tõepärased andmed.

> KI keskuse vastusest selgus, et harrastuspüügi aruandlus oleks otstarbekas kaotada ja korraldada selle asemel regulaarselt küsitlusi ja seirepüüke saakide väljaselgitamiseks[56].
>
> KKM kalavarude osakonna juhataja sõnul tuleks harrastuspüügi andmete hindamiseks välja töötada ka vastav metoodika[57].

KKM kalavarude osakonnast saadud täiendava informatsiooni kohaselt on neil edaspidiselt kavandatud koostöö soomlastega regulaarsete küsitluste läbiviimiseks harrastuspüügi kohta.

> Oli ka teisi sellekohaseid ettepanekuid.
>
> Näiteks: Pärnumaa KI osakonna küsimustiku vastusest selgus, et harrastuspüüki tuleks piirata määrates kalakogused, millest rohkem püüda ei tohi. Peamiselt talvel tirguga jääaugust kala

[54] Kalanduse Infosüsteemi arengukava projekt.

[55] Keskkonnaministri määrus nr 106, 30.12.1999, “Keskkonnainspektsiooni põhimäärus”.

[56] KI keskuse kiri nr. 3-18/6/498.

[57] KKM kalavarude osakonnajuhatajaga ja peaspetsialistiga läbi viidud intervjuu protokoll 08.06.2001.a.

> püüdjad, ei püüa kala sugugi harrastuslikul eesmärgil, vaid püüavad kümnete kilgrammide kaupa, et siis kala maha müüa (sotsiaalne probleem)[58].

KKM 8 maakonna keskkonnateenistustes tehtud küsitluse vastustest selgus, et praegune andmekogumise süsteem tagab üldjuhul andmete laekumise, sest et kalapüügiseadus sätestab, et püügiandmete esitamata jätmine on aluseks loa tühistamisele. Loa tühistamisega üldiselt ei julgeta riskida ja seetõttu on andmete laekumine tagatud, kuid probleeme on andmete adekvaatsusega.

Keskkonnateenistuste vastustest selgub, et üheks põhjuseks, miks esitatud väljapüügi andmed ei ole tõesed, on kalurite kartus, et näidatud püügid maksustatakse tuluga. Kuigi kalapüügiseaduse järgi võib ka kalapüügi valede andmete esitamine olla aluseks loa tühistamisel, on valede andmete esitamist raske tõestada.

Läänemere traalipüügi andmete kogumine

Kalalaeva kalapüügiloa alusel kala püüdva laeva kapten esitab oma kalapüügilaeva püügipäevikust eraldatud täidetud püügipäeviku lehed Keskkonnainspektsioonile hiljemalt aruandekuule järgneva kuu viiendaks päevaks. Väljaspool Eesti Vabariigi jurisdiktsiooni all olevat vett kala püüdva laeva kapten esitab oma kalapüügilaeva püügipäeviku lehel olevad andmed Keskkonnainspektsioonile hiljemalt aruandekuule järgneva kuu kümnendaks päevaks.

> Püügipäeviku leht esitatakse ka juhul, kui aruandekuu jooksul püüki ei teostatud. Sellisel juhul teeb laeva kapten päeviku lehele vastava märkuse, lisades põhjuse, miks püüki ei teostatud.
>
> Püügipäeviku lehte ei pea esitama juhul, kui laevale ei olnud aruandekuuks kalapüügiluba väljastatud;

KI edastab lossimis- ja esmakokkuostu andmete ning lossimis- ja püügipäevikuandmete võrdlus - tabelid hiljemalt aruandekuule järgneva kuu 20-daks kuupäevaks KI osakondadele. Võrdlustabelite alusel selgitavad osakondade inspektorid välja, millest vahed on tekkinud.

Harju KI inspektoritega intervjuu[59] tulemusel ja Läänemaa KI osakonna inspektoriga telefoni vestlusest selgus, et praegune andmekogumise korraldus ei taga traalpüügi kohta adekvaatsete andmete saamist.

> Andmete esitamise korras on täpsustamata lossimisedeklaratsiooni täitmine mahalaaditavate kala koguste osas, sest lossimine võib toimuda ka mitmes jaos. Kala viiakse sadamast ära mitme erineva autoga, autojuhil on kaasas saateleht. Kui ta jõuab sihtpunkti ilma, et teda oleks kontrollitud, helistab ta laeva kaptenile, et kõik on korras. See tähendab, et seda kalakogust ei ole vaja lossimisdeklaratsioonis näidata ja ei näidatagi. Saateleht (ei ole õiguslikult mingi dokument) visatakse minema ja kala müüakse “mustalt” maha.
>
> Kehtiva korra kohaselt täidetakse lossimisedeklaratsioon, alles pärast lõplikku mahalaadimist ja kalapüügiga seonduvate andmete esitamise korra § 11 järgi ei ole laevakapten valesti käitunud. Kokkuvõttes on laevakaptenil (juhul, kui laeva pole KI kontrollinud) võimalus panna lossimisedeklaratsioonile ja püügipäevikusse kirja vähem, kui ta püüdis.

Kaugpüügi andmete kogumine

Loode-Atlandi Kalandusorganisatsiooni (NAFO) poolt reguleeritaval veealal kala püüdva laeva kapten on kohustatud vähemalt 6 tundi enne laeva sisenemist reguleerimise alla jäävale alale ja vähemalt 6 tundi enne laeva väljumist sealt, samuti enne laeva liikumist ühest NAFO tsoonist teise ning vähemalt 24 tundi enne kala ümberlaadimist regulatsiooni alal ühelt laevalt teisele saatma

[58] Pärnumaa KI osakonna kiri 22.06.01.

[59] Harju KI inspektoritega intervjuu protokoll 26.06.2001. a.

Keskkonnainspektsioonile teatise pealkirjaga «NAFO REPORT», mis peab sisaldama kalapüügiga seonduvate andmete esitamise korra lisas 7 toodud andmeid.

> KI peadirektoriga intervjuul selgus, et NAFO tsoonist püügiandmete esitamisega probleemi ei ole, eelnimetatud korda täidetakse.
>
> Kui korda ei täideta, on rikkujad võimalik korrale kutsuda, kuna rakendatud satelliitjälgimissüsteem on paigaldatud kõikidele väljaspool Eesti vett püüdvatele laevadele (19 Läänemerel ja 10 Atlandil)[60].

Kalapüügiga seonduvate andmete kasutatavus

Küsimusele, millist infot vajab inspektsioon kalandusalase järelevalve teostamiseks vastasid kõik küsimustiku saanud KI osakonnad, et eelkõige on vajalik kiire info väljastatud lubade kohta (Keskkonnateenistustelt). Vaid üks KI osakond märkis, et võib enam vähem rahule jääda väljastatud lubade kohta info liikumisega.

> KI keskuse vastusest selgub, et inspektsioon vajab operatiivselt (koheselt pärast loa väljastamist) infot kõigist väljastatud kalapüügilubadest. Eriti oluline on see rannapüügi osas, kus enamikul juhtudel ei ole loa omanikku võimalik vahetult kontrollida, sest kontrollitakse püüniseid, mille märgistus peab võimaldama kindlaks teha nende (loa) omaniku[61].
>
> Suuremad probleemid nimetatud info saamisega on Harju Keskkonnainspektsioonil. Nimelt koostab KI Harjumaa osakond[62] igakuuliselt Harju KKT-le vastavasisulise taotluskirja, kus on märgitud ka kuupäev, milliseks ajaks uuendatud nimekirja soovitakse. Kuid vaatamata igakuulistele kirjadele ja määratud tähtaegadele, saadetakse väljastatud lubade nimekirjad alati 1-2 nädalat hiljem. See häirib tõsiselt järelevalve teostamist[63].

Küsimusele, kas aruannetega kogutavad andmed (hulk, detailsus) on piisavad, vastasid 4 KI osakonda, et andmete hulk on piisav, 2 KI osakonda ei vastanud info- ja aruandluse küsimustele. Andmete hulka pidasid üldiselt piisavaks ka 8 keskkonnateenistust, märkides vaid ära, et harrastuspüügi senine aruandlus tuleks ümber korraldada.

KKM kalavarude osakonnast saadud arvamuse kohaselt vajab andmete kogumise korraldus täiendamist ja on vaja leida teid tagamaks adekvaatsete andmete laekumist[64]. Samas märgiti, et loodud töögrupi ülesandeks just ongi ettepanekute tegemine vajalike muutuste sisseviimiseks kalandusandmete kogumisel ja korraldamisel.

> Küsimusele, kas kalanduses kogutud andmeid ka analüüsitakse järelduste tegemise eesmärgil, vastati, et vastavaid analüüse teostab Eesti Mereinstituut. Kuid, kuna analüüside aluseks võetavad andmed ei ole päris õiged, vaatamata sellele, et püügiandmeid võrreldakse kontrollpüügi andmetega, kahjustab see tänases olukorras analüüsi tulemuste usaldusväärsust[65].

Kalandusalaste andmete avalikustamine

Analüüsinud keskkonnateenistuste vastuseid andmete avalikustamise kohta selgus, et KKT-del on üldiselt andmete avalikustamisest arusaamine erinev ja sõltub konkreetselt ametnikest ja nende tahtmisest asju korraldada.

---

[60] Keskkonnainspektsiooni peadirektori asetäitjaga intervjuu protokoll 02.07.2001. a.

[61] Keskkonnainspektsiooni kiri nr 3-18/6/498.

[62] Harjumaa KI osakonna kiri nr.Ha-18-6/38-2.

[63] Harjumaa KI inspektoritega intervjuu protokoll 26.06.2001. a.

[64] KKM kalavarude osakonnajuhatajaga ja peaspetsialistiga läbi viidud intervjuu protokoll 08.06.2001. a.

[65] KKM kalavarude osakonnajuhatajaga ja peaspetsialistiga läbi viidud intervjuu protokoll 08.06.2001. a.

Mõningad positiivsed näited:

Pärnumaa KKT-l on plaanis avaldada koduleheküljel kalurite nimekiri, kellele on väljastatud püügiluba ja lubatud püügivahendid[66].

Viljandi KKT on iga-aastaselt koostanud kokkuvõtte kalandusest põhirõhuga Võrtsjärvele, kus on äratoodud kogusaakide ja kalaliikide saakide võrdlus. Materjal on avaldatud Viljandi maakonna aastaraamatutes. Sellest aastast avaldatakse maakonna koduleheküljel ja KKT koduleheküljel.

Lubade avalikustamise osas, vastas Viljandi KKT, et vajalik on ära oodata ühtne internetipõhine programm lubade registreerimise osas[67].

KI keskusest saadud informatsiooni kohaselt on andmete avalikustamise ulatus määratlemisel ja peaks selguma koos uue kodulehekülje valmimisega.

Plaanis on traalpüügi andmed panna internetti ja ka suurem osa raportitest, mida KI toodab (lossimine sadamate kaupa, avastatud rikkumised valdkonniti kuude lõikes jne).

Täpsem määratlus, mida avalikustatakse, mida mitte, määratakse kindlaks juba nimetatud infosüsteemi arengukavaga[68].

2.2.4. Kalanduse ühtse infosüsteemi arendamise tegevused ja rahastamine

KIK-i 2000. a teistest lisaeelarvest[69] eraldati infosüsteemi arendamiseks 500 000 krooni. Töid alustati pärast raha laekumist 2001. aasta kevadel. KIK-i 2001. aasta eelarvesse on infosüsteemi arendamiseks ja hoolduseks planeeritud 900 000 krooni.

Arendustöödest on esmajärjekorras vajalik:

- serveri riist- ja tarkvara uuendamine;
- infosüsteemi ühendamine Euroopa Liidu nõuetele vastava kalalaevade registriga (valmis Rootsi kalaameti kureerimisel PHARE vastava programmi raames);
- kalalaeva kalapüügilubade töökoha muutmine internetipõhiseks (seoses kalanduse osakonna kolimisega ei saa enam kasutada lokaalvõrgu jaoks loodud töökohta);
- infosüsteemis olevate andmete muutmine kättesaadavaks interneti kaudu.

Internetipõhiseks peaksid muutuma ka maakondade töökohad, kus sisestatakse andmeid rannapüügilubade (kutselise kaluri ja piiratud kalapüügiload) ja rannapüügipäevikute kohta.

Täiendada tuleb ka püükide kohta edastatavaid raporteid, viies need vastavusse EL ja rahvusvaheliste organisatsioonide nõuetega.

Keskkonnaministri käskkirjaga nr. 291, 30.04.2001 moodustati kalanduse ühtse infosüsteemi arengukava välja töötamiseks töörühm.

Töörühma juhiks määrati KKM kalavarude osakonna juhataja. Töörühma kuuluvad veel KKM kalavarude osakonnast 2 peaspetsialisti ja 1 spetsialist, KI-st 2 töötajat, KKM infosüsteemide büroo juhataja, keskkonnateenistustest 2 peaspetsialisti ja KKM Info- ja Tehnokeskusest büroo juhataja.

---

[66] Pärnumaa Keskkonnateenistuse kiri nr.5-9/550, 13.06.01.

[67] Viljandi Keskkonnateenistus kiri.nr.5-10/778, 12.06.01.

[68] Keskkonnainspektsiooni peadirektori asetäitjaga intervjuu protokoll 02.07.2001. a.

[69] KKM ja KIK vahel sõlmitud sihtfinantseerimise leping nr. 10/19, 29.11.00.

Töörühm pidi esitama KKM ja tema allstruktuuride vajadusi arvestava infosüsteemi arengukava hiljemalt 25.06.2001. a.

Töörühm selleks kuupäevaks arengukava ei esitanud, kuna kalavarude osakonna poolt on ette valmistatud ministri käskkirja eelnõu, mille kohaselt infosüsteemi arengukava vahearuande esitamise tähtaeg on arengukava täiendamise eesmärgil edasi lükatud 25.07.01. ja lõpparuande tähtaeg 31.10.01.

Ühtse infosüsteemi **arengukava eesmärgiks** on:

- hinnata rahvusvahelistest kohustustest ja siseriiklikest nõuetest ning vajadustest tulenevate kalapüügiga seonduvate andmete kogumist, tuues välja puudused andmete esitamisel ja kogumisel ning teha ettepanekuid olukorra parandamiseks;

- analüüsida Keskkonnainspektsioonis oleva kalapüüki puudutava andmekogu vastavust andmete kogumisele ja esitamisele kehtestatud nõuetele ja võimalusi selle kasutamiseks. Samuti selgitada välja Keskkonnaministeeriumis ja tema allasutustes olevad tehnilised võimalused ühtse kalapüügi infosüsteemi loomiseks.

Infosüsteemi töögrupi **põhiülesandeks** on, lähtuvalt antud eesmärgist ja tulenevalt kõikidest nõuetest andmete kogumisel, teha ettepanekuid Keskkonnainspektsioonis oleva kalapüüki puudutava andmebaasi edasi arendamiseks, määrates ühtlasi ka lähimad tegevussuunad infosüsteemi arendamise jätkamiseks ning teha ettepanek “Kalapüügi infosüsteemi” staatuse kohta tulevikus.

Infosüsteem arengukava peab võimaldama infovahetust keskkonnateenistuste, keskkonnainspektsiooni ja kalavarude osakonna vahel.

Käesoleva leidude aruande arutelul KKM kalavarude osakonnas, osakonnajuhataja poolt edastatud informatsiooni ja dokumentide kohaselt on ühtse infosüsteemide arengukava eesmärkidesse lisatud järgmine tegevus – määratakse kindlaks ka andmete konfidentsiaalsuse nõuded ja avalikustamise ulatus.

Loodav ühtse infosüsteemi arengukava peaks olema aluseks ka KKM Informatsiooni- ja Kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) valdkonna arengukavale[70].

Keskkonnainspektsioon on esitanud Infotehnoloogialase arendusprojekti finantseerimistaotluse 2002. aastaks 200 000 krooni[71].

IKT arengukavaga määratletakse kalanduse infosüsteemi koht ja seos teiste olemasolevate ja loodavate andmekogudega.

IKT arengukava peab arvestama Keskkonnaregistri seaduse eelnõu § 14. “Kalavarude andmestik”, mis sätestab eelnimetatud paragrahvi jõustumise alates 2005. a 01. juulist.

2.3. Kalavarude kaitse- ja korraldusabinõude järelevalve

2.3.1. Tähelepanekud ja ettepanekud

[70] Keskkonnaministri käskkiri nr. 654, 27.12.2000, KKM Informatsiooni- ja Kommunikatsioonitehnoloogia valdkonna arengukava aastani 2004.

[71] Rahandusministri määrus nr. 52, lisa 5 16.05.2001.

Minister, vastutajana kalanduspoliitika väljatöötamise ja ellurakendamise eest, **vastutab** ka **kalandusalase järelevalve tagamise eest** oma valitsemisalas.

Tulenevalt KI põhimäärusest on ta KKM valitsemisalas olev valitsusasutus, kes on aruandekohustuslik keskkonnaministri ees. Keskkonnaminister suunab ja koordineerib inspektsiooni tegevust.

Reeglina suunatakse ja koordineeritakse valitsusasutuste tööd läbi ministeeriumi aparaadi. Seega suunab ja koordineerib keskkonnaminister KI tegevust läbi kalavarude osakonna, kes allub otseselt kantslerile.

Kalavarude osakonna kohustus on korraldada ja koordineerida kalavarude kaitset (kaitse hõlmab ka järelevalvet).

KKM kalavarude osakond ei ole otseselt suunanud KI järelevalve tegevust.

Keskkonnaminister on kalavarude osakonna ettepanekute põhjal määratlenud ja kinnitanud igaks aastaks **kalavarude kaitse korraldamiseks kehtestatavad kalapüügivõimalused** ja piirangud piirkondade kaupa, mis on otseseks sisendiks järelevalve teostamisel.

KKM Kalavarude osakond ei ole järelevalve prioriteete määratlenud ja seega ei ole nad KI-d suunanud tegelema olulisemaga.

Vastavalt VV 2001. aasta EL integreerumise tegevuskavale, tuleb KI-l tugevdada kontrolli traalpüügi üle Läänemerel, luues selleks KI looduskaitse osakonnas eraldi üksuse.

Eraldi üksust KI looduskaitse osakonnas loodud ei ole, küll, aga on täiendavad kohad täidetud vaatlejatega, kelle arvel on ka tugevdatud järelevalvet Läänemerel ja Loode-Atlandil.

Traalpüügi kontrolli tõhustamise tagamiseks on vaja kiiresti lahendada Piirivalveameti ja KI vahelise koostöölepingu küsimus. Seisuga 06.07.2001. a on leping sõlmimata.

Järelvalvetegevuse riskianalüüsi ja tegevuse prioriteetide määramist dokumenteeritud kujul ei eksisteeri.

Prioriteetide määratlemine sõltub lisaks piirkondlikest iseärasustest (meri või siseveekogu) ka ilmastikutingimustest ja kalavarude olukorrast.

KI koostas esimest korda tööplaani 2001. aastal ja seetõttu vajab tegevuste planeerimine ja ressursside jaotus edasiarendamist ja selget eesmärgistatust.

Täpset ressursiarvestust ja kasutust kalandusega tegelevate inspektorite lõikes välja tuua ei ole võimalik, kuna puudub vastav tööajaarvestuse süsteem. Samuti ei jaotata eelarvet valdkonniti ja erinevate tegevuste lõikes seetõttu, et inspektorid tegelevad mitme erineva tööga paralleelselt. Samas on järelvalve töö sageli operatiivtöö iseloomuga.

Praegu puudub probleemide ja riskide määratlus ja analüüs, et hinnata inspektorite sekkumist vajavad probleemid erinevates püügipiirkondades ning olemasolevate või vajaminevate instrumentide mõju probleemide lahendamisel.

KKM Kalavarude osakonnal on teada küll järelevalve tegevuse nõrgad küljed ja probleemid, kuid neil puudub visioon järelevalve tegevuse täiustamisest.

Järelevalve tegevuse nõrgaks küljeks võib lugeda ka järelevalve alase koolituse puudumist kutsehariduse ja kõrghariduse tasemel ning olemasolevate inspektorite täiendkoolituse ebapiisavust.

Probleemiks on ka piiratud püügiõigusega isikute liiga suur arv ning nende suhtes rakendatavate kontrolli-, aruandlus- ja infoliikumise süsteemide suur resssursikulu, mis takistab tõhusa järelvalve teostamist.

Probleeme on peamiselt just kalapüügikeelu- ja kudeaegadel järelevalve tagamisega, sest üheaegselt on kogu järelevalvepiirkonnas röövpüüdjate üle kontrolli teostada praktiliselt võimatu.

Kõikides KI osakondades on probleeme materiaalse varustatusega, eriti kütuse vähesus. Samuti on probleeme Läänemerel traalpüügi järelevalve teostamisega, seda peamiselt tehniliste vahenditega.

Praeguse seisuga puudub ühtne, dokumenteeritud kalandusalase järelvalve **kontseptsioon ja arengukava**, mistõttu puudub ka alus**, millest lähtuvalt planeerida järelevalve** ja **teha inspektsiooni arendusplaane**.

KI osakondade tööplaanides ei olnud sõnastatud selgelt tegevuse eesmärke ja mõõdetavaid tulemusi.

Tööplaanis saab fikseerida selliseid tulemusi ja tagajärgi, mida inspektsioonil on võimalik mõjutada, nn teatud järelevalvemenetlusele kulunud tööaeg ja teiste ressursside kulu, muutused regulatsioonide ellurakendamise tulemustes.

Järelvalve tegevuse tulemusena peaks üldjuhul paranema kvootidest kinnipidamine. Kohtumistel nii inspektsiooni kui keskkonnateenistuste töötajatega selgus, et kontrolliga haaratud püügid on 2 kuni 3 korda suuremad, kui püügid, mille tulemusi kohapeal ei ole kontrollitud.

Samuti peaks järelvalve tagama statistilise info õigsuse ja hoidma loata püüdjad kalapüügist eemal.

Keskkonnainspektsioon teostab küll kalandusalast järelvalvet õigusaktidest KI-le tulenevatest õigustest ja kohustustest lähtuvalt, kuid **õigusaktid ei määra tegevuse prioriteete ja mahte**.

Kui ministril, kui poliitika kujundajal, on terviklik ülevaade, kuidas ja mil määral KI tegevuse tulemusena olukord kalaressursi kaitsel paraneb, saab ta konkreetselt kindlaks määrata ka tegevuse prioriteete ja probleemseid püügipiirkondi või püüdjaid.

Minister saaks KI tegevust mõjutada ja suunata läbi eelarve ainult juhu, kui inspektsiooni põhitegevus on planeeritud ja eelarvestatud erinevate tegevusvaldkondade mahtude lõikes. Siis oleks võimalik võrrelda planeeritud tulemusi nende saavutamiseks kavandatud ressurssidega *versus* tegelikud kulud ja tegelik olukorra mõjutamine/paranemine.

Oluline on analüüsida seni rakendatud probleemide lahendamise meetmeid ja hinnata mil määral nad tagavad püstitatud eesmärkide ja prioriteetide saavutamise olemasolevate ressurssidega. Seejärel saab otsustada milliseid kontrollisüsteeme järelvalve tõhustamaks on vaja luua (info kogumine ja edastamine, sanktsioonide karmistamine, avalikustamine, järelvalve tugevdamine) ning milliseid investeeringuid selleks vajatakse.

Ettepanekud ministrile

- Riigikontroll soovitab hankida ja dokumenteerida ülevaate olulisematest probleemidest kalavarude kaitsealases järelvalves. Lahendamist vajavaid probleeme tuleks võrrelda KI käsutuses olevate kontrolli instrumentidega ja nende rakendamise tulemustega. Võrdluse tulemusena tehtud järeldused peaksid olema dokumenteeritud ja neile tuleks KI edasisel suunamisel ka viitata.
- KI stabiilse arengu tagamiseks soovitame määratleda ja dokumenteerida tegevuse eesmärgid ja prioriteedid. Kõik otsused ja valikute tegemise alused on vaja dokumenteerida, prioriteetsed tegevused peavad tegevusplaanides kavandatud realiseeritavas osas olema kaetud ressurssidega, sest ainult siis on need täitjatele arusaadavad ja reaalselt elluviidavad.
- Soovitame ministril võtta erilise kontrolli alla riiklike järelvalveametite koostöö edasiarendamine, kuna koostöö järelevalvetegevuses ja järelvalve tehnika ja ressursside koordineeritud kasutamine muudab oluliselt tõhusamaks riikliku järelvalvefunktsiooni täitmise. Samuti on oluline, et koostööküsimused ja lahendused oleksid dokumenteeritud ja koostöölepingud õigeaegselt sõlmitud.

Ettepanekud Keskkonnainspektsioonile

- Riigikontroll soovitab KI-l analüüsida juba rakendatud meetmeid, tuues välja tegelikud muutused ja kulutatud ressursside otstarbekuse ning selle tulemusena määratleda ressursside suunamine. Aruandluse kaudu koondatav informatsioon ei anna ülevaadet probleemidest ja tegevustest ilma analüüsita.
- Riigikontroll teeb ettepaneku rakendada KI töös tööajaarvestust püügipiirkondade järelvalvetegevuste lõikes, et saada ülevaade tegelikust ressursikulust ja realiseerunud prioriteetidest.
- Riigikontroll teeb ettepaneku edasi arendada KI töö planeerimise sisu, selgelt määratledes planeerimisdokumentide funktsioonid ja rakenduse, mis annaksid täitjatele edasi ka visiooni järelvalvetegevuse arengust.

2.3.2. Õigusaktidest tulenevad ülesanded, kohustused ja kontrollimehhanismid

KKM põhimäärusest[72] tulenevalt **korraldab ja koordineerib keskkonnaministeerium kalavarude kaitset.** Kalapüügiseadusega on määratud vastavad regulatsioonid ja seadusest tulenevate alamaktidega kehtestatud[73] asjassepuutuvad korrad.

Kalavarude kaitsel on veel oluline tagada kalavarude isetaastumise võimalus.

Selleks kehtestatakse keskkonnaministri määrusega piirangud kalade noorjärkude väljapüügi piiramiseks, määratakse püügikeeluajad ja -alad ning säästvamad püügimeetodid, määratakse kalade alammõõdud, milledest väiksemaid kalu ei ole lubatud maale tuua. Ministri vastavaid kalapüüki reguleerivaid määrusi on 2001. aastal välja antud 11.

Järelevalvet kalapüüki reguleerivate õigusaktide nõuete ja kalapüügiloaga määratud tingimuste üle, ka väljaspool Eesti Vabariigi jurisdiktsiooni oleval veealal, teostab Keskkonnainspektsioon[74]. Kalapüügi järelvalvel kohaldatakse keskkonnajärelvalve seaduse[75] sätteid (alates 10.11.2000[76] ka väljaspool Eesti Vabariigi jurisdiktsiooni oleval veealal Eesti lipudokumenti omava kalalaeva tegevuse suhtes).

Enne 2000-dat aastat tegeles kalandusalase järelevalvega merel Mereinspektsioon ja siseveekogudel Keskkonninspektsioon. Muutused toimusid 01.01.2000, mil ühinesid Mereinspektsioon ja Keskkonnainspektsioon ja kalandusalast järelevalvet hakkas teostama Keskkonnainspektsioon[77].

---

[72] VV 26.04.2001.a. määrus nr. 151- VV 30.12.1999. a.määruse nr. 437 "Keskkonnaministeeriumi põhimäärus" muutmine.

[73] Vabariigi Valitsuse määruse nr 35, 31.01.1996. a kohaselt on nendeks alamaktideks kinnitatud Kalapüügieeskiri, kalapüügilubade väljaandmise kord ja kalapüügiga seonduvate andmete esitamise kord.

[74] Kalapüügiseadus RT I 1995,80,1384.

[75] Keskkonnajärelevalve seadus RT I 2001,56,337.

[76] Kalapüügiseadus RT I 1995,80,1384.

[77] Keskkonnaministri 30.12.1999 määrus nr. 106, "Keskkonnainspektsiooni põhimäärus".

Ülaltoodud seadused, korrad ja määrused on sisendiks Keskkonnainspektsioonile järelevalve teostamisel. Õigusrikkumise korral kohaldatakse karistusi Haldusõiguserikkumise seadustiku[78] sätete kohaselt.

Tulenevalt kalapüügiseadusest kehtestab valitsus ka hüvituse ja kalapüügiga või kalavarude muul viisil kahjustamisega kalavarudele tekitatud kahju arvutamise alused. Vastav kord on kehtestatud [79].

Vastavalt keskkonnajärelevalve seaduse[80] § 4 lõikele:

(1) Keskkonnainspektsioon tegutseb keskkonnakaitse kõigis valdkondades.

(2) rakendab seaduses sätestatud abinõusid ebaseadusliku tegevuse tõkestamiseks ja kohustuslike keskkonnakaitseabinõude elluviimiseks;

peatab nii keskkonda kahjustava või ohustava õigusvastase tegevuse kui ka loodusressursi kasutamisega seotud õiguspärase tegevuse, kui see seab ohtu inimeste elu, tervise või vara

korraldab selguseta kuuluvusega loodussaaduste ja selguste kuuluvusega loodussaaduse hankimise vahendi või riista hoidmist, müümist, tagastamist seaduslikule valdajale või hävitamist.

Vastavalt KI põhimääruse[81] :

- §1 kohaselt on KI KKM-I valitsemisalas tegutsev valitsusasutus ja §4 kohaselt KI aruandekohustuslik KKM-I ees, kes suunab ja koordineerib inspektsiooni tegevust ning teostab tema üle seaduses sätestatud korras teenistuslikku järelvalvet;
- §6 kohaselt inspektsiooni tegevusvaldkonda kuulub looduskeskkonna- ja varade kasutamise ning kaitse alase järelvalve koordineerimine ja teostamine ning seaduses ettenähtud alustel ja ulatuses riikliku sunni kohaldamine.

Kalalaevade püügi üle järelevalve toimub Atlandil järgmiselt:

- Kirde-Atlandi Kalanduskomisjoni (NEAFC-i) alal teostavad kontrolli NEAFC-i liikmesmaade inspektorid;
- Teravmägede piirkonnas teostab kontrolli Norra;
- Loode-Atlandi Kalandusorganisatsiooni (NAFO) veealal teostavad kontrolli NAFO inspektorid (põhiliselt Euroopa Liidu ja Kanada inspektorid).

Eelnimetatud piirkondades töötavatel inspektoritel on õigus kontrollida ka Eesti laevu. Kontrollimisel koostatakse raport, mis edastatakse KKM kalavarude osakonda, kes esitab sellest koopia Keskkonnainspektsioonile. Raportist selgub, kas rikkumisi on toimunud ja kui on, siis tegeleb rikkujatega Keskkonnainspektsioon.[82]

Loode-Atlandi Kalandusorganisatsiooni (NAFO) tsoonis tohib vastavalt kalapüügiseaduse § 24^1-le viibida kalalaev ainult juhul, kui kalalaeva pardal on keskkonnakaitseinspektor ehk nn vaatleja.

Vaatlejate paigutamisel NAFO tsoonis püüdvatele laevadele kulutati KIK vahenditest kalanduse programmi põhieelarve kohaselt 2000. aastal 1 milj krooni ja 2001. aastal on planeeritud kulutada 1,5 milj krooni.

---

[78] Haldusõiguserikkumiste seadustik RT I 1999,41,496.

[79] Vabariigi Valitsuse määrus nr. 67 , 25.03.1997, RT I 1997, 27, 395 Vabariigi Valitsuse 25. juuli 1995. a. määrusega nr. 275 «Looduslikule taimestikule ja loomastikule tekitatud kahju hüvitamise määrade ja korra kehtestamine» muutmine.

[80] Keskkonnajärelevalve seadus RT I 2001,56,337.

[81] KKM 30.12.1999 määrus nr. 106 Keskkonnainspektsiooni põhimäärus.

[82] KKM kalavarude osakonnajuhatajaga ja peaspetsialistiga läbi viidud intervjuu protokoll 08.06.2001. a.

Vaatlejale esitatavad nõuded ja ülesanded ning vaatleja poolt kogutud andmete esitamise korra ja vormi kehtestab keskkonnaminister. Nimetatud määrused on seisuga 10.07.01 väljatöötamisel ministeeriumi kalavarude osakonnas.

Tulenevalt konventsioonist “Tulevasest mitmepoolsest koostööst kalanduse valdkonnas Atlandi ookeani loodeosas” ja kalapüügi seaduse § 24 lg 1, eraldatakse 2001. aastal järelvalveks NAFO tsoonis püüdvate laevade üle KIK vahendeid 370 tuhat krooni.

Vastavalt kalapüügi seaduse § 24² lõige 1 peavad kõik EV lipudokumenti omavad laevad, mis püüavad, töötlevad, või võtavad merel vastu ja transpordivad kala või kalatooteid väljaspool Eesti Vabariigi jurisdiktsiooni oleval veealal**,** hiljemalt 2001. aasta 01. jaanuaril olema varustatud satelliitjälgimisesüsteemiga. Satelliitjälgimisesüsteem peab võimaldama edastada andmeid laeva asukoha geograafiliste koordinaatide kohta kalalaevade jälgimise keskusesse Keskkonnainspektsioonis ja kaldariigi keskusesse, kui rahvusvahelised lepingud ei sätesta teisiti.[83]

Kavandatud IBSFC ühise rahvusvahelise kontrolloperatsioonide läbiviimiseks on kavandatud eraldada 2001. aastal KIK vahenditest 80 tuhat krooni.

Laeva kapten ja kalapüügiloa omanik peavad tagama laeva satelliitjälgimissüsteemi korrasoleku ja funktsioneerimise ning eelmises lõigus nimetatud andmete edastamise rahvusvahelistes lepingutes või keskkonnaministri määrusega kehtestatud sagedusega ja korras.

Vastava määruse eelnõu, mis reguleerib andmete edastamise korra on esitatud ministeeriumi juriidilisele osakonnale läbivaatamiseks.

Seisuga 10.07.2001 on satelliitjälgimisseadmed paigaldatud kõikidele väljaspool Eesti vesikonda püüdvatele Eesti laevadele (19 Läänemerel ja 10 Atlandil).

Kalalaevade satelliitjälgimise süsteemi hoolduseks ja arendamiseks ning sidekuludeks on 2001. aastaks sõlmitud sihtfinantseerimise leping KI ja KIK vahel[84] summas 300 tuhat krooni.

Koond kalavarude kaitse ja järelvalve kalandusprogrammiliste vahendite eraldamise kohta KIK vahenditest on esitatud lisas 5.

2.3.3. Järelevalve korraldus ja tegevuste prioriteedid

Keskkonnainspektsiooni siseselt on **järelevalvetegevus korraldatud** järgmiselt:

- Keskkonnainspektsioonil on seitse piirkondlikku osakonda, mis katavad kõik maakonnad, ning neli keskuse osakonda, millest üks, looduskaitse osakond, tegeleb ka kalakaitse regulatsioonide järelevalvega.

Looduskaitse osakonna ülesandeks on järelevalve avamere püügi üle väljaspool Eesti riigi veeala püüdvate Eesti lippu kandvate kalalaevade üle (Läänemerel EL veeala ja Atlandil);

Piirkondlikud osakonnad vastutavad kalapüügi järelevalve eest osakonna tööpiirkonnas:

* Läänemere Eesti veealas ja rannikumerel - merega piirnevad piirkondlikud osakonnad Viru-, Harju-, Lääne- ja Pärnumaa osakond;

* ja siseveekogudel- teised piirkondlikud osakonnad oma tööpiirkonnas.[85]

[83] Kalapüügiseadus §24² lõige2, RT I 1995,80,1384.

[84] Sihtfinantseerimise leping nr. 01-01-10/9, 22.05.01.

[85] KI keskuse kiri nr. 3-18/6/498.

Vastavalt KI 2001. a tööplaanis sätestatule on KI-l järelevalveline tegevus loodusvarade ja looduskeskkonna kasutamise ja kaitse üle. Inspektsiooni muu tegevus on valdavalt suunatud põhiülesande edukaks tagamiseks.

KI põhimääruse kohaselt täidab inspektsioon oma tegevusvaldkonnas järgmisi **kalanduse** seisukohast tähtsaid **ülesandeid**:

a) Teostab seaduses sätestatud alustel ja korras riikliku keskkonnajärelevalvet.

Inspektorid, tehes oma igapäevast järelevalvetööd, teostavad ka järelvalvet kalapüüki reguleerivate õigusaktide nõuete järgimise üle.

b) Teeb vajadusel keskkonnaministrile ettepanekuid kalapüügipiirangute kehtestamiseks või kalapüügi peatamiseks kalavarude ohustatuse korral, samuti kalapüügiloa tühistamiseks.

Keskkonnainspektsioon on teinud KKM kalavarude osakonnale ettepanekuid püügipiirangute kehtestamiseks kalavarude ohustatuse korral, nn tähelepanek alamõõdulise kala kaaspüügi suurenemise kohta traalpüügil ja sellekohane ettepanek peatada ajutiselt traalpüük Soome lahes ja Läänemere avaosas[86].

c) Esitab vajadusel hagi keskkonnale tekitatud kahju hüvitamise tsiviilasjades, nendes valdkondades, milles tal on vastavalt seadusele õigus arutada haldusõigusrikkumise asju.

Enamasti tehakse seaduse rikkujale protokolli koostamisel ettepanek vabatahtlikult kahju hüvitada, kohtus arutatavate asjade puhul teeb otsuse kohus.

Näiteks 20.septembril 2000. a koostasid KI inspektorid haldusõiguserikkumise protokolli Kalapüügiseaduse § 13 lg 3 ja § 25 lg 2 alusel. Protokolli järgi oli MFV Lootus OÜ püüdnud muuhulgas kalaliike NAFO koodtähistega YEL, PLA ja COD, milleks firmal püügiluba puudus. Seaduse rikkumise asjaolud edastati Tartu Halduskohtule.

d) Korraldab keskkonnakaitse valveteenistust.

Lühinumbril 1313 on inspektsiooni ööpäevaringne valvetelefon, kus võetakse vastu kodanike kaebusi, infot rikkumiste kohta, välisvetes püüdvate laevade raportid püügitsooni sisenemise ja sealt väljumise kohta, traallaevade teated alamõõdulise kilu-räime kaaspüügi kohta jm).

e) Arendab volituste piires koostööd välisriikidega looduskeskkonna ja -varade kasutamise ning kaitse järelevalve alal;

KI teeb koostööd NAFO tsoonis Kanada ja EL inspektoritega, koostöö Läänemerel IBSFC tegevuse raames, eesmärgiga tagada Eesti kalalaevade tegevuse vastavus ühenduse reeglitele.

Keskkonnainspektsiooni looduskaitse osakond teostab tulenevalt KI põhimäärusest kalaalast järelevalvet, peab kalalaevade registrit, töötleb ja analüüsib ressurssidealast statistikat.

Kalalaevade registri programm installeeriti KI-s 2000. aasta kevadel. 2000. a. suvel kanti esimesed laevad registrisse. Seisuga 10.07.2001 on laevu registris 170.

Looduskaitse osakond kogub lossimisdeklaratsioone, esmakokkuostukviitungeid ja kalalaeva püügipäeviku lehti, sisestab väljapüügi andmed infosüsteemi ja edastab vastavad aruanded vastavalt kalapüügiga seonduvate andmete esitamise korrale.

Vastavalt Vabariigi Valitsuse tegevuskavale[87] 2001. a. EL integreerumiseks tuleb KI-l:

- võtta tööle 5 uut töötajat kalapüügi järelevalveks Läänemerel ja Loode-Atlandil;

- tugevdada kontrolli traalpüügi üle Läänemerel, luues 2001. aastal keskkonnainspektsiooni looduskaitse osakonnas üksuse, mis pöörab senisest suuremat tähelepanu traalpüügi järelevalvele

[86] Mereinspektsiooni kiri KKM Kalanduseosakonnale nr.11-13, 12.01.2000.

[87] Vabariigi Valitsuse 2001. aasta tegevuskava Euroopa Liitu integreerumiseks.

Eesti vetes kala püüdvate Eesti ja EL laevade traalpüügi kontrollile. Selleks kasutatakse looduskaitse osakonda planeeritavat täiendavat tööjõudu;

Looduskaitse osakonnale eraldatud täiendavad kohad on täidetud vaatlejatega. Sellega loodetakse tugevdada järelevalve Läänemerel ja Loode-Atlandil. Ettevalmistamisel on keskuse ümberstruktureerimine, mille käigus otsustatakse ka eraldi üksuse loomise vajadus.[88]

Traalpüügi kontrolli tugevdamine on võetud kohustuseks ja sellealane ülesanne on ka KI vastavatele osakondadele edastatud, aga vastavat kirjalikku inspektsioonisisest dokumenti, mis määratleks kuidas ja milliste vahenditega seda teha, välja antud ei ole.[89]

Tegevusplaanid ja ressursijaotus

Keskkonnainspektsiooni töötajate tööfunktsioonid on kirjas KI põhimääruse peatükis “Keskkonnakaitse inspektorid ja nende ülesanded”, eraldi ametijuhendeid ei ole.

Keskkonnainspektsiooni koosseisud on kinnitatud keskkonnaministri määrusega[90] allüksuste kaupa, määratledes ametikohtade arvud. Inspektsiooni koosseise ei määrata kindlaks valdkondade kaupa (mets, kala, jaht, jäätmed, õhk, vesi jne). Seetõttu tegelevad inspektorid mitmete valdkondadega. Sellest tulenevalt on ka väga raske hinnata ressursside jaotamise planeerimise efektiivsust (inspektorite ressursijaotust vaata lisa 6).

Inspektorite lisavajadust hinnates võib nentida, et püügikeelu- ja kudeaegadel jääb inspektoreid vajaka kõigis KI osakondades.

KI-l on plaanis läbi viia KI juhtimissüsteemide hindamine. Vastavalt juhtimiskonsultatsiooni lähteülesande projektile loodetakse saada juhtimiskonsultatsiooni käigus järgmisi hinnanguid ja ettepanekuid:

- struktuuri, koosseisu ja ressursi vastavus põhimääruses ja muudes õigusaktides toodud ülesannetele;
- ettepanekud optimaalse organisatsiooni kujundamiseks lähtudes põhimääruses ja muudes õigusaktides toodud ülesannetest;
- eelarve planeerimine ja kasutamine kohta (vajaliku juhtimisinformatsiooni määratlemine);
- riskide juhtimine ja sisekontrollisüsteemide rakendamine;
- töötingimuste ja töövahendite vastavus Eesti Vabariigis kehtivates õigusaktides kehtestatud normidele ja standarditele.

Süsteemide hindamise tulemuseks peaksid olema ettepanekud organisatsioonilise struktuuri säästlikumaks muutmise ja tegevusfunktsioonide tõhusama täitmise ning mõjusama tulemuse saavutamise kohta. Eelnimetatud projekti lähteülesanne on esitatud projekti teostajale.[91]

Kontrollitegevuse tõhustamiseks alustati KI-s 2001. aastal tegevuste planeerimist. Tulenevalt tööplaani koostamise põhimõtetest on plaanid keskkonnajärelevalve osas avalikustatavad töömahtude osas, kuid ei kuulu teatud juhtudel avalikustamisele objektide kontrollimise osas. Kui kontrollitavaks objektiks on konkreetne äriühing või ettevõtja teatatakse temale plaanilisest kontrollimisest mõistliku aja jooksul ette. Eelinfot kalavete, jahimaade, kaitsealade ja metsakasutuse piirkondade graafikujärgsest kontrollimisest, samuti plaaniväliselt vajalikuks osutuvate äriühingute või ettevõtjate kontrollimist, KI ja selle osakonnad ei väljasta[92].

[88] Keskkonnainspektsiooni peadirektori asetäitjaga intervjuu protokoll 02.07.01.

[89] Keskkonnainspektsiooni peadirektori asetäitjaga intervjuu protokoll 02.07.01.

[90] Keskkonnaministri määrus nr. 75, 07.12.00, RTL 2000,125,2005.

[91] Keskkonnainspektsiooni peadirektori asetäitjaga intervjuu protokoll 02.07.01.

[92] Keskkonnainspektsiooni tööplaan aastaks 2001, kinnitatud peadirektori allkirjaga 14.02.2001. a.

Vastavalt KI 2001. aasta tööplaanile[93] on kõigil otseselt keskkonnajärelevalve ülesandeid täitavatel osakondadel kohustus jätta tulenevalt osakonna spetsiifikast suurem või väiksem inspektorpäevade varu ettenägematuteks juhtudeks – kaebused, suuremahulised uurimised kriminaalasjades, kohtuistungite venimine jm.

Näiteks: Harju- ja Pärnumaa KI osakonnad planeerisid tööaega võimalikult täpselt nii objektide lõikes, kui valdkonniti, jättes suhteliselt väikese ajareservi.

Osakondade tööplaanid aastaks 2001 on planeeritud erinevalt.

Harju KI on piirdunud kuus tundide arvu välja toomisega ja on ära nimetanud valdkonnad, mida kontrollitakse. Objektide kaupa planeerimist ei ole tehtud.

Pärnumaa KI osakond seevastu on planeerinud detailsema kontrolli objektide kaupa ja on toonud ka objektiti ja valdkonna kontrolli detailse töötundide arvu.

Mõlemas osakonnas ei ole planeerimisel sisuliselt mingit ajareservi jäetud ja ka sisult on nad erinevalt planeeritud.

Analüüsitud KI osakondade (Lääne-, Pärnu- ja Harjumaa) tööplaanide põhjal võib öelda, et sisuliselt mingit ajareservi ei jäetud, pigem planeeriti ületunde.

KI peadirektori sõnul tegeleb osakondade töö tulemuslikkuse hindamisega tema isiklikult, võttes arvesse määratud karistusi, õigusrikkumiste arvu ja sissenõutavaid kahjuhüvitusi ning kõrvutades tegeliku ajakulu saavutatud tulemustega.

Intervjuul KI peadirektori asetäitjaga selgus, et tööplaani koostas inspektsioon 2001. aastal üldse esimest korda. Kolm erinevat tööplaani koostamise alusvarianti peaks andma ülevaate, millist nendest oleks tulevikus kõige kasulikum rakendada. Tööplaan peaks põhimõtteliselt aitama nii eelarve planeerimist kui ka inspektorite puhkuste planeerimist.

Osakondade tööplaane võrreldakse osakondade igakuuliste tegevusaruannete[94] ja igapäevaliste operatiivaruannetega[95], et selle põhjal välja selgitada kriitilisemad piirkonnad ja püüdjad ning vastavalt suunata järelevalveressursse.

KI peadirektori asetäitja sõnul anti suulised juhised tööplaani koostamise kohta kõikidele osakondadele, vastavaid protseduurireegleid dokumenteeritud ei ole.[96]

Tööplaani koostamise eesmärk ja põhimõte on peadirektori asetäitjal olemas, kuid selge eesmärgi sõnastus tööplaanis endas puudub.

Vastavalt Keskkonnainspektsiooni 2001. a. tööplaanis kirja pandule on töötajate väljaõppega haaratud 40% töötajaskonnast, peatähelepanu pööratakse haldusõiguse-, õiguserikkumiste avastamis- ja uurimisalasele väljaõppele. Samuti õiguserikkumise tehnilisele vormistamisele ning infotöötlusele.

Aastal 2001 on eelnimetatud koolitust saanud Lääne, Järva, Harju, Võru, ja Viru osakondade töötajad. Väljaõpe hõlmas pea kõik nimetatud osakondade inspektorid, k.a kalakaitsega tegelevad inspektorid.

Pidevalt toimub individuaalne ja osakonnasisene koolitus hommikuti edastatavate operatiivandmete käigus, teavitamiseks kasutatakse nii asutuse e-posti, telefoni jms.

---

[93] Keskkonnainspektsiooni tööplaan aastaks 2001, kinnitatud peadirektori allkirjaga 14.02.2001. a.

[94] tegevusaruanne sisaldab: kontrollimiste arvu; avastatud rikkumisi sh. süüdlane teadmata, ilma loata, kohustuslike nõuete täitmata jätmine; määratud karistusi sh. füüsilised ja juriidilised isikud; tehtud ettekirjutusi, määratud trahve ja kahjutasu. Need andmed tuleb esitada laevad merel, laevad sadamas, rannapüük: kutseline kalur ja rannaelanik, harrastuspüük, esmakokkuostjad, lossimise ja esmakokkuostuvõrdlus ning muu lõikes.

[95] operatiivaruanne peab sisaldama kogu eelmise päeva inspektorite tööd.

[96] Keskkonnainspektsiooni peadirektori asetäitjaga intervjuu protokoll 02.07.2001. a.

Täiendkoolitus viidi sel aastal läbi ka Tartus, kuid sellel keskenduti metsakaitsele, juulis korraldab looduskaitse osakond looduskaitse teemalise koolituse 20-le inimesele piirkondlikest osakondades.

Kalapüügi järelevalvealase töö planeerimisel kasutatakse senisest enam inspektsioonile laekuvaid andmeid kala püügi, lossimise ja esmakokkuostu kohta. Samuti piirivalvelt laekuvat infot laevade liikumise kohta ning teistest allikatest saadavaid traalpüügiga seonduvaid andmeid, eriti piirivalve patrull-lendude käigus kogutud infot.

Järelevalvetegevuse prioriteedid

Kalandusalase järelevalve prioriteedid inspektsioonis määratakse peadirektori asetäitja sõnul kalapüügialaste õigusaktide nõuete ja riigi poolt võetud rahvusvaheliste kohustuste täitmise tagamisest lähtuvalt[97]. Inspektsioonile pandud ülesanded kajastuvad tema põhimääruses ja vastavates seadustes. Suuremat tähelepanu nõudvate piirkondade ja perioodide määramisel arvestatakse kalade kudeaegu, püügikeeluaegu ja -alasid, püügikoormuse jaotumist ajas ja ruumis, samuti saakide koguse ja väärtuse jaotumist püügiviiside (harrastuslik, ranna-, traalpüük) lõikes. Arvesse võetakse ka õiguserikkumiste arvu ja raskusastet erinevates piirkondades, koondades rohkem jõude sinna, kus püüdjate, rikkumiste ja nende raskusaste suurem, kuid pidades silmas jõudude operatiivse ümberpaigutamise võimalust.

Keskkonnainspektsioonis tegeleb eelnimetatud analüüsiga (võib nimetada ka riskianalüüsiks) põhiliselt KI peadirektori asetäitja Tarvo Roose.[98]

Püügipiirkondade iseärasusest tulenevalt kujunevad välja ka erinevate piirkondade järelvalveprioriteedid.

Näiteks Lääne- ja Harjumaa piirkondades on (Läänemaa KI osakonna alla kuuluvad ka Saaremaa ja Hiiumaa) kehtestatud prioriteediks traalpüügi kontroll.

Tartumaal on seatud prioriteediks kalade kuderändeteede, kudekohtade ja kudevate kalade ning nende noorjärkude kaitse.

Hooajaliselt on kõigis KI osakondades järelevalvetegevuses järgmised prioriteedid: kevadel kalade kudemisaegadel ja rände liikumistel ning sügisel tulenevalt veekogudel valitsevatest meteoroloogilistest tingimustest, talvel tegeletakse Tartu- ja Pärnumaal peamiselt jääaukudest tirguga (kalapüügiriist) püüdvate kaluritega.

2.3.4. Kalandusalase järelevalvetegevuse olukord

Järelevalvetegevuse nõrgad küljed ja nende põhjused

KI keskuse vastustest läbiviidud küsitlusele selgus, et puudub järelevalvealane koolitus kutsehariduse ja kõrghariduse tasemel. Käesoleval ajal on suurenenud nõudmised inspektorite ettevalmistamisele – nad peavad omama head ettevalmistust nii õigusküsimustes kui ka nt. kalapüügi ja -bioloogia valdkonnas. Samasugune probleem on ka teistes keskkonna järelvalvevaldkondades.

KKI töötajate madalate palkadega on väga raske töötajaid motiveerida. Praeguste võimaluste juures ei ole KKI tööturul konkurentsivõimeline, mis suurendab oluliselt kaadriprobleeme.[99]

Samuti on lahenduseta inspektorite riikliku elukindlustuse küsimus.

[97] KI keskuse kiri nr. 3-18/6/498.

[98] Keskkonnainspektsiooni peadirektori asetäitjaga intervjuu protokoll 02.07.2001. a.

[99] KI keskuse kiri nr. 3-18/6/498.

Kõik küsimustikule vastanud KI osakonnad tõid välja lisaks koolituse probleemile ka materiaalse varustatuse probleemi, eriti kütuse vähesuse.

> Näiteks Pärnu KI osakonnas puuduvad merekindla päramootoriga kaater (Buster-Magnum) ja ATV (Kvadrik). Seoses sellega ei ole võimalik kontrollida mõrrasabasid. Nimelt jäetakse mõrrad püügikeelu- ja kudemisaegadeks merre, kuid nende sabad peavad lahti olema, et kalad ei jääks mõrda kinni. Seega inspektor küll näeb, et mõrd on meres, kuid tal puudub võimalus kontrollida kas mõrra saba on kinni või lahti. [100]

KI keskus on teadlik kõikidest KI osakondade probleemidest. Teavitamine toimub igapäevase suhtlemise käigus ja ka osakonnajuhatajate nõupidamistel.

> KI keskus on omakorda teavitanud probleemidest ministeeriumit vestlustes ministriga ja ka eelarve taotlustes.
>
> Probleeme lahendatakse vastavalt eelarve vastupidavusele, lootust on antud palgaprobleemi lahendamiseks.

KI keskuse küsimustiku vastusest selgus, et püügiperioodi ajal ja keeluaegadel (kevad ja sügis) on inspektorite arvust ja ajaressursist tulenevalt keeruline kõiki vajalikke püügikohti kontrollida. Ilmastikust tulenevalt kalapüügiks ebasoodsal ajal (nt tormi ajal) ja teistel püügivälistel aegadel võib jääda aega ülegi. Tulemusliku järelevalve tagamiseks vajaminevat inspektorite arvu aga ei osatud hinnata.

> Läänemaa KI osakonna vastusest[101] küsimustikule selgus, et väheks jääb aega järelevalve teostamiseks Läänemere traalpüügi kontrollil, kuid teevad kontrolli nii palju, kui vahendid ja aeg võimaldavad. Kudealade kaitseks tuleks aga aega rohkem leida.
>
> Kõikides küsitletud KI osakondades jäi põhiliselt järelevalveks aega väheks püügikeelu- ja kudeaegadel.

Probleemsemad kalapüügi piirkonnad ja püüdjad

KI keskuse vastusest selgub, et probleeme on kõikide piirkondade ja püüdjatega, iseasi, kas neid saab pidada ainult järelevalveprobleemideks.

> Pigem on peamiselt tegemist kalakaitse probleemidega laiemalt. Selguse huvides tuleb märkida, et kalakaitse (varude säilitamine ja säästlik kasutamine, piirangute kehtestamine jms) on pigem administratsiooni (KKM), kui inspektsiooni ülesanne. Inspektsioon teostab kontrolli kalakaitseliste meetmete ja nõuete täitmise üle e tegeleb järelevalvega, mis on omakorda üheks kalakaitse osaks.[102]
>
> Järelevalvet raskendavaks asjaoluks peab Tartu KI osakond ka kalapüügiseaduse mitut moodi tõlgendamise võimalust. Paljude vajalike keeldude mittekehtestamist põhjendatakse vastuoluga asjaõigusseadusega (omandi puutumatus).[103]

Järelevalve osas tuuakse peamiste probleemidena esile majanduslikud mured:

- majanduskulude ja palgafondi kasinus (raha on alati vähe ja järelevalve on kahtlemata väga kulukas valdkond);
- samuti toodi probleemina personali koolituse tunduvalt suuremat vajadust, kui seni tehtud.

---

[100] Pärnumaa KI osakonna kiri 22.06.01.

[101] Läänemaa KI osakonna kiri nr.Lä-19/139/6.

[102] KI keskuse kiri nr. 3-18/6/498.

[103] Tartu KI osakonna kiri 18.06.01.

> KI küsitluste tulemusena võib järeldada, et mõlema probleemi lahendamisega tegeletakse ning spetsialistide oskused ja teadmised on suurenenud, kuid materiaalse varustatuse taseme küsimused on sageli kaadri voolavuse põhjuseks, mis omakorda annab tagasilöögi ka väljaõppest ja koolitusest tulenevale arengule.

Inspektsiooni hinnangul raskendab vahetut kontrolli Läänemere traalpüügi puhul sobivate ujuvvahendite vähesus ning eespool juba mainitud rannapüügi puhul püüdjate suur arv ja inimeste suhtumine.

Läänemaa KI osakond tõi eraldi probleemidena välja:

> Läänemerel püüdes külastab laevastik sadamaid ööpäevaringselt, kontroll jääb vägagi juhuslikuks, sest olemasolevate ressurssidega ei suudeta tagada pidevat kontrolli (Näiteks Mereinspektsiooni ajal oli Dirhami sadamas 1999/2000 ööpäevaringne valve, mis seoses Mereinspektsiooni reorganiseerimisega likvideeriti).
>
> Kuna prioriteediks on määratud traalpüügi kontroll, siis on selle teostamine praeguste vahenditega raskendatud. Talvel koondub laevastiku põhiosa püügile Osmussaare ümbrusesse, sellest tekib suur surve kalavarule ühes piirkonnas.

Harjumaa KI osakond märkis, et probleemne on Läänemerel kogu rannikupüük, kuna laevu kontrollivate inspektorite tulek on ette teada (neil on "sabad" taga), s.t enne inspektorite saabumist jõutakse dokumentatsioon korda teha. Püütakse viivitada inspektorite sisselaskmisega sadama territooriumile.

Looduskaitse seisukohalt on väga tähtis ka inimeste keskkonnateadlikkuse parandamine. Kalakaitsemeetmete rakendamise tulemuslikkus ei ole ainult järelevalve küsimus, osundab keskkonnainspektsiooni juhataja asetäitja ja toob välja järgmised tähelepanekud:

> a) Vaja on teha vahet järelevalve puudulikkuse ja inimeste keskkonnateadlikkuse, suhtumise ja seaduslikkuse vahel. Viimased kolm on Eesti ühiskonnas väga nõrgad, millest tuleneb ka väga suur osa rikkumisi.
>
> b) Tuleks ka olukordadele läheneda komplekssemalt – kui näiteks Piirissaare ümbruses kalapüük ära keelata, ei jäta kohalikud järvele minemata. Peale kalapüügi puuduvad neil äraelamiseks teised võimalused. Samuti jäävad trahvid sissetulekute puudumisel lihtsalt maksmata. Kui piiratud kalapüügivahenditega püüdja ei saa oma ühe võrguga pannipeale kala, paneb ta sisse kolm või neli võrku. Sotsiaalsed probleemid on paljudes piirkondades peamine kalakaitsega kaasnev teema, mida ei saa vaatluse alt välja jätta. Elades mere ääres, peab saama ka võrgu vette lasta, juba isa ja vanaisa püüdsid, ise olen püüdnud ja püüan ka edaspidi. Rannapüüdjate arvukus tuleneb kindlasti paljuski sotsiaalmajanduslikest probleemidest rannakülades.[104]

Kalainspektorite hinnangul on rannikupüügil ja siseveekogudel peamisteks probleemideks püük keelu- ja kudeaegadel, sageli ka püük ilma loata ja rohkemate vahenditega kui lubatud. Püügitegevust olevat praktiliselt võimatu hoida kontrolli all üheaegselt kõigil jõgedel. Kuna kevadistel kudeaegadel on tööd palju kõigis KI osakondades, siis on raskendatud abitööjõu suunamine KI teistest osakondadest. Küll, aga kasutatakse oma osakonnasiseseid võimalusi, näiteks metsainspektoreid suunatakse kalapüügi järelvalvesse.

> Viljandi-, Tartu- ja Pärnumaa KI osakondade küsimustike vastustes toodi välja, et peamisteks probleemideks nendes piirkondades on püük keelu- ja kudeaegadel, sageli ka ilma loata ja rohkemate vahenditega kui lubatud. “Inimeste tahe kala püüda on suurem, kui seda võimaldavad kalavarud ja kudemisajal tuleb kala teatud kindlatesse kohtadesse, kust on teda lihtsam välja püüda.”[105]

---

[104] KI keskuse kiri nr. 3-18/6/498.

[105] Harjumaa KI osakonna kiri nr.Ha-18-18/194.

Tavaliselt peavad kutselised kalurid reeglitest kinni ja järgivad kutse-eetika põhimõtteid. Rannakalurid (piiratud püügiõiguse alusel püüdjad) eksivad sagedamini püügilehtede nõuetekohase esitamise vastu, kalapüügieeskirjade täitmise vastu ja häirivad sagedamini inspektorite tööd.

2.3.5. Riigiasutuste järelevalvealane koostöö

Vastavalt KKM-i kalanduse osakonna põhimäärusele on osakonna ülesandeks korraldada ja koordineerida kalavarude kaitset (kaitse on tihedalt seotud ka järelevalvetegevusega).

KKM Keskkonnainspektsiooni järelevalve tegevust otseselt suunanud ei ole. KI-le on jäetud järelevalve tegevuse korraldamisel nn. vabad käed. Keskkonnainspektsioon peab järgima järelevalve tegevuse korraldamisel keskkonnajärelevalve seadust ja teisi asjasse puutuvaid norme ja regulatsioone.

Vastavalt kalavarude osakonna töötajate ametijuhenditele[106] on ühe peaspetsialisti ülesandeks ka kalandusosakonna ja KI vahelise koostöö koordineerimine järelevalve küsimustes. Muid ülesandeid ja kohustusi ametijuhenditest KKM kalavarude osakonna töötajatele kalanduse järelevalve tegevuse kohta ei tulene.

Vestlusest KKM kalavarude osakonna juhtajaga selgus, et kalavarude osakond kalanduse järelevalve prioriteete määratlenud ei ole. Neile teadaolevalt pole seda teinud ka KI ise. Osakonna juhataja sõnul võiks prioriteetideks olla traalpüügi ja rannapüügi järelevalve.

Küsimusele, kas KKM-il on teada järelevalve tegevuse nõrgad küljed ja probleemid, vastati kohtumisel KKM kalavarude osakonna töötajate poolt järgmist:

a) Üldiselt on KKM kalavarude osakonnal järelevalve tegevuse nõrgad küljed ja probleemid teada. Probleemiks võiks kindlasti pidada piiratud püügiõigusega isikute liiga suurt arvu – püügikeelu- ja kudeaegadel on järelevalvet nende üle väga raske teostada. Piiratud püügiõigusega püüdjaid ei ole võimalik pidevalt kontrolli all hoida, selleks on liiga vähe inspektoreid. Kuid kuna kalavarud näitavad vähenemise tendentsi, siis oleks inspektorite arvu suurendamine mõttetu.

b) KKM-i kalavarude osakonna peaspetsialisti arvates ei ole KI põhimääruses piisavalt määratletud kalandusalase järelevalve tegevuse funktsioonid.

c) Kuna järelevalvet teostavad inspektorid tegutsevad samas piirkonnas, kus nad elavad, võib arvata, et neil võib olla raskusi erapooletuks jäämisega.

Küsimusele, kas KKM-il on selge arusaam ja nägemus kalandusalase järelevalve täiustamisest kalanduses, vastati kohtumisel KKM kalavarude osakonna töötajate poolt järgmist:

- Selget ettekujutust neil järelevalve tegevuse täiustamisest ei ole. On mõningaid ettepanekuid järelevalve parandamiseks õigusaktidesse muudatuste sisseviimise osas. Kalavarude osakonna juhataja arvates oleks vajalik moodustada vastav töögrupp, et selgeks rääkida ja läbi arutada järelevalve täiustamise erinevad variandid. Järelevalve regulatsioonid peavad aga väga täpselt olema sätestatud seadusandlikes aktides, alles seejärel on neid võimalik ellu rakendada.

Küsimusele, kas KKM-i kalavarude osakonna töötajatel on teada, millega KI inspektorid tegelevad, vastati KKM-i kalavarude osakonnast, et detailset ülevaadet, millega inspektorid tegelikult tegelevad, ei ole.

Osakonna juhataja sõnul toimub infovahetus KI kaudu. Inspektsiooni maakondlikud osakonnad informeerivad probleemidest keskust, samuti nagu keskkonnateenistused

[106] KKM käskkiri nr.K-87 25.01.01.

informeerivad lahendamata probleemidest kalavarude osakonda. Kalavarude osakonna ja inspektsiooni vahelise koostöö käigus lahendatakse tekkinud probleemid.

Tänaseni kehtib Piirivalveameti (PVA) ja Mereinspektsiooni vahel sõlmitud koostööleping.

Keskkonnainspektsiooni (KI) ja PVA vahelise lepingu sõlmimine, mis oli esialgselt kavandatud sõlmida juba käesoleva aasta alguses, on pidurdunud õlitõrjevahendite ja õlitõrjefunktsiooni üleminekuga 01. jaanuarist 2001. a PVA-le[107]. KI ja PVA koostööleping peaks hõlmama ka reostuse likvideerimise alast koostööd (KI ülesandeks jääb endiselt süüdlaste välja selgitamine). Takistuseks eelnimetatud koostöölepingu sõlmimisel on ka üleminevate varade määratlemine (üleantavate ujuvvahendite arv, jaotus maakonniti jms).[108]

[107] Vabariigi Valitsuse määrus nr. 35, 20.12.00, RT I, 2000,75,473.

[108] Keskkonnainspektsiooni peadirektori asetäitjaga intervjuu protokoll 02.07.01.

3. KALAVARUDE TAASTAMINE

3.1. Tähelepanekud ja ettepanekud

Veekogude rikastamine kalamaimude ja noorkaladega on sätestatud konventsiooniga[109], millega Eesti riik on ühinenud, säästva arengu seadusega[110], dokumentidega "Agenda 21 for the Baltic sea region – Baltic 21", 1998; "IBSFC Salmon Action Plan", 1997 ja EL Loodusdirektiiv 92/437EEC.

Veekogude rikastamine toimub kalanduse programmi teaduslike soovituste alusel koostatud "**Kalavarude taastootmise alamprogrammi kohaselt"**.

2000 aastal lülitati programmi 129 projekti kogumaksumusega 3987,8 tuh krooni. Aasta lõpuks kasutati eraldatud rahast ära pool (52%).

2001 aasta kalanduse alamprogramm on koostatud summas 4325 tuh krooni.

Kalamaimude ja noorkala asustamise kohad ja kogused ning maksumus on toodud osas 3.3.1.

Mereinstituudiga **on sõlmitud** järgmised **teadusuuringute lepingud**, mille kohaselt on

kindlaks määratud rahvusvahelise kokkuleppe kohaselt lõhe noorkala kogus rannikumerre laskmiseks – 100 tuhat 1-aastast ja 50 tuhat 2-aastast noorkala aastas (14.12.2000.a leping KKM-iga nr 2-11-14/410);

Eestis ohustatud liikide taastootmise vajadus –

merisiia vajadus 100 tuhat aastas (14.12.2000.a leping KKM-iga nr 2-11-14/411)

meriforelli vajadus 30 tuhat aastas (14.12.2000.a leping KKM-iga nr 2-11-14/410);

teiste kalaliikide taastootmise eesmärk on harrastuspüügi võimaluste suurendamine.

Sellised liigid nagu jõeforell, karpkala, linask, jõevähk.

Kalamaimude ja noorkala kasvatamine on pikaajaline protsess ning kuna puuduvad pikaajalised kalavarude taastootmise programmid, on praegusel ajal häiritud kalamaimude kasvatamise järjepidevus ja kalakasvatajatel puudub kindlustunne investeeringute tegemiseks.

Lõhet kasvatatakse Põlula Kalakasvatuskeskuses. Aastatel 1997–2000 on seitsmesse Põhja-Eesti jõkke asustatud *ca* 500 tuhat 1- ja 2-aastast lõhe noorkala. See on suurendanud lõhe püüki.

2000. a kontrollpüügid ja püügiandmed näitaval lõhe saakide kuni 7-kordset kasvu võrreldes 90-te aastate alguste saakidega ja ka merisiia saagid näitavad kasvu tendentsi.

Teiste noorkala kasvatajate aastase tootmise mahu kohta andmeid Riigikontrolli kasutuses ei olnud. Nad kasvatavad noorkalu ka kaubakala tootmiseks, mitte ainult veekogude rikastamiseks.

Puudub Eesti kalavarude taastootmise arengukava.

Tuginedes teadlaste soovitustele esitavad maakonna keskkonnateenistused planeeritavale aastale eelneva aasta IV kvartalis taotlused kalavarude osakonnale ühe või teise veekogu rikastamiseks maimude ja noorkalaga liigiliselt ja rahaliselt.

---

[109] Bioloogilise mitmekesisuse kaitse konventsioon , Convention on Biological Diversity, Rio de Janeiro, 1992, RT II 1994, 13, 41.

[110] RT I 1995, 31, 384.

Taotluste läbivaatamisel ja otsustamisel, milline taotlus lülitada kalavarude taastootmise alamprogrammi, **lähtutakse teaduslikest soovitustest** (analüüsitakse, kas taotlus ühtib teadlaste soovitustega liigiti ja koguseliselt).

Tulenevalt rahvusvahelistest kohustustest on eelistatud taotlused lõheliste asustamiseks,;

Osakonnas on kindlaks määratud asustatavate liikide grupeeritud pingerida: 1.lõhe; 2. meriforell, merisiig; 3. koha, haug; ning 4. vähk.

Maakonna keskkonnateenistus sõlmib lepingu äriühingu-kalakasvatajaga, kui KIK nõukogu on kinnitanud kalavarude taastootmise alamprogrammi.

Projekti finantseerimiseks sõlmitakse leping KIK ja KKT vahel.

Kalade asustamisel veekogusse koostatakse vastav akt, milles on fikseeritud: asustatud kala liik, kala vanus, kala kogus (tk või kg), isendi keskmine kaal, kala päritolu, andmed kala seisundi kohta, asustamise veekogu ja koht, vee temperatuur, asustamisloa nr ja väljaandja, akti koostamise kuupäev ja koht, akti koostajad, veekogu omanik ning asustajad ja nende allkirjad.

Tööde üleandmise-vastuvõtmise aktis fikseerivad lepingu osapooled, kas tööd on tehtud vastavalt lepingule, asustatud kala koguse ja tööde maksumuse ning akti alusel koostab KKT arve. KKT esitab arve, mis on eelnevalt KKM projekti juhi poolt kooskõlastatud tasumiseks KIK-le.

Veekogude kalamaimude ja noorkaladega rikastamise tasuvust, tulu/kulu suhet ei ole uuritud.

Kasvatatud lõhe märgistatakse, aga andmed on visad tulema. Praegu puudub põhjendatud arvestus angerjamõrra tasu määramise kohta.

Kalavarude taastamise tegevuste rõhuasetus on suunatud kalamaimude kasvatamisele, vähem on tegeletud elupaikade taastamise küsimustega.

“Saastaja/kasutaja” maksab printsiibi rakendamiseks on KKM kalavarude osakonnal kavas sisse viia “veekogu tõkestustasu”.

Samuti peab kalavarude osakond otstarbekaks kalakaitseliste kalamaimude kasvatamise lepingute rahastamise viimise 5 aastase taastootmisplaani põhiseks.

Ettepanekud

- Teeme ettepaneku koostada ja esitada valitsusele kinnitamiseks pikaajaline oluliste kalaliikide taastootmise riiklik programm, et tagada riiklikult tellitavate kalamaimude kasvatamisel protsessi iseloomust tulenevate riskide mõistlik maandamine.
- Pikaajalisse taastootmisprogrammi lülitatavate kalaliikide kasvatamise ja vettelaskmise ning väljapüügi tulemuste kohta teeme ettepaneku sisse viia asjakohane aruandlus, mis tagaks investeeringute piisava selguse ja läbipaistvuse ning peame vajalikuks teostada majandusanalüüse rahaliste vahendite kasutamise mõjususe kohta.
- Samuti soovitame korrastada kalakasvatuse lepingute vormid ja tüüptingimused, et võimaldada tõhusamat järelevalvet lepingu täitmise üle ning tagada vajaliku informatsiooni laekumine lepingu täitmise kohta.
- Teeme ettepaneku viia kutselise kalapüügivahenditega püügiõiguse müügi hind vastavusse nende kalaliikide taastootmise kuludega, mille taastootmisel on riik või kohalik kalurkond (Võrtsjärve laskmiseks angerjamaimude kasvatamine) kulutusi teinud.

3.2. Kalavarude taastamine kalaressursi kaitsmiseks

3.2.1. Kalavarude taastamise seotus õigusaktide ja rahvusvaheliste lepetega

Säästva arengu seaduse kohaselt on looduskeskkonna ja loodusvarade säästliku kasutamise eesmärgiks tagada inimesi rahuldav elukeskkond ja majanduse arenguks vajalikud ressursid looduskeskkonda oluliselt kahjustamata ning looduslikku mitmekesisust säilitades[111].

Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni kohaselt[112] (art.8) tuleb igal osapoolel enda võimaluste piires ja talle sobival viisil rajada kaitsealade või bioloogilise mitmekesisuse säilitamiseks erilisi abinõusid vajavate alade süsteem. Eelistatakse populatsiooni kaitsmist tema looduslikus elupaigas – nn. *in-situ* kaitse. Artikkel 9 sätestab, et täienduseks *in-situ* kaitse meetoditele tuleb rakendada meetmeid ohustatud liikide päästmiseks, nende seisundi parandamiseks ning sobivatel tingimustel re-introdutseerimiseks nende looduslikesse kasvukohtadesse ja elupaikadesse - nn. *ex-situ* kaitse.

Eesti punase raamatu järgi kuulub lõhe eriti ohustatud liikide ehk seega 1. kategooriasse.

Läänemere lõhe bioloogilise mitmekesisuse säilitamise ja taastamise kava[113] näeb ette aastaks 2010 tagada olemasolevates lõhejõgedes looduslik taastootmine 50% ulatuses kudejõgede potentsiaalsest võimalusest ja taastada endiste lõhejõgede asurkonnad seal, kus elutingimused seda võimaldavad, võimalikult lähedasest populatsioonist saadud geneetilise materjaliga.

Eeltoodud eesmärkide saavutamiseks on vastu võetud KKM määrus[114] "Lõhilaste kudemis- ja elupaikade nimistu kinnitamine" kohta. Ehitati välja Põlula (seal on kalakasvandus asunud ligi 100 aastat) kalakasvatuskeskuse aastatel 1994 –1998 külmaveeliste vääriskalade (eeskätt lõhe) noorkalade tootmine asurkondade taastamise ning geneetilise materjali hoidmise eesmärgil.

3.2.2. Kalavarude taastamise abinõude süsteem

Kalavarude taastamise abinõud on oma olemuselt mitmesugused.

Kalakasvatuslikud abinõud

- Noorkalade kasvatamine asustamiseks veekogudesse, et taastada hävinenud või nõrku populatsioone.

  Aastatel 1997–2000 on Põlula Kalakasvatuskeskusest asustatud Eesti jõgedesse üle 500 tuhande lõhe noorkala. Teistest kalakasvatustest (AS Viru Salmo, Härjanurme kalatalu, MTÜ Pidula; Riina Kalda kalamajand, Õngu noorkalakasvandus) on veekogudesse lastud 223,5

[111] Käesoleva peatüki teemaga seonduvalt on olulised kalapüügiseadus (RT I 1995, 80,1384), ranna ja kalda kaitse seadus (RT I 1995, 31, 382), KKM 14.02.1996 määrus nr 10 "Lõhilaste kudemis- ja elupaikade nimistu kinnitamine" (RTL 1996, 25/26, 165).

[112] Bioloogilise mitmekesisuse kaitse konventsioon , Convention on Biological Diversity, Rio de Janeiro, 1992, RT II 1994, 13, 41.

[113] IBSFC poolt 1997. a vastu võetud Lõhekava (Salmon Action Plan) raames on ka Eesti riik võtnud endale kohustuse taastada 2010. a vähemalt 50% ulatuses lõhejõgede looduslikust populatsioonist.

[114] KKM 14.02.1996 määrus nr 10 (RTL 1996, 25/26, 165).

tuhat meriforelli, 269,5 tuhat jõeforelli, 429,7 tuhat merisiia vastset ja noorkala, 9005 tuhat haugi vastset ja 37,2 tuhat haugi noorkala, 68,18 tuhat karpkala, 82,25 tuhat linaskit, 467,2 tuhat kohamaimu ja noorkala ning 116,34 jõevähki.

- Ohustatud geneetilise materjali dubleerimine kasvanduse tingimustes, et vältida selle kaotsiminekut ootamatutel asjaoludel (äkkreostus, haigused jm).

  Praegused tingimused Põlula kalakasvatuskeskuses võimaldavad säilitada 2-3 loodusliku lõhepopulatsiooni sugukarja *ca* 150–200 kala igaühes[115].

Regulatiivsed abinõud

- Seadusandlikud meetmed elupaikade ja koelmute kaitseks (koelmute märgistamine, kaitsevööndid jm).

  Lõheliste kudemis- ja elupaikade kaitse on sätestatud ranna ja kalda kaitse seadusega[116]. Seaduse § 9, lg 5 sätestab, et lõheliste kudemis- ja elupaikadeks kinnitatud veekogu või tema lõikude kallastel laienevad seaduse 9. paragrahvi 2. lõikes kehtestatud tootmistegevuse kitsendused 200 m kauguseni.

  Lõheliste kudemis- ja elupaikade nimistu kinnitas keskkonnaminister 14.02.1996[117]. Seaduse § 9, lg 1 kohaselt on rannal ja kaldal majandustegevus keelatud veekaitsevööndis, mille laius on Läänemerel, Peipsil ja Võrtsjärvel 20 m ning teistel järvedel, veehoidlatel, jõgedel ja kanalitel 10 m. Seaduse § 11, lg 3 keelab puittaimestiku raie veekaitsevööndis (v.a taimestiku ja veekogu hooldustööd).

  Põlula Kalakasvatuskeskuse töötajate arvates tuleks 10 meetrist veekaitsevööndit laiendada vähemalt 20 meetrini tagamaks koelmute kaitse pinnaveega veekogusse sattuda võiva pinnase eest.

  Koha koelmuid Pärnu lahes on kohalikud kalurid märgistanud omaalgatuslikult, vältimaks püüniste asetamist koelmutele.

- Printsiibi “saastaja/kasutaja maksab” rakendamine selliselt, et kalavarudele reostusest, veevõtust vms tekitatud kahju kompenseerimiseks kogutud raha suunataks selle kahju hüvitamiseks.

  Printsiibi “saastaja/kasutaja maksab” rakendamisel laekub raha keskkonnakasutusest laekuva raha kasutamise seaduse kohaselt[118] riigieelarvesse ja sealt finantseeritakse KIK kaudu keskkonna, s.h ka kalanduse programmi.

Elupaikade renoveerimine

- Koelmute korrastamine.

  Kalanduse 2000. a programmi täitmise aruande kohaselt finantseeriti KIK kaudu 2000. aasta kalavarude taastootmise alamprogrammiga kudealade korrastamist ja laiendamist Tõstamaa jõel ja Ermistu järvel ning Audru ja Paadremaa jõel 100 tuhande krooni ulatuses.

  2001. aastaks on kalanduse programmi kalavarude taastootmise alamprogrammiga Selja ja Kunda jões lõhe ja meriforelli koelmute korrastamiseks eraldatud 10 tuh kr, jõeforelli kudealade taastamiseks Esna ja Vardja jões - 15 tuh kr.

- Kunstlike koelmute rajamine.

  Koha 2000 koepesa rajamiseks Pärnu lahte on 2001. aastaks kalavarud taastootmise alamprogrammiga eraldatud 50 tuhat krooni.

- Kaladele rännuteede avamine (kalatrepid, kalateed).

---

[115] Lõhevaru taastootmine Põlula kalakasvatuskeskuses, KKM interneti kodulehekülg, Mis teoksil?

[116] RT I 1995, 31, 382.

[117] RTL 1996, 25/26, 165.

[118] RT I 1999, 54, 583.

Kalateede ja -treppide rajamiseks 2000. ja 2001. aastaks kalavarude taastootmise alamprogrammiga raha ei eraldatud.

3.3. Kalavarude taastootmise planeerimine ja eelarvestamine

3.3.1. Kalavarude taastootmise programmide koostamine

Maakondade keskkonnateenistused esitavad, tuginedes teadlaste soovitustele, planeeritavale aastale eelneva aasta IV kvartalis taotlused kalavarude osakonnale ühe või teise veekogu rikastamiseks maimude ja noorkalaga liigiliselt ja rahaliselt. Taotluste läbivaatamisel ja otsustamisel, milline taotlus lülitada kalavarude taastootmise alamprogrammi, lähtutakse teaduslikest soovitustest (analüüsitakse, kas taotlus ühtib teadlaste soovitustega liigiti ja koguseliselt). Tulenevalt rahvusvahelistest kohustustest on eelistatud taotlused lõheliste asustamiseks. Osakonnas on kindlaks määratud asustatavate liikide grupeeritud pingerida (1. lõhe; 2. meriforell, merisiig; 3. koha, haug; ning 4. vähk).

Maakonna keskkonnateenistus sõlmib lepingu, kui projekt on lülitatud kalavarude taastootmise alamprogrammi, äriühingu-kalakasvatajaga vastavalt sellele, millist kalaliiki KKT kavatseb asustada.

Kalamaime ja noorkala kasvatatakse 7 kohas:

Põlula Kalakasvatuskeskus – lõhe, jõeforell;

AS Viru Salmo Aravuse kalamajand – jõeforell;

Härjanurme kalatalu – siig, koha, jõevähk;

MTÜ Pidula – haug, jõevähk, meriforell, merisiig;

Triton PR AS – angerjamaimud sisseostetava klaasangerja baasil;

Riina Kalda kalamajand – haug, karpkala, koha, linask;

Õngu noorkalakasvandus – meriforell.

Projekti finantseerimiseks sõlmitakse leping KIK ja KKT vahel. Kalade asustamisel veekogusse koostatakse vastav akt ja selle alusel arve. KKT esitab arve, mis on eelnevalt KKM projekti juhi poolt kooskõlastatud (kontrollib, kas asustamine on toimunud vastavalt lepingule, kas vajalikud dokumendid on nõuetekohaselt vormistatud ning aktsepteerib oma allkirjaga arve tasumiseks), tasumiseks KIK-le.

Näiteks: 29.09.2000 sõlmis Jõgevamaa KKT sihtfinantseerimise lepingu nr 10/2 füüsilisest isikust ettevõtjaga Aravusel kasvatatud samasuviste jõeforellide asustamiseks Onga jõkke. Lepingu maksumus oli 10 tuhat krooni, mis tasuti peale tööde vastuvõtmist.

Lääne-Virumaa veterinaarkeskus uuris jõeforelli noorkalasid laboratoorselt ja lubas neid jõkke asustada (18.07.2000. nr 2-10/346).

18.07.2000. koostati akt, milles on fikseeritud asustatud kala liik, kala vanus, kala kogus (tk või kg), isendi keskmine kaal, kala päritolu, andmed kala seisundi kohta, asustamise veekogu ja koht, vee temperatuur, asustamisloa nr ja väljaandja, akti koostamise kuupäev ja koht, akti koostajad, veekogu omanik ning asustajad ja nende allkirjad. kalade (5900 tk, isendi keskmine kaal 1,0 grammi) veekogusse asustamise kohta. Tööde üleandmise – vastuvõtmise akt vormistati 03.10.2000.

Näiteks: EPMÜ ZGI ja KKM vahel 14.12.2000 sõlmitud teadustöölepingu 2-11-14/408 kohaselt valminud uurimuse “Eesti väikejärvede kalastik” tulemusena soovitasid teadlased asustada Aheru järve 2000 - 5000 samasuvist koha aastas, Veisjärve 4000 - 5000 samasuvist haugi aastas, Tamula järve 2000 - 3000 kahesuvist koha aastas, Vagula järve 25 000 ettekasvatatud angerjat aastas, Viljandi järve 2000 samasuvist haugi aastas ja 5000 - 7000

ettekasvatatud angerjat või 25 000 klaasangerjat, Kaiavere järve 10 000 - 12 000 ettekasvatatud angerjat või 50 000 - 60 000 klaasangerjat aastas.

3.3.2. 2000. aasta kalavarude taastootmise alamprogrammi täitmine

2000. aasta kalanduse programmi täitmise aruande ja ka programmi enda kohaselt oli kalavarude taastootmise alamprogrammi eesmärk kalavarude taastootmisele kaasaaitamine, pidades silmas Eesti poolt võetud rahvusvahelisi kohutusi ning teadlaste soovitusi.

Programmi lülitati 129 projekti kogumaksumusega 3987,8 tuhat krooni.

Programmi täitmiseks eraldatud rahast kasutati aasta lõpuks vaid **2081 tuhat krooni**.

Eelarves planeeritud angerja asustamise finantseerimine jäi seoses KIK hilise käivitumisega täitmata. Angerja asustamine toimub aprillis - mais, kuid selleks ajaks ei olnud KIK käivitunud. Siirdesiia asustamine Pärnu jõkke asendati seoses noorkalade hukkumisega siia ning vähi asustamisega Hiiu maakonna vetesse.

2000.aastal asustati kalamaime ja noorkalu veekogudesse alljärgnevalt:

- lõhe – Selja, Pirita, Vääna, Narva, Valgejõgi – 263 047 tk , 996 900 kr;
- meriforell – Vanajõgi, Õngu jõgi – 30 000 tk, 500 000 kr;
- merisiig – Kuusnõmme, Atla laht, Väinameri, Liivi laht – 116 900 tk, 195 000 kr;
- poolsiirdesiig – Pärnu jõgi – 195 000 kr;
- koha – Kaiavere järv, Raigastvere järv, Jõksi järv, Kooraste Suurjärv, Tündre järv, Aheru järv, Vagula järv Tamulajärv, Kavandi järv, Lõõdla järv – 39 300 tk, 80 000 kr;
- jõeforell – Onga jõgi, Ahtma jõgi, Jõgevamaa, Lääne-Virumaa ja Põlvmaa jõed – 32 800 tk, 40 000 kr;
- jõevähk – Riksu oja, Lõve jõgi, Leisi jõgi, Kõverjärv, Järvepää järv, Karisilla oja – 29 470 tk, 10 000 kr.

Kalavarude taastootmise alamprogrammi olulisim projekt on seotud lõhe asustamisega. Lisaks looduskaitselisele eesmärgile on lõhe asustamine seotud püügivõimaluste suurendamisega.

Lõhilased elavad ja sigivad vaid väga heades keskkonnatingimustes ja nende olemasolu on puhta, õigesti majandatud ja kaitstud looduse tunnuseks.

Asustamiste tulemustel on lõhe püük Eestis võrreldes 90-aastate algusega kasvanud 7 kordselt (3 tonnilt 21 tonnini).

Põlula Kalakasvatuskeskusel (ainuke lõhe noorkala kasvataja) on probleeme raha laekumise hilinemisega (kuni 3 nädalat peale akti ja arve esitamist) tehtud tööde eest. Aastatel 1997 – 2000 on seitsmesse Põhja-Eesti jõkke asustatud ca 500 tuh 1 ja 2-aastast lõhe noorkala.

Peamiselt looduskaitselisel eesmärgil asustatakse ka meriforelli ja merisiiga, kelle kudemisvõimalused on seoses veekogude tammitamise ning reostusest tuleneva eutrofeerumisega tunduvalt halvenenud.

Mõlema liigi püük on viimastel aastatel veidi suurenenud. Intervjuudel ei julgenud kalandusspetsialistid kindlalt väita, et see on asustamise tulemus, kuna vastavaid uuringuid ei ole tehtud.

Võrtsjärve kalavarude mitmekesisuse tagamiseks asustatakse Võrtsjärve angerja maime. Kokku asutati 2000 a Võrtsjärve 1,1 miljonit angerjamaimu ja 20 tuhat ettekasvatatud angerjat (Saadjärve täiendavalt 5 tuhat). Ettekasvatatud angerjad jõuavad püükidesse juba 4 aasta pärast ja põlvkondade lõikes jõuavad neist pooled püükidesse . Eelmisel aastal oli angerja saak 38.8 tonni[119]. Käesoleval aastal investeeritakse angerjamaimude kasvatamisse 1,6 milj krooni.

> Käesolevalt puuduvad olulisemate ja kallimate liikide asustamise kohta majanduslikud tulu – kulu analüüsid. Puudub põhjendatud arvestus (riigi huvisid arvestav) angerjamõrra tasu määramise kohta. Vestlustes kalandusspetsialistidega selgus, et Võrtsjärve angerjamaimude kasvatamisse on investeerinud ka kohalikud kalurid, kuid vastavat ülevaadet Võrtsjärve kalakasvatuse ja -püügi majandamise kohta koostatud ei ole. Teave kalurite ja püükide kohta kalaliikide lõikes on olemas.

Teiste liikide (jõeforell, karpkala, linask, jõevähk) asustamine teadlaste soovituste kohaselt on seotud peamiselt püügivõimaluste loomisega; asustamiskohad ja kogused on toodud peatüki alguses.

Soovitused asustatavate veekogude ja liikide osas on saadud uurimisasutustelt lähtudes kalavarude olukorrast ja veekogu sobivusest konkreetsele liigile.

Üldiste kalavaru-uuringute raames pole hinnatud nende liikide asustamise efektiivsust.

3.3.3. 2001. aasta kalavarude taastootmise alamprogramm

Ka 2001. aastaks on kalavarude osakond koostanud kalavarude taastootmise alamprogrammi üldsummas 4325 tuhat krooni, mille kohaselt on plaanis asustada*:*

- angerjat – Võrtsjärve;
- lõhet – Selja, Valge-jõe, Pirita, Jägala Narva ja Vääna jõkke;
- meriforelli – Hiiumaa rannikumerre;
- merisiiga – Väinamerre, Pärnu jõkke, Kuusnõmme, Kihelkonna lahte ja Tagalahte;
- koha – Kaiu, Raigastvere, Uiakatsi, Pangodi, Tündre, Kavandi, Lõõdla, järve ja Obimitsa paisjärve;
- haugi – Paunküla veehoidlasse, Prossa järve, Liivi lahte, Ermistu ja Kaisma järve, Kasari ja Vigala jõkke, Mullutu Suurlahte, Koorujärve, Järveküla ja Vaessaare järve, Suurlahte, Karujärve, Laidevahe lahte, Aheru järve;
- linaskit – Kaiavere ja Saare järve, Vigala jõkke, Pikajärveja Hurni järve, Joosu savikarjääri, Obinitsa paisjärve;
- jõevähke – Amme jõkke, Nava ojja, Selja ja Kunda jõkke, Orava Kõverjärve, Tilsi Kõrbjärve, Joosu savikarjääri, Koikse ja Nurtu jõkke, Pangodi järve, Kuningvere ja Mõrtsuka järve, Piusa kõkke, Plaani Külajärve, Rõuge järve, Valgjärve, Kisejärve ja Kavandi järve, Peetri jõkke.

Asustatavate liikide kogused ja maksumus on lisas 7 toodud tabelis.

Kalavarude taastootmise alamprogrammi **prioriteediks number üks** on rahvusvaheliste kohustuste täitmine liigilise mitmekesisuse kaitsel.

> Selle eesmärgiga asustatakse Eesti rannikumerre rahvusvahelise kokkuleppe kohaselt lõhet. Teadlaste soovituste kohaselt asustatakse ka Eestis ohustatud meriforelli ja merisiiga.

[119] Viljandimaa KKT poolt tellitud uuring "Võrtsjärve kalastiku seisund ja prognoos 2000".

> Nimetatud kolmel liigil on probleeme paljunemisega, kuna nende kudealad on kas hävinenud või on kalade pääs nendele takistatud. Kudealade taastamisest enam ei piisa, kuna kudema tulevate kalde arv on liialt väike (neid pole kokku loetud). Seetõttu tuleb paralleelselt kudealade taastamisega tõsta kalade arvukust kunstlikul teel.

Lõhe populatsiooni elujõulisuse taastamiseks lähtuvad teadlased eeldusest, et jõkke peab kudema jõudma vähemalt 50 kummastki soost isendit s.o kokku 100 kudekala. Noorkalade tavalise keskmise ellujäämise korral ning juhul kui meres püütakse välja 80% täiskasvanud kaladest, tuleb igasse jõkke asustada minimaalselt 4000 laskujat (2-aastast) kala aastas.

> MI teadlaste soovituse kohaselt peaks 1-aastaste lõhe-tähnikute asustusmaht, mis tagaks jõe potentsiaali ärakasutamise, olema järgmine (tuhat isendit aastas): Selja jõgi – 30, Valgejõgi – 48, Jägala jõgi – 5, Pirita – 30, Vääna – 15, Narva – 40 (vastavalt Eesti – Vene kalanduskokkuleppele, mitte jõe potentsiaalile).[120]

Teine prioriteet on ökosüsteemi nõudluse rahuldamine ja püügivõimaluste suurendamine.

> Sellel eesmärgil asustatakse mitmesse veekogusse röövkalu (koha, haug).
>
> Tänu vee kvaliteedi paranemisele on mitu maakonda (Jõgeva, L-Viru, Rapla, Tartu, Võru) huvitatud jõevähi varude taastamisest.
>
> Püügivõimaluste suurendamiseks asustatakse ka linaskit .

2001. aasta kalavarude **taastootmise alamprogramm näeb ette** lisaks kalade asustamisele ka loodusliku taastootmise parandamisega seotud **töid kudealade taastamiseks**.

Selleks on alljärgnevate liikide lõikes eraldatud rahalisi vahendeid järgmiselt:

- lõhe ja meriforelli kudemisvõimaluste parandamiseks Selja ja Kunda jões eraldatud 10 000 kr;
- koha kudemisvõimaluste parandamiseks Pärnu lahes – 50 000 kr;
- jõeforelli kudemisvõimaluste parandamiseks Esna ja Vardja jões – 15 000 kr;
- lõhe kudemisvõimaluste parandamiseks Pirita, Jägala, Narva, Vääna ja Valgejõe jões – 240 000 kr ja Väinameres - 40 000 kr;
- merisiia kudemisvõimaluste parandamiseks Pärnu jões – 60 000 kr;
- meriforelli kudemisvõimaluste parandamiseks Pidula jões, Punapea, Tirtsi ja Leisi jões – 70 000 kr.

[120] KKM interneti kodulehekülg, "Mis teoksil?" Lõhevaru taastamine Põlula Kalakasvatuskeskuses

4. KALANDUSALASED TEADUSUURINGUD JA SEIRE

4.1. Tähelepanekud ja ettepanekud

Kalandusalased teadusuuringud on Eesti riigile kohustuslikud tulenevalt eeskätt rahvusvahelistest lepingutest ja konventsioonidest[121], millega riik on ühinenud.

Lepinguosalised riigid on kohustatud nõukogule esitama konventsiooni täitmist soodustavat informatsiooni ning kaasa aitama nõukogu poolt koordineeritavate uurimisprogrammide teostamisele. Selleks esitab TÜ Mereinstituut rakendusuuringute tulemuste j.m info alusel koostatud vajalikud materjalid rahvusvaheliselt reguleeritavate kalaliikide varude hindamiseks nõukogu töörühmades.

Kalanduse programmi 2001 kohaselt on teadusuuringutel prioriteediks number üks rahvusvaheliselt reguleeritavad kalavarud ja teisena riikliku tähtsusega kalavarud (ohustatud liigid) ning kolmandaks maakondlikud prioriteedid kalavarude uuringutel.

Riigieelarvest finantseeritakse eelkõige lepinguid, mille kohaselt valmistatakse ette riigi **seisukohad läbirääkimisteks** rahvusvaheliste organisatsioonidega.

Lepingud teadusuuringuteks on sõlmitud suure hilinemisega.

2000. aastal finantseeriti neid töid ja tegevusi (kokku 5 lepingut, sõlmitud KKM ja MI vahel) **800 tuhande krooni** ulatuses.

2001. aastal on plaanis finantseeringuid **700 tuhande krooni** eest.

KIK-st finantseeritakse kalandusalaseid rakendusuuringuid. Enne KIK asutamist laekus kalapüügiõiguse tasu kalakapitali, millest finantseeriti kalandusalaseid rakendusuuringuid. Nüüd laekub kalapüügiõiguse tasu riigieelarvesse, kusjuures 100% laekunud summast kasutatakse loodusvarade taastootmiseks, keskkonnaseisundi hoidmiseks ja keskkonnakahjustuste heastamiseks.

Rakenduslike teadustööde finantseerimiseks KIK **2000. a** vahenditest sõlmitud lepinguid täideti üldmahus **2632 tuhat krooni**.

Rakenduslike teadustööde finantseerimiseks KIK **2001. a** vahenditest sõlmiti kokku 17 lepingut, summas **3550 tuhat krooni**.

Looduskeskkonna seisundit jälgitakse ja hinnatakse riikliku seiresüsteemi abil. Seadusega “2000. aasta riigieelarve”[122] on keskkonnaseireks määratud 8,7 miljonit krooni (osa 134. 29); 2001.aastaks on samaks otstarbeks ette nähtud 8,9 miljonit krooni[123].

Mõlemal aastal eraldati riigieelarvest kalavarude uuringuteks 800 tuhat krooni.

Veekogude kalastiku seire on jäetud seire allprogrammidest välja.

Kalandusalaseid teadusuuringuid tehakse iga-aastaste KKM ja teadusasutuse vahel sõlmitud lepingute alusel.

---

[121] Konventsioon kalapüügist ja elusressursside säilitamisest Läänemeres ja Beltides (Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources in the Baltic Sea and the Belts); Konventsioon Rahvusvahelisest Mereuurimise nõukogust (International Baltic Sea Fishery Commission – IBSFC).

[122] RT I 2000, 1, 1.

[123] Rahandusministeerium, Riigieelarve eelnõu seletuskiri, lk 114.

Pikaajaline teadusuuringute programm puudub ning teadlastel puudub kindlustunne tuleviku suhtes.

Iga-aastased kalavarude teadusuuringud toimuvad rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude osas Läänemerel, Peipsi, Pihkva- ja Lämmijärvel ja Atlandi ookeanil ning olulisemate liikide osas Võrtsjärvel.

Katsepüükidel hinnatakse noorkala populatsiooni suurust aastate lõikes ja see võimaldab prognoosida püügiressurssi 2-3 aastaks ette.

Teadusuuringutel kasutatakse kalapüügi statistilisi andmeid, mis hinnanguliselt on näidatud kolmandiku kuni poole võrra väiksematena tegelikust väljapüügist.

Ka katsepüügid kinnitavad neid hinnanguid. Teadlased võtavad arvesse tegeliku olukorra hindamisel ka katsepüükide tulemusi.

Teadusuuringute maht ja võimalused ei ole küllaldased hindamaks adekvaatselt siseriiklikult reguleeritavate kalavarude seisundit.

Uuritud on vaid mõnekümne väikejärve kalavarusid (Eesti on tuhande järve maa).

Puudub kinnitatud või heaks kiidetud riiklik kalanduse strateegia ja seetõttu ka teadusuuringute pikaajaline plaan.

Osa küsimusi (Pärnu laht, Väinameri -1.24) kalavarude seisundi ja muutuste kohta on jäänud vastuseta.

Kinnitatud lõhilaste kudemis- ja elupaikade nimistu[124].

Pole uuritud meriforelli ja merisiia asustamise mõju väljapüükidele, samuti jõeforelli, karpkala, linaski ja jõevähi asustamise efektiivsust.

Puuduvad materiaal-tehnilised ja rahalised vahendid Läänemere kalavarude uuringuteks 2001. aastal hüdroakustilisel meetodil. MI hinnangul (eelmiste aastate kogemusi arvestades) oleks selleks otstarbeks vaja vähemalt 500 tuhat krooni.

Praeguseks ajaks ei ole veel lahendatud keskkonnateenistuste ja kalurite, samuti üldsuse regulaarse teavitamise küsimust teadustööde tulemustest, s.h. tendentsidest kalavarude muutumisel ja kalavarude seisundist üldse.

Ettepanekud

- Teeme ettepaneku koguda maakonna keskkonnateenistustelt, teadusasutustelt jt kaudu andmeid eelnevatel aastatel (n viimase 10 aasta jooksul) siseveekogudel (väikejärved ja jõed) teostatud uuringute kohta ja selle teabe analüüsi alusel kavandada eesti väikeste järvede sihtuuringud nende majandamiskavade väljatöötamiseks, eesmärgiga kaluritele või piirkondlikele kalurite kutseühingutele järved välja rentida.
- Soovitame rutiinsed kalandusuuringud, mis oma iseloomult on sisuliselt seire (iga-aastased uuringud Atlandil, Läänemerel ja Peipsil) lülitada Eesti riikliku seireprogrammi alla ja korraldada nende finantseerimist riigieelarvest selle programmi kaudu. Samuti teeme ettepaneku lülitada seirenõukogu koosseisu kalavarude osakonna, kui vastutava osakonna , kalandusspetsialist.
- Teeme ettepaneku koostada ja esitada valitsusele kinnitamiseks pikaajaline kalandusalaste teadusuuringute riiklik programm, et tagada kalandusuuringute järjepidevus ja süsteemsus.

[124] KKM m 14.02.1996 nr 10 RTL 1996, 25/26, 165.

- Samuti soovitame välja arendada ja dokumenteerida teadusuuringute lepingute tüüptingimused ning lepingute täitmise järelvalvet ja kvaliteedi hindamist võimaldavad kriteeriumid.

4.2. Teadusuuringute planeerimise alused

4.2.1. Teadusuuringute seotus õigusaktide ja rahvusvaheliste lepetega

Keskkonnaministeeriumi (KKM) põhimääruse kohaselt on KKM tegevusvaldkonnaks riigi keskkonna- ja looduskaitse korraldamine, … loodus- ja mereuuringute korraldamine, … ning vastavate õigusaktide eelnõude koostamine.

Kalavarude osakonna põhiülesanneteks on korraldada ja koordineerida kalavarude uuringuid, arvestust, kasutamist, taastootmist ja kaitset.

Konventsiooni kalapüügist ja elusressursside säilitamisest Läänemeres ja Beltides kohaselt kohustuvad lepinguosalised:

- tegema tihedat koostööd elusressursside säilitamiseks ja suurendamiseks, samuti optimaalse väljapüügi saavutamiseks ning iseäranis neil eesmärkidel teaduslike uuringute laiendamiseks ja koordineerimiseks;
- ette valmistama ja ellu rakendama organisatsioonilisi ja tehnilisi projekte elusressursside kaitseks ja kasutamiseks, kaasa arvates meetmeid hinnaliste kalaliikide kunstlikuks taastootmiseks ja/või toetama seda rahaliselt õiglasel ja parajal alusel, samuti aga võtma ette muid samme elusressursside ratsionaalseks ja efektiivsemaks kasutamiseks.

Rahvusvaheline Mereuurimise nõukogu on kalandusteadlaste tippfoorum, kus hinnatakse Läänemere kalavarude seisu ja töötatakse välja abinõud Läänemere elusressursside kaitseks ja säästlikuks kasutamiseks. Lepinguosaliste riikide kohustused on:

- soodustada ja toetada mereuuringuid ja otsinguid, eriti neid, mis puudutavad mere elusvarasid;

- välja töötada ja rakendada selleks vajalikud programmid;

- publitseerida või muul viisil levitada teostatud uuringute ja teaduslike otsingute tulemusi või nende publitseerimist ergutada.

Kohuseteadliku kalanduse koodeksi kohaselt peaksid riigid tagama, et kalanduse korraldajatele ja teistele huvitatud osalistele oleks kättesaadavad usaldusväärsed teaduslikud põhjendused.

Seetõttu peaksid riigid:

- hoolt kandma selle eest, et viidaks läbi vajalikud teadusuuringud kõigis kalandust puudutavates valdkondades, k.a bioloogias, tehnoloogias, keskkonna-, majandus-, sotsiaal-, toiduaine- ja akvakultuuridega tegelevates teadustes;
- tagama teadusuuringuteks vajalikud vahendid, nõutava väljaõppe ning vajalikud spetsialistid.
- sätestama nõuetekohased institutsionaalsed raamid, määramaks vajalikud rakendusuuringud ja nende kasutamise.

Mereinstituut (MI, asutatud 1992.a)[125] on praktiliselt kõiki mereuuringute suundi (v.a. geoloogilisi) kattev riiklik teadusasutus, mis teostab ka mere elusvarude (s.h. kalavarude) ja -keskkonna riiklikku seiret. MI on vastutav kõigi merekalavarude säästlikuks kasutamiseks ja bioloogilise mitmekesisuse tagamiseks vajalike teadusuuringute korraldamise eest. Instituudi alusuuringud hõlmavad mereökosüsteemi tervikuna, s.h. vastavate ökosüsteemsete mudelite koostamist.

MI on nõustajaks kogu riikliku kalanduspoliitika ja -seadusandluse osas.

MI ei tee Läänemere kalavarude uuringuid hüdroakustilisel meetodil, kuna puudub vastav materiaal-tehniline baas ja 2001. aastaks pole eraldatud selleks ka rahalisi vahendeid.

KKM kalavarude osakond näeb ühe võimalusena Läänemere kalavarude uurimise edasiarendamisel rahvusvahelise koostöö tihendamist, eriti Lätiga ja Venemaaga. Ka vastavad eelläbirääkimised nende maade uurimislaevade kaasamiseks ühistes uuringutes on läbi viidud.

EMPÜ Zooloogia ja Botaanika Instituut (ZBI) on vastutav täitja (peamiselt Võrtsjärve Limnoloogiajaama baasil) Võrtsjärve kalavarude seire ning lubatavate väljapüükide prognoosimise osas. Johtudes rahalistest võimalustest teostab ta ka teiste siseveekogude, s.h vooluveekogude kalastiku uuringuid.

EMPÜ teostab teadusuuringuid eesmärgiga täiustada ja arendada kalakasvatusmajandites kasutatavat biotehnoloogiat (neid uuringuid ei finantseerita kalanduse programmi teadusuuringute alamprogrammi vahenditest).

EMPÜ loomakasvatusinstituut uuris 2000. a lõhe ja meriforelli taastootmist ja populatsioonide struktuuri (leping KKM-ga 21.11.2000 nr 2-11-12/828).

4.2.2. Kalandusuuringute seotus keskkonnaseire süsteemiga

Looduskeskkonna seisundit jälgitakse ja hinnatakse riikliku seiresüsteemi[126] abil. Eesti riikliku keskkonnaseire programmi (ERKP) peamine eesmärk on jälgida kauakestvaid ja ulatuslikke keskkonnamuutusi ning nende alusel välja selgitada probleemid, mille lahendamine nõuab kiirete abinõude rakendamist või edaspidist täiendavat uurimist.

Keskkonnaministeeriumi Info- ja Tehnokeskuse (ITK) väljaantud aastaaruande “Eesti keskkonnaseire 1996” kohaselt vastutab ITK ERKP koordineerimise, juhtimise ja aastaaruannete koostamise eest riiklikul tasandil.

Aastaaruande kohaselt rahastatakse 1994. aastast riiklikku seiret riigieelarvest tellitavate seiretöödena. Sama allika kohaselt hõlmas Riiklik keskkonnaseire programm 1996. aastal 60 allprogrammi ja -projekti rohkem kui 1600 seirejaamaga (-alaga, -punktiga) üle kogu Eesti.[127]

Kuigi ERKP hõlmab ka pinnavee ja sisevee elustiku seiret, on veekogude kalastiku seire jäetud seire allprogrammidest välja ja kalavarude jälgimist pole kunagi seireprogrammi raames tehtud.

KKT-de, ITK ja teadlaste arvates tuleks kalavarude seire lülitada ERKP-sse.

---

[125] Vabariigi Valitsuse 21.12.1999 korralduse 1391-k “Riigi teadus- ja arendusasutuse ühinemine avalik-õigusliku ülikooliga” alusel sõlmisid keskkonnaminister ja Tartu Ülikooli (TÜ) rektor ühinemislepingu. Lepingu kohaselt läks Mereinstituut TÜ koosseisu 01.01.2001.

[126] Seadus “Eesti looduse kaitse kohta” § 45, lõige 2.

[127] Eesti keskkonnaseire 1996, KKM ITK , Tallinn 1997.

Seadusega “2000. aasta riigieelarve”[128] on keskkonnaseireks määratud 8,7 mln kr (osa 134. 29); 2001. aastaks on samaks otstarbeks ette nähtud 8,9 miljonit krooni[129]. Viidatud allikate andmetel eraldati mõlemal aastal riigieelarvest kalavarude uuringuteks 0,8 miljonit krooni.

4.3. Teadusuuringute planeerimine ja eelarvestamine

4.3.1. Kalandusalaste teadusuuringute programmide koostamine

Kalandusalaste teadusuuringute tellijaks on Keskkonnaministeerium. Kalandusalaseid teadusuuringuid finantseeritakse nii riigieelarvest kui ka sihtasutusest Keskkonnainvesteeringute Keskusest[130] (KIK). KIK-st finantseerimine toimub keskkonnakasutusest laekuva raha kasutamise seaduse[131] kohaselt.

> Enne KIK asutamist laekus kalapüügiõiguse tasu kalakapitali, millest finantseeriti kalandusalaseid rakendusuuringuid.
>
> Nüüd laekub kalapüügiõiguse tasu riigieelarvesse, kusjuures 100% laekunud summast kasutatakse (eelnimetatud seaduse kohaselt) loodusvarade taastootmiseks, keskkonnaseisundi hoidmiseks ja keskkonnakahjustuste heastamiseks.

KKM kalavarude osakonna koordineerimisel koostab ekpertkomisjon maakonna KKT-delt ja teistelt (MI, erialaliidud jne.) laekunud avalduste alusel igaks aastaks kalanduse programmi ning esitab selle kinnitamiseks KIK nõukogule.

> Kalandusprogrammi koosseisus on järgmised alamprogrammid:
>
> 1) kalandusalased teadusuuringud;
>
> 2) rahvusvaheline koostöö;
>
> 3) kalavarude taastootmine;
>
> 4) kalavarude kaitse;
>
> 5) info levitamine;
>
> 6) kalandusalased arendusprojektid.

Alamprogrammidesse võetakse projektid, mis on vastavalt hindamisskaalale riigi seisukohast olulised tulenevalt rahvusvahelistest lepetest (teadusuuringud Atlandil, Läänemeres, Peipsil, lõhe taastootmine, loodusliku mitmekesisuse kaitse).

Alamprogrammidesse lülitatavate projektide hulk sõltub prognoositavast püügiõigustasu laekumisest KIK-i planeeritaval aastal.

---

[128] RT I 2000, 1, 1.

[129] Rahandusministeerium, Riigieelarve eelnõu seletuskiri, lk 114.

[130] VV 04.01.2000. korraldus nr 1-k, RTL 2000, 5, 52.

[131] RT I 1999, 54, 583.

4.3.2. Teadusuuringute mahud ja eesmärgid

Riigi seisukohtade väljatöötamist läbirääkimisteks rahvusvaheliste kalandusorganisatsioonidega ja osalemist nende töös finantseeritakse riigieelarvest. 2000 aastal finantseeriti nimetatud töid kokku 800 tuhande krooni ulatuses järgmiselt:

- Läänemere rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisundi hinnang, kalapüügi reguleerimine, projektide korraldamine – 300 tuhat krooni;

  Läänemere kalavarude uuringuteks sõlmis KKM MI-ga kaks lepingut:

  1) 11.04.2000 nr 2-11-14/74 “Räime ja kilu varude seisundi analüüs Läänemere Eesti majandusvööndi 2000. Aastal” – 195 000 kr ning
  2) 11.04.2000 nr 2-11-14/76 “Lõhe ja meriforelli varude seisundi analüüs Läänemere Eesti majandusvööndi 2000.aastal” –110 000 kr.

     Uurimistöö tulemusena valminud aruannetes tegid teadlased KKM-le ettepanekud kalavarude kasutamiseks ja taastootmiseks (lõhe ja meriforell) ning seisukohtade kujundamiseks (räim , kilu, lõhe) läbirääkimistel rahvusvaheliste organisatsioonidega.

- Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järve rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisundi hinnang ja kalapüügi reguleerimine – 200 tuhat krooni;

  Kalavarude uuringuteks sõlmis KKM lepingu MI-ga 11.04.2000 nr 2-11-14/75 Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järve rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisundi analüüs 2000.aastal – 195000 krooni.

     Uurimistööl järgiti Eesti-Vene Peipsi, Pihkva- ja Lämmijärve kalanduskokkuleppe nõudeid ning vastava komisjoni istungite protokollides kokkulepitud seisukohti. Töö tulemusena esitas MI KKM-le Eesti seisukohtade teadusliku põhjenduse läbirääkimisteks Venemaaga Peipsi järve kalanduskomisjonis.

- Kalamajanduse sotsiaalmajanduslikud uuringud (kalapüügi majanduslikud näitajad, püügiõigustasu põhjendus, kalavarude ja püügikoormuse tasakaal) – 300 tuhat krooni.

  Uuringuteks sõlmis KKM MI-ga kaks lepingut:

  1)11.04.2000 nr 2-11-14/73 Kalalaevastiku püügikoormuse suuruse hindamine ja ettepanekud selle vastavusse viimiseks olemasoleva Läänemere kalavaruga – 120 000 krooni ning

  2) 11.04.2000 nr 2-11-14/72 Läänemere kalapüügi majanduslike näitajate analüüs rahvusvaheliselt reguleeritavate liikide osas ja püügiõiguse tasu põhjendus - 180 000 krooni.

Näiteks 11.04.2000 sõlmisid MI direktor ja KKM kantsler kokkuleppe 2-11-14/74 tellimustööks “Räime ja kilu varude seisundi analüüs Läänemere Eesti majandusvööndis 2000. aastal”

Lepingu lisades on fikseeritud uurimistöö lähteülesanne ja aruandluse ajakava, tööde maksumuse kalkulatsioon ja tööde eest maksmise kalenderplaan.

Projekti maksumus oli 195 000 kr, millest avansina kanti täitjale 125 000 kr 10 päeva jooksul pärast lepingu sõlmimist, 40 000 kr 10 päeva jooksul pärast vahearuande esitamist tellijale mais ja 30 000 kr pärast lõpparuande esitamist detsembris.

Projekti eesmärk oli tagada koostöö Rahvusvahelise Mereuurimise Nõukoguga (ICES) pelaagiliste kalaliikide osas: andmete esitamine ICES-le, osalemine vastava töörühma töös, ICES töörühma töö tulemuste ja soovituste analüüs ning andmete ja soovituste esitamine KKM kalandusosakonnale Eesti seisukoha kujundamiseks Varssavi komisjonis.

Leping ei hõlmanud algandmete kogumist Eesti vetest ja andmetöötlust.

Soovituste väljatöötamisel 2001. aastaks kasutati 2000. a novembris tehtud katsetraalimiste (kahes piirkonnas, neljas erinevas sügavuses) tulemusi. Lepingu täitmisel järgiti ICES-I nõudeid. Teadustöö

tulemusena ei aktsepteerinud Eesti ICES-I soovitust vähendada räime ja kilu väljapüüki 2001. aastal vaid jättis püügikvoodi 2000. aasta tasemele.

Rakenduslike teadustööde finantseerimiseks (KIK vahenditest 2001 a) sõlmis KKM kokku 17 lepingut summas 3550 tuhat krooni, nendest Mereinstituudiga 13, Riigimetsa Majandamise Keskuse Sagadi koolituskeskusega 1 ja Eesti Põllumajandusülikooliga 3 lepingut.

Lepingud KIK-st finantseeritavate teadusuuringute teostamiseks 2000. aastal sõlmiti Keskkonnaministeeriumi ja Mereinstituudi vahel alles 14. detsembril 2000. Need lepingud tuginesid Keskkonnaministeeriumi ja Sihtasutuse Keskkonnainvesteeringute Keskus 27. juulil 2000 sõlmitud sihtfinantseerimise lepingule nr 10.

Lepingud KKM ja MI vahel teadusuuringute teostamiseks 2001. aastal sõlmiti alles 09. juulil 2001, kuigi KIK nõukogu kinnitas kalanduse programmi eelarve 06. aprillil 2001. Seega on avamata ka uuringute finantseerimine.

(Teadusuuringute finantseerimine riigieelarve ja KIK vahenditest 2001. a vaata lisa 9.)

4.3.3. Kalandusalaste teadusuuringute tulemused

Teadusuuringud põhinevad püügiandmetel (statistikal) ja teadlaste osavõtul koostöös kohalike kaluritega korraldatud kontrollpüükide andmetel, samuti usalduskalurite esitatud andmetel. Hinnatakse kalavarude suurust, s h noorkalade populatsiooni suurust.

Kontrollpüügid näitavad ja usalduskalurite püügiandmed kinnitavad seda, et rannakaluritelt laekunud püügiandmed on 1/3 kuni ½ võrra väiksemad tegelikult püütust. Mida väiksem saak, seda täpsemad on püügiandmed. Kontrollpüüke teadusuuringuteks tehakse eripüügiloa (antakse tasuta) alusel.

Kalapüügiseadus[132] sätestab eriotstarbelise kalapüügi, mida tehakse teaduslike uuringute eesmärgil, asustusmaterjali tootmiseks vajamineva kalamarja kogumiseks, sugukalade püügiks, …. või veekogu ökosüsteemi parandamiseks.

Seadusandja ei ole sätestanud toiminguid eripüügiloa alusel püütud kalaga pärast vajalikke uuringuid.

KKM kalavarude osakonnast saadud täiendava informatsiooni kohaselt (leidude aruande aruteluga seotud kohtumisel) on vastav regulatsioon projekti kujul välja töötatud.

KKM 8 maakonna keskkonnateenistustes (6 mereäärset, Viljandimaa ja Tartumaa) tehtud küsitluse vastustest selgus, et 5 maakonnas ei olda rahul kalandusalaste teadusuuringute mahuga.

Kuigi võimaluste korral arvestatakse KKT -de taotlustega ja nende esindajad on ka ekspertkomisjonis, tuleb märkida, et KKT-de arvates ei hõlma uuringud kõiki kalaressursse mõjutavaid tegureid.

Näiteks, pole Pärnumaa KKT väitel teada Pärnu lahe kalastiku koosseisu muutuste põhjused, veekeskkonnas ja kalade toidulauas toimunud muutused. Ei ole uuritud, millist mõju avaldab kalade käitumisele ja kudemisele tihenenud laevaliiklus Pärnu lahes. Vähe on uuritud kalade migratsiooni. Pole teada, kui palju püütakse Pärnu lahe ohustatud liikidest (koha) välja traalipüügil Liivi lahes.

[132] Kalapüügiseadus RT I 1995, 80, 1384, muudetud RT I 2001.

> Läänemaa KKT arvates vajavad uurimist röövkalade arvukuse vähenemise põhjused Väinameres. Nende arvates võib see olla tingitud ogalike, kes toitub räime marjast, suurest arvukusest ja seetõttu on suuresti vähenenud räime – peamine toit röövkaladele – arvukus. See omakorda võib olla röövkalade vähenemise põhjuseks, kuid ilma vastavate teadusuuringuteta ei saa seda kindlalt väita.

Eesti on “tuhande järve maa”, kuid kalavarude seisundit on uuritud neist vähestes (*ca* 25 järve).

> Näiteks 2000. aastal uuriti 8 järve: Aheru järv (Valgamaa), Veisjärv, Viljandi järv (Viljandimaa), Tamula ja Vagula järv (Võrumaa), Kaiavere järv (Jõgevamaa), Uljaste järv (Ida-Virumaa) ja Karujärv (Saaremaa).
>
> Uuringuid teostas EPMÜ ZBI 14.12.2000 KKM-ga sõlmitud lepingu nr 2-11-14/408 kohaselt. Uurimise tulemusena anti hinnang kalavarudele ning kalavarude seisundist olenevalt soovituslik lubatav püüniste arv ja liik ning asustatava noorkala liik ja kogus.
>
> 2001. aastaks väikejärvede uuringuid kalanduse programmi kalandusalaste teadusuuringute alamprogrammi lülitatud ei ole, kuid on planeeritud lülitada lisaeelarvesse.

KKT töötajate sõnul tuleks rohkem uurida väikeste järvede kalastikku ja välja töötada ettepanekud järvede majandamiseks.

> KKM kalandusosakonna poolt esitatud täiendava selgituse kohaselt saab väikejärvede uuringuid põhjendada vaid järvede majanduslikul eesmärgil kasutusele võtmisega. Samuti lisati, et kuna taastootmise uuringud on väga kulukas ettevõtmine juba seetõttu, et taastoodetud kalad tuleb märgistada ja hilisemalt sellealaseid andmeid koguda, motiveerides kalureid vastavaid püügiandmeid edastama (nt Kalastaja kaudu välja arendatud märgistatud kalade püügiandmete laekumise süsteem toimib).

Näiteks 2000. aastal toimusid kalandusalased teadusuuringud Võrtsjärvel KKM Viljandimaa Keskkonnateenistuse ja EPMÜ ZBI vahel sõlmitud lepingu kohaselt.

> Uurimistöö tulemusena valmis vastav aruanne[133]. Aruande kohaselt saadi andmed uurimistööks traalimisel uurimislaevaga “Bioloog”.
>
> Metoodika kohaselt traaliti (traali mõõdud ja silma suurus, samuti traalimissügavus esitatud) kiirusel 4,5 km/h, kolm korda kuus, kolmest erinevast punktist ning lisaks üks-kaks püüki ruutudest juhuslikul valikul. Loomuse suuremad kalad sorteeriti liikide kaupa ning kalad mõõdeti ja kaaluti. Peenkalast võeti analüüsiks 2-3 juhuslikku valimit vähemalt 1/10 kogukaalust ning hinnati liigiti vanus.

Toetudes kalavarude uurimistulemustele ja tulenevalt vajadusest maksimaalselt välja püüda järve lastud angerjat ning samas tagada koha- ja haugivarude optimaalne kasutamine Võrtsjärves, tegi ZBI ettepaneku lubada 2001 kasutada järgmisi püügivahendeid:

> 350 mõrda ja 10 ääremõrda piiratud püügiõigusega püügiks;
>
> 360 nakkevõrku, millest 300 kutseliseks ja 60 piiratud püügiõigusega püügiks ning
>
> 30 õngejada, milles on kuni 250 konksu igas jadas.

Mõrrapüük on Võrtsjärves suunatud eeskätt angerjale, kelle varude täiendamiseks tehakse igal aastal olulisi kulutusi ja seetõttu on mõrdasi võrreldes eelmise aastaga lubatud 10 võrra rohkem. Vähendamaks eelnevast tingitud püügiintensiivsuse kasvu kohalikele liikidele, tegid teadlased ettepaneku piirata 2001. a püüki nakkevõrkudega jääkatte lagunemisest kuni 31. augustini, jääkatte puudumisel 1. aprillist 31. augustini.

---

[133] EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Instituut, Võrtsjärve limnoloogiajaam, Viljandimaa Keskkonnateenistuse poolt finantseeritud projekti Võrtsjärve kalastiku seisund ja prognoos 2000, Aruanne, Koostaja : Ain Järvalt, Tartu 2001.

1999. ja 2000. aastaks soovitas ZBI kasutada püügiks mõrdasid vastavalt 300 ja 350, nakkevõrke mõlemal aastal 360 ning 100 konksuga õngejadasid 29.

Suvise võrgupüügi piiranguks 1999. aastaks ZBI ettepanekut ei teinud.

2000. aastaks kehtestas KKM ZBI ettepanekul suvise võrgupüügikeelu, kuid 2001. aastaks KKM suvist võrgupüügikeeldu kehtestanud ei ole, sest ZBI olevat peale läbirääkimisi oma vastavast ettepanekust taganenud.

Peipsi kalavarusid uuris MI KKM-ga sõlmitud lepingu kohaselt. Uuringute tulemusena valmis vastav lõpparuanne[134]. Aruande koostas MI Peipsi järvel 2000. aastal toimunud katsepüükide alusel:

- talvised võrgupüügid erineva silmasuurusega võrkudega;
- kevadised mutnikupüügid[135] (iseloomustavad tööndusliku püüki, eriti koha ja ahvena osas);
- kevadised ja suvised mõrrapüükide analüüsid tindi, ahvena ja rääbise populatsioonide seisundi hindamiseks;
- suvised siia- ja rääbisepüügid võrkude ja katsetraaliga;
- suvised võrgupüügid erineva silmasuurusega seirevõrkudega;
- suve lõpu ja sügisesed katsetraalimised, mille andmetele suures osas tuginevad järgneva aasta püügikvoodid ja püügirežiim;
- suve lõpu ja sügisesed mutnikupüügid.

Metoodika on sarnane uuringutele Võrtsjärvel – määratakse loomuse liigiline ja vanuseline koosseis ja selle alusel hinnatakse varude suurust ja dünaamikat.

Teaduslike uuringutega hinnati koha, ahvena, Peipsi tindi, haugi, lutsu, latika, särje, Peipsi siia ja rääbise varusid ning tehti ettepanekud püügikvootide kehtestamiseks Eesti ja Vene poolele ning vajalike püügipiirangute kehtestamiseks järvel.

[134] Tartu Ülikool, Eesti Mereinstituut, Olulisemate tööndusKalade varude seisund Peipsi Pihkva järves ja Lämmijärves 2000.aastal, Keskkonnainvesteeringute Keskuse kalandusprogrammi raames finantseeritus projekti lõpparuanne, Vastutav täitja T. Saat, Tallinn, 2001.

[135] mutnik - põhjanoot Peipsil , tiibade siruulatus kuni 800m, tiivad veetakse ankurdatud paadile kokku vintsidega.

KONTROLLIAKTI KOHTA ESITATUD VASTUSED

Ministri vastus

Keskkonnaminister vastas Riigikontrolli “Kalavarude haldamise planeerimine ja eelarvestamine” kontrolliaktile 05.09.2001. a kirjaga nr 9-1/2772, milles muuhulgas tunnustas auditi meeskonna poolt Eesti kalavarude haldamise hindamisel tehtud põhjalikku tööd.

Keskkonnaminister nõustus kontrolliaktis esitatud põhiliste järelduste ja ettepanekutega.

Samuti teavitas keskkonnaminister Riigikontrolli, et arvestab aktis toodud seisukohtadega oma töös ning esmajoones kalandusalase seadusloome parandamise kaudu kavandab neid ka ellu rakendada. Kalapüügiseaduse kiireloomulised parandused on ministril kavas esitada Riigikogule juba novembris 2001 ja põhjalikum seadusemuudatus on planeeritud 2002. aastaks.

Keskkonnaministeerium on juba asunud aktis käsitletud probleemkohti lahendama ja vastuskirjas edastatud teabe kohaselt on alustatud alljärgnevaid tegevusi.

- On kavandatud kalanduse pikaajalise tegevuskava valmimine käesoleva aasta oktoobri lõpuks.
- On valminud esialgne versioon strateegilisest dokumendist, mille eesmärgiks on tasakaalu saavutamine kalavaru ja püügivõimsuse vahel.
- On alustatud taastootmise kuueaastase tegevuskava esimese etapi väljatöötamist taastoodetavate liikide kohta. Sellekohaste tasuvusuuringute käivitamine sõltub raha eraldamisest.
- Kalavaru teadusuuringute pikaajalise programmi seire osa on ministeeriumi hinnangul valminud ja rakendusuuringute tegevusi on planeeritud aastani 2002.
- Kalandusalase teadlikkuse tõstmiseks korraldatakse käesolevast aastast alates maakondade infopäevi ja juba septembris kavandatakse avada ministeeriumi kalavarude osakonna kodulehekülg internetis.
- On kavas moodustada Keskkonnainspektsiooni ja kalavarude osakonna ühine töögrupp, mille ülesandeks oleks tegevuskava koostamine eesmärgiga saavutada kalapüügialase järelvalve tugevnemine.

Kontrolliaktis esitatud olulisemate puuduste kõrvaldamiseks on ministeeriumi kalavaarude osakonnal võetud plaani koostada konkreetsem tegevuskava.

Keskkonnainspektsiooni peadirektori vastus

Keskkonnainspektsioon vastas Riigikontrolli kontrolliaktile 03.09.2001. a kirjaga nr J-18/6/659, milles inspektsiooni peadirektor ainult täpsustab kontrolliakti kokkuvõttes lk 4 märgitud aspekte: “Esmalt juhime tähelepanu asjaolule, et sotsiaalsete probleemide ja püüdjate õiguskultuuri ning seadusekuulekusega on otseselt seotud rikkumiste arv teatud piirkondades. See omakorda mõjutab järelvalveasutuste tööd. Teiseks – kontrolliaktist ei selgu, mis on aluseks Läänemere avamerepüügi järelvalvele hinnangu andmisel. Aktis sisaldub küll hinnang, kuid ei nähtu, milliseid andmeid ja kriteeriume on selle andmisel kasutatud.”

Keskkonnainspektsiooni peadirektor lubas olukorra parandamise tegevuskava esitada Riigikontrollile kirjalikult 20.10.2001.

RIIGIKONTROLLI SEISUKOHAD KONTROLLIAKTILE ESITATUD VASTUSTE SUHTES

Riigikontroll tunnustab Keskkonnaministeeriumi-poolset asjalikku suhtumist auditi läbiviimisse ja kontrolliaktis toodud peamiste järelduste ja tähelepanekute olulisuse mõistmist, samuti kohest tegevuste alustamist keerdküsimuste lahendamiseks.

Riigikontroll võtab teadmiseks Keskkonnaministeeriumi kavandatud ja alustatud tegevused kalavarude haldamise arendamisel ning loodab, et tegevuskavad ja plaanid on ka ellurakendatavad, tuues kaasa reaalseid muutusi kalavarude haldamise planeerimises ja eelarvestamises.

Kuigi keskkonnaminister ei ole täpsustanud, milliseks tähtajaks kalavarude osakond esitab konkreetsema tegevuskava olulisemate puuduste kõrvaldamiseks, loodab Riigikontroll, et vastava tegevuskava väljatöötamine toimub võimalikult kiiresti, arvestades seejuures Eesti riigi rahalisi võimalusi ja kaasatavaid ressursse.

Riigikontroll ei pea õigustatuks Keskkonnainspektsiooni väidet, et kontrolliakti ühel peamistest väidetest – ”Järelvalve kalapüüginõuetest kinnipidamise üle Läänemere avamerepüügil on nõrk” – puudub alus. Esiteks leidis auditi tulemusena kinnitust, et praegune andmekogumise korraldus ei taga traalpüügi kohta adekvaatseid andmeid. Teiseks piirab inspektsiooni osakondade tööd tehniliste vahendite nappus ja personali väljaõppe küsimus. Sõlmimata on veel koostööleping Piirivalveametiga, et vajadusel koondada riiklike järelevalveressursse.

Riigikontroll avaldab tänu nii Keskkonnaministeeriumi kui Keskkonnainspektsiooni juhtkonnale ja töötajatele nende poolt auditi käigus üles näidatud vastutuleliku suhtumise ning koostöö eest.

Riigikontroll saadab käesoleva otsuse ka Riigikogu keskkonnakomisjonile.

Raivo Linnas

Tulemusauditi osakonna peakontrolör

Lisa 1. Ülevaade kalanduspoliitika strateegilistest dokumentidest

Riigi kalanduspoliitika põhiseisukohad, mis arvestaksid EL ühise kalanduspoliitika nõudeid on senini kinnitamata.

Tõsi, on välja töötatud ja tõlgitud rida dokumente, milles sisalduvad kalanduspoliitika elemendid:

- Kalanduse peatükk Riikliku arengukava (RAK) jaoks;
- VV tegevuskava 2000, 5.3 “Kalandus”;
- VV tegevuskava 2001, 8. “Kalandus”;
- “Eesti kalanduse arengukava (eelnõu) aastateks 1999 – 2001”;
- “Eesti kalanduse strateegiline plaan aastani 2002”;
- “Kalanduse arendamisrahastu (FIFG) programm 2001 –2006”. Nimetatud dokument peaks valmima oktoobris ja suunatakse seejärel Riigikokku kinnitamisele;
- FAO “Kohuseteadliku kalanduse koodeks”;
- EL ühine kalanduspoliitika;
- Iga-aastased kalandusprogrammid.

Eesti keskkonnastrateegia

1997. aasta märtsis kiitis Riigikogu heaks Eesti keskkonnastrateegia. Selles määratletakse looduse kasutamise ja keskkonnakaitse üldised arengusuunad, samuti prioriteedid ja põhiülesanded kuni aastateni 2000 ja 2010. Selles dokumendid on kehtestatud 10 põhilist strateegilist eesmärki, milledest kalanduse seisukohast on kõige olulisemateks puhtad tehnoloogiad, maastike ja bioloogilise mitmekesisuse säilitamine, pinnaveekogude ja rannikumere kaitse.

Kalanduse kontekstis tähendab uute **keskkonnasäästlike tehnoloogiate rakendamine** eeskätt:

1. Aegunud kalalaevade (suur kütusekulu, halvad töötingimused, ebapiisavad külmutusseadmed jne) moderniseerimist või väljavahetamist.
2. Uute selektiivsemate püügivahendite väljatöötamist.
3. Püügivahendite ohutuse tõstmist mereimetajate ja -lindude püüki sattumise vältimiseks.
4. Kalasadamate varustamist senisest parema tehnikaga reostuse vältimiseks (pilsivee kogumine, puhtam ja ohutum tankimine).
5. Kalatöötlemisettevõtete moderniseerimist (sealhulgas efektiivsemate puhastusseadmetega varustamist).

Kalanduse strateegiliseks eesmärgiks on tingimuste loomine kalavaru säästvalt kasutava ja rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise kalandusharu arenguks Eestis. Oluline on:

1. Merekeskkonna ja puhta kaldavööndi säilitamine, bioloogilise mitmekesisuse ja väärtuslike liikide ohustatud elupaikade kaitsmine; kahjustatud kalandusökosüsteemide taastamine.
2. Olemasolevate püügivõimaluste hoidmine ja võimalik avardamine, Eesti aktiivse osalemise kaudu rahvusvahelistes kalandust reguleerivates organisatsioonides (NAFO, NEAFC, IBSFC) ning rahvusvaheliste kalanduskokkulepete raames (EL, USA, Svalbard, Fääri saared, Läti, Venemaa)
3. Kaugpüügi ja Läänemere kalalaevastike püügivõimsuse tasakaalustamine olemasoleva kalavaruga; energia- ja varusäästliku ranna-ja sisevetekalanduse ning kalakasvatuse arendamine.

4. Rannakalanduse tasakaalustatud väljaarendamine, rannaelu ja –kalurikultuuri hoidmine ja edasiarendamine.

5. Kalaturu ja kala kvaliteeditagamise süsteemi arendamine; kalakaubanduse ja –ekspordi edendamine.

6. Efektiivse süsteemi arendamine kalavarude haldamiseks ja järelevalveks, selleks vajaliku õigusliku aluse ja rahvusvahelise koostöö tugevdamine.

7. Kalandusteaduse arendamine, pannes erilist rõhku komplekssete merekeskkonna kvaliteedi, kalavarude suuruse ja paiknemise ning kalanduse sotsiaal-majanduslike uuringute tugevdamisele.

8. Kalandusalase infovahetuse, teadmiste- ja tehnoloogiasiirde toetamine.

9. Koolituse ja täiendõppe rakendamine keskkonna- ja kalandusalase teadlikkuse tõstmiseks.

Kalanduse struktuuripoliitika eesmärgid

Eesti kalandussektori vastavusseviimiseks EL ühise kalanduspoliitika nõudmistega kavandatakse tegevust Vabariigi Valitsuse tasandil (National Program for Adoption of Acquis), riiklikul tasandil (kalanduse peatükk Riiklikus Arengukavas, RAK), kalanduse peatükk Maaelu arengukavas seoses SAPARD programmi rakendamisega ja samuti Keskkonnaministeeriumi tasandil käesolevas EL tulevast struktuuriabi kalandusele kavandavas programmis.

Eesti kalandusharu struktuuripoliitika kavandamisel EL Kalanduse arendamisrahastu (FIFG) kaasamisel peetakse silmas järgmisi üldisi eesmärke:

1) töökohtade säilitamine ja uute töökohtade loomine,

2) majanduskasvu kindlustamine,

3) regionaalarengu toetamine,

4) kalandusharu infrastruktuuri täiustamine (eelkõige kalasadamate osas),

5) meremajanduse edendamine, millest kalandus moodustab olulise osa,

6) turismi ja eriti kalaturismi arendamine,

7) kalatöötlemise, tootearenduse, turunduse ja sellega seotud logistika taseme tõstmine,

8) infotehnoloogia ja eelkõige e-kaubanduse maksimaalne rakendamine kalandusharus.

Kalanduse arendamisrahastu (FIFG) üldeesmärkideks on:

1. Kestva tasakaalu saavutamine kalalaevastiku püügivõimsuse ja olemasoleva kalaressursi vahel

2. Kalandusettevõtete konkurentsivõime suurendamine ja majanduslikult elujõulise kalandussektori ülesehitamine

3. Kala ja kalatoodete lisaväärtuse loomine loodusliku ja kasvatatud kala puhul

Lisa 2. Kalanduse valdkonna juhtimises toimunud muutused

Maakonna tasemel toimunud muutused:

Keskkonnaministeeriumi initsiatiivil (minister T. Nuudi) viidi aastatel 1990 –1998 keskkonnaosakonnad ministeeriumi alluvusest maavalitsuste alluvusse. Maavalitsuse keskkonnaosakonnas oli kalanduse ja jahinduse korraldamisega tegelev spetsialist.

Vabariigi Valitsuse 30.12.1999 määrusega nr 437 (RT I 2000, 2, 6) kinnitatud Keskkonnaministeeriumi põhimääruse § 41 kohaselt on maakonna keskkonnateenistus ministeeriumi maakonnas asuv struktuuriüksus, millel on seaduses sätestatud juhtudel täitevvõimu volitused. Keskkonnateenistuse põhiülesanne on riigi keskkonna-, looduskaitse-, metsa ja kalanduspoliitika, programmide ja tegevuskavade elluviimine maakonnas.

Sisuliselt viidi maavalitsuste keskkonnaosakonnad tagasi ministeeriumi alluvusse.

Ministeeriumide tasemel toimunud muutused:

Vabariigi Valitsuse 21.01.1997 korraldusega nr 33-k (RT I 1997, 11, 144) korraldati Keskkonnaministeeriumi (KKM) haldusalas asuv Kalaamet ümber Keskkonnaministeeriumi kalanduse osakonnaks.

Euroopa komisjoni 1999.a korralises aruandes Eesti edusammude kohta EL-ga liitumisel märgitakse, et Eestil tuleb kalanduse valdkonnas teha olulisi jõupingutusi. Seadusandluse arengut polevat toimunud. Märgitakse inspektsiooni ja kontrollistruktuuride loomise vajadust, vajadust laevastikuregistri, kalanduse turukorralduse ning laevastiku ümberkorraldamise plaani järele. **Aruandes märgitakse, et kalandusosakonnas on 28-st eelarvelisest kohast täitmata 11 ametikohta.**

Vabariigi Valitsuse tegevuskavas 2000 (osa 5.3 Kalandus) nähakse ette, et Keskkonnaministeeriumi kalanduse osakonna ülesandeks jääb kalavarude säästva kasutamise korraldamine ning vastava järelevalvesüsteemi töölerakendamine, turukorraldus ja kalandusalane struktuuripoliitika. Turukorraldus hõlmab enda alla kalapüügi ja kala esmakokkuostu sadamates. Struktuuriabi korraldamise alla kuuluvad peale kalapüügi ka kogu ülejäänud kalandusharu investeeringutega seotud küsimused. Seda tegevuskava hakati ka ellu viima.

Kuid 2000.aasta alguskuudel leppisid keskkonnaminister ja põllumajandusminister omavahel kokku (PM- saadud selgituste kohaselt) kokkulepet kirjalikult vormistamata, et Keskkonnaministeeriumi haldusalast viiakse Põllumajandusministeeriumi haldusalasse üle kõik tegevused, mis on seotud kalanduse turukorraldusega. Kuni aastani 2001 tegeles Põllumajandusministeerium kalandus küsimustega vaid tulenevalt toiduseaduse regulatsioonidest.

Eelnimetatud kokkuleppest tulenevalt reorganiseeriti KKM kalandusosakond, töökohtade arv vähenes 24-lt 12-le. Kalatöötlemise ja –turundusega seotud pädevus anti üle Põllumajandusministeeriumile, kusjuures teatud periood seda tegevust üldse ei reguleeritud.

Vastavalt Vabariigi Valitsuse 30. novembri 2000 määrusele nr 388 moodustati põllumajandusministeeriumis (PM) funktsionaalne üksus (arenguosakond), mis hakkas tegelema muude ülesannete seas ka EL struktuuriabi korraldamise küsimustega ja kalaturukorraldusega. Arenguosakonda planeeriti 4 ametniku tööle võtmine, neist 3 on tööl alates dets. 2000.

Ajavahemikus 30.11.2000 – 11.04.2001 on PM arenguosakond kalandusevaldkonnas tegelenud Phare TWINNINGU projekti raames kalatööstuste osa täienduste ja paranduste sisse viimisega FIFG programmi.

Vabariigi Valitsuse tegevuskavast tulenevalt on PM ülesanded 2001 aastaks:

- Muuta toiduseadust või tehnilise normi ja standardi seadust, millega luuakse alus kalasaaduste kvaliteedinõuete määruse vastuvõtmiseks (okt.2001)
- Koostada kalasaaduste kvaliteedinõuete määrus, millega seadustatakse kalaturu standardid (okt.2001)
- Töötada välja määrus kalurite ühenduste tunnustamise kohta, millega seadustatakse kalurite ühendused (2001 lõpp)

PM kalamajandusosakonnal on kavas 2001.a. II poolaasta tööplaanis (seni kinnitamata) kahe alljärgneva määruse väljatöötamine:

1. Tootja organisatsioonide asutamine ja tegevuse põhimõtted
2. Kala kvaliteedi nõuded turustamisel .

Asjatundjate komisjon moodustamine

Vabariigi Valitsuse korraldusega[136] moodustati kõrgetasemeline asjatundjate komisjon, mis esitas Vabariigi Valitsusele aprillis 2001 ettepanekud EL ühise kalanduspoliitika halduse korraldamise kohta, sh. määratlema põllumajandusministeeriumi ja keskkonnaministeeriumi vahelise tööjaotuse kalanduse vallas.

Asjatundjate komisjon ettepanekud

Eesti kalamajanduse administreeerimise parandamiseks jaotati ministeeriumite ja ametkondade kompetentsid kalanduse vallas (vt pt 1.1)

Tulenevalt asjatundjate komisjoni ettepanekust lisanduksid Põllumajandusministeeriumile kolm tegevusvaldkonda, mis vastavalt VVTK'le ja EK Eduraportile peavad olema harmoniseeritud käesoleva aasta lõpuks. Valdkonnad on järgmised: kala ja kalasaaduste hinnakorraldussüsteemi loomine, kalandussektori struktuuriabi üldadministreerimine Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ameti baasil ning kalasaaduste turustandardite järelevalvesüsteemi loomine. Lisaks sellele on vaja ministeeriumi siseselt toestada juriidilist teenust vastavates sektori lõikudes kui ministeeriumi peaülesannet.

Asjatundjate komisjoni ettepanekud kiideti heaks Vabariigi Valitsuse istungil[137] ja PM-le ja KKM-le tehti ülesandeks esitada 03.aprilliks 2001.a eelnõud asjakohaste muudatuste tegemiseks ministeeriumide põhimäärustes. PM valmistada ette ja esitada rahandusministeeriumile riigieelarve vahendite ümberpaigutamist ja raha eraldamist käsitlev Vabariigi Valitsuse korralduse eelnõu.

[136] VV korraldus nr. 920-k 16.11.2000.a. "EL ühtse kalanduspoliitika küsimustega tegeleva asjatundjate komisjoni moodustamine"

[137] Vabariigi Valitsuse istungi protokoll nr. 14 13.03.2001, päevakorrapunkt nr.26

Põllumajandusministeerium poolt esitatud põhimääruse muudatused kinnitati [138] Vabariigi Valitsuse 03.04.2001. a määrusega nr 128. Olulisim muudatus PM määruses: § 23 punkt 5 sõnastatakse järgmiselt: moodustatakse kalamajandusosakond, kes analüüsib ja koordineerib arengusuundi kalakasvatuses, samuti kala ja kalasaaduste tootmises, töötlemises ja turustamises; töötab välja vastavad arengukavad, riiklikud abinõud ning korraldab nende rakendamist. Samuti kinnitati eelarvega koosseisude suurendamine 4 inimese võrra kalamajandusosakonnas.

Vabariigi Valitsuse 26.04.2001 määrusega nr 151 muudeti Keskkonnaministeeriumi põhimäärust: kalanduse osakond muudeti kalavarude osakonnaks ning selle ülesanneteks on korraldada ja koordineerida kalavarude uuringuid, arvestust, kasutamist, taastootmist ja kaitset.

Muutused rahastamises

Aastatel 1993 kuni 1999 keskpaigani toimus kalandusalaste projektide finantseerimine sihtfond [139]“Eesti Kalakapital” kaudu.

Keskkonnakasutusest laekuva raha kasutamise seaduse [140] kohaselt tuli Vabariigi Valitsusel otsustada sihtasutuse Keskkonnakeskus asutamine 07.07.1999.

Tegelikult asutati sihtasutus Keskkonnainvesteeringute Keskus (KIK) alles valitsuse korraldusega 04.01.2000. Rahandusministeeriumi valitsemisalas.

Kuna KIK ei alustanud tööd seaduses määratud tähtaegadel, olid seoses sellega häiritud ka kalandusalaste projektide rahastamine.

[138] Vabariigi Valitsuse istungi protokoll nr. 17 03.04.2001, päevakorrapunkt nr. 25

[139] Keskkonnaministeeriumi 14.05.1993 määrusega nr 13 moodustati Kalaameti juures eelarveväline fond “Kalakapital”.

[140] Keskkonnakasutusest laekuva raha kasutamise seaduse § 8, lg 11, p 1 (vastu võetud 16.06.1999, RT I 1999, 54, 583)

Lisa 3. Auditeerimisel kasutatud põhiküsimused ja kriteeriumid

1. Kalandusalased teadusuuringud ja veekogude rikastamine

Põhiküsimus1: Kas kalandusalaste uuringute vahendid kulutatakse vajalike ja oluliste andmete kogumisele ning kas uuringute tulemustena on selge:

a) kui palju olulisemate püütavate liikide lõikes kala on;

b) milliseid kvoote ja maimumeetmeid tuleks rakendada.

Eeldus 1:

- KKM on määratlenud millist informatsiooni ta vajab ja seniste teadusuuringute tulemusena ta ka omab sellist informatsiooni, mis on kalavarude liigilisuse säilimisel, samuti ka kvootide määramiseks, piisav.
- KKM on kalaressursi uuringute tellimisel aluseks kalanduse arenguvajadustest lähtuv ülesande püstitus, on selged teostatavate uuringute mahud ja eesmärgid.
- KKM on määratlenud rahastamise võimalused ja otsustanud rahastamise prioriteedid, tagamaks parimate tulemuste saavutamine.

2.Veekogude rikastamine maimude ja noorkalaga

Põhiküsimus 2: Kas kalakasvatusele eraldatud raha on kulutatud vajalike maimude kasvatamiseks ja kas kalamaimude vette laskmise kogused ja liigilisus on olnud piisav kalavarude mitmekesisuse tagamiseks?

Eeldus 2:

- KKM teab milliseid kalamaime on vaja toota ja on püstitanud selged eesmärgid (prioriteedid) kalavarude riiklikul taastootmisel ning liigilise mitmekesisuse kaitsel.
- KKM on tellinud maimude vettelaskmise ja sätestanud vastavad tingimused ning teostab järelvalvet tellitud kalamaimude kasvatamise lepingute täitmise üle ning samuti teostab analüüse, millist kasu/ tulu / või kokkuhoidu erinevad projektid toodavad.
- KKM analüüsib kalaressursi taastootmise tegevuse tulemusi ja kogub vajalikku informatsiooni tegevuste korrigeerimiseks, et kindlustada loodusliku mitmekesisuse säilimine ja püügiressurss ka tulevastele põlvedele?

3. Kalapüük ja väljapüügi regulatsioonid

Põhiküsimus 3: Kas kvoodisüsteemi (kalapüügipiirangute) rakendamisega on seaduseandja või minister määratlenud muid eesmärke, kui kalavarude säilimine ja optimaalne väljapüük?

Eeldus 3:

- KKM rakendab parimat kättesaadavat teadusmaterjali arvesse võttes ulatuslikult ennetuslikku lähenemisviisi kalaressursside kaitsel, korraldamisel ja kasutamisel.
- KKM on poliitika väljatöötamise protsessis püstitanud selged eesmärgid, mida kvoodipoliitikaga tahetakse saavutada ja on määratletud keda ja miks selle kaudu toetatakse.
- KKM on määratlenud ja kasutab kalapüügi reguleerimisel meetmeid, mille mõju on kalapüügi korrastamisele kõige suurem ning kavandanud neid süsteemselt ja läbipaistvalt.

4. Kalandusalane informatsioon ja väljapüügi aruandlus

Põhiküsimus 4: Kas kehtiv andmekogumise süsteem tagab kalandusalase informatsiooni laekumise ja adekvaatsed väljapüügi andmed?

Eelduse 4:

- KKM on määratlenud milliseid andmeid vajatakse nii väljapoole edastamiseks kui ka kvoodipoliitika korrigeerimiseks.
- KKM koordineerib andmete pidevat uuendamist ja kontrolli väljapüügi aruannete üle.
- KKM on määratlenud andmete avalikustamise astme ja kavandanud vastavad tegevused, selle ülesande täitmiseks.

5. Kalavarude kaitse ja väljapüügi korraldusabinõude järelvalve

Põhiküsimus 5: Kas kalandusalase tegevuse järelevalvet ja kontrolli teostavad ametnikud tegelevad olulisemaga ja kas selle tegevuse tulemusena on oluline osa väljapüügist kontrolli all?

Eeldus 5:

- KKM loob Eesti riigi kompetentsi piires efektiivsed seire – ja kontrollimehhanismid kalalaevade ja teiste kalapüüdjate üle, tagamaks kaitse- ja korraldusabinõude järgimise.
- KKM on suunanud KI tegevust rakendamaks inspektoreid tegelema sellega, mis on oluline ja mille mõju on tulevikku suunatud.
- KI on läbiviinud riskianalüüsi eesmärgiga määratleda, milliseid piirkondi ja kalastustegevusi millises mahus kontrollida ning kus on riskiaste kõige suurem.
- KI inspektorite tegevus on planeeritud selliselt, nad tegelevad nendes kohtades, kus ohud on suurimad
- KI on vajalikud ressursid funktsiooni täitmiseks (on fikseeritud ülesanded; on teada palju inimesi selleks vajatakse; vastavad ametikohad on täidetud; inimesed omavad vastavaid oskusi või on planeeritud vajalik väljaõpe).

Lisa 4. Maakonnale eraldatud püügivahendite koguste muutuse näited

Näiteks (1) on aastate lõikes Harju maakonnale eraldatud (kaluritele jagamiseks) püügivahendite liigid ja kogused muutunud alljärgnevalt:

	1996	1997	1998*	1999	2000	2001
Kastmõrrad	15	15				
Mõrrad >1m	400					
Ääremõrd kahe päraga/kerega kuni 1m	20	20	20	20	20	20
Ääremõrd kõrgusega kuni 1 m	ei piirata	100	150	200	200	70/130
Õnged	20 000					
Seisevvõrgud	4000					
Silmumõrrad	45					
Silmutorbikud	500					
Avameremõrd kõrgusega > 3m	400					
Põhjaõngejada (100 õngekonksu)		200	200	200	200	90/110
Nakkevõrk		4400	4400	4400	4400	1475/1470
Kastmõrd (seisevnoot) kõrgusega						
kuni 10 m			7	10	10	10
10 m ja enam			8	7	7	7
Avamere mõrd suu kõrgusega						
10 m ja enam			10	8	8	8
kuni 10 m			30	30	30	30
kuni 8 m			40	40	40	40
kuni 5 m			80	70	70	70
1 – 3 m				200	200	200
Lõheõng			700	700	700	700
Veonoot			3	3	3	3
Rivimõrd e. angerjarüsa				piiramata	30	30

Märkus: 15 – püüniste arv kutselisel püügil, 1475/1470 püüniste arv kutselisel kalapüügil/piiratud püügiõigusega püügil

*alates 1998 a toimus arvestussüsteemi muutus.

Näiteks (2) on aastate lõikes Hiiumaa maakonnale eraldatud (kaluritele jagamiseks) püügivahendite liigid ja kogused muutunud alljärgnevalt:

	1996	1997	1998*	1999	2000	2001
Kastmõrrad (seisevnoot)	60	60	60	60	30	30
Mõrrad kõrgusega 1-3m	310	310	310	310	300	300
Ääremõrd kahe päraga/kerega kuni 1m	60	60	120			
Ääremõrd kõrgusega kuni 1 m	ei piirata	80	90	90	90	45/45

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Õnged	70 000					
Seisevvõrgud	4200					
Põhjanoot	-	5	5	5	2	3
Veonoot	-	5	5	5	5	5
Põhjaõngejada (100 õngekonksu)	-	800	800	800	550	350/200
Nakkevõrk	-	4500	4500	4500	3000	2300/350
Furtsell Vaaria tragi lagariku tragi	-	2	2	2	2	2
Rivimõrd e. angerjarüsa			130	piiramatu	800	1000

Märkus: 60– püüniste arv kutselisel püügil, 2300/350 püüniste arv kutselisel kalapüügil/piiratud püügiõigusega püügil

*alates 1998 a toimus arvestussüsteemi muutus.

Lisa 5. Järelvalvetegevuse ressursiarvestus

Kalainspektorite ressurss põhitegevusele on jaotatud alljärgnevalt:

Kalapüügi piirkonnad	***Tööaeg %***	***Raha***	***Otseselt sellega tegelevad inspektorid (arv)***
1.Atlandi ookean - Loode-Atlandi Kalandus- organisatsiooni (NAFO) veeala - Teravmägede püügipiirkond - Kirde-Atlandi Kalandus- komisjoni (NEAFC) veeala *kutselised kalurid*	80% 5% 5% sellega tegeleva inspektori tööajast	KIK: 370000 kr järelevalveks[141], 1500 000 vaatlejate paigutamiseks[142] KIK-ist Satelliitjälgimise süsteem 300 000 kr[143]	 1 5
2.Läänemere avamerepüük - Eesti veed - Euroopa Liidu veed (IBSFC kinnitab ja jaotab räim, kilu, tursk, lõhe püügimahu) *kutselised kalurid*	10% inspektori tööajast	KKI eelarvet ei jagata valdkondade kaupa, raha jaotumist erinevate valdkondade vahel ei määrata. IBFC-80 000 kr[144]	 1 24
3.Läänemere rannikukalandus -rannakalandus *(kuni 20 m sügavusjooneni) kutselised kalurid* - piiratud püügiõigus -*rannaelanik* - harrastuspüük –*kalastuskaartiga* - igameheõigus ühe käsiõngega **4.Siseveekogud** - kutselised kalurid - piiratud püügiõigus-*rannaelanik* - harrastuspüük –*kalastuskaartiga* - igameheõigus ühe käsiõngega	Kalakaitseinspektorite tööajast kulub traalpüügi, rannapüügi ja sisevete püügi kontrollile ca 90%, nende vaheline jaotus sõltub piirkonnas, püügiintensiivsusest ja saagikusest. Nt Tartumaa osakonna inspektorid kulutavad kogu aja järelevalvele siseveekogudel, suhteliselt suur enamasti ka harrastuspüügi osa, kuid viimane sõltub otseselt jää olemasolust talvel, mil toimub jääalune sikuskapüük.		 33 46

Ressursitabel on täidetud hinnanguliste andmetega, kuna KI –s ressursi arvestussüsteem puudub.

[141] Sihtfinantseerimise leping KIK ja KI vahel nr. 01-01-10/10, 22.05.2001

[142] Sihtfinantseerimise leping KIK ja KI vahel nr. 01-01-10/11, 22.05.2001

[143] Sihtfinantseerimise leping KIK ja KI vahel nr. 01-01-10/9, 22.05.2001

[144] Sihtfinantseerimise leping KIK ja KI vahel nr. 01-01-10/12, 22.05.2001

Lisa 6. Kalandusega tegelevate inspektorite ressursijaotus

Kalandusega tegelevate inspektorite arv maakonniti:

Harju	4 pidevalt, täiendavalt 1 osaliselt
Hiiumaa	1
Ida-Virumaa	5
Lääne-Virumaa	4
Jõgeva	2
Järvamaa	2 tegelevad ka muuga
Läänemaa	3 tegelevad ka muuga
Põlvamaa	1 tegeleb ka muuga
Pärnumaa	5 pidevalt, täiendavalt 3 osaliselt
Raplamaa	1 tegeleb ka muuga
Saaremaa	4 tegelevad lisaks ka muuga
Tartumaa	7
Valgamaa	1 tegeleb ka muuga
Viljandimaa	2
Võrumaa	2 tegelevad ka jahiga
KI keskus	1
Vaatlejad	18

Lisa 7. Veekogude rikastamine kalamaimude ja noorkalaga 2000 ja 2001 a.

Veekogude rikastamine kalamaimude ja noorkalaga aastatel 2000 ja 2001 (plaan)

tuh. tk

Liik	Samasuvised Tuh. tk		Üheaastased Tuh. tk		Kahesuvised Tuh. tk		Kaheaastased Tuh. tk		Maksumus tuh. krooni	
	2000a	2001a	2000a	2001a	2000a	2001a	2000a	2001a	2000a	2001a
Angerjas						3 -400*				1600
Lõhe			193,44	180			69,607	33	1000**	1540***
Meriforell							30	30	500	500
Merisiig	116,9	99							237	310
Jõeforell	22,4		9,99		10,4				40	
Karpkala	4,55				0,23		10,3			
Linask	16,2	5		1,7	5,1		0,05			27
Jõevähk	29,46	18,9					0,28		10	115
Koha		39,3		11,2					80	113
Haug		2541								120

*ei tea vanust

** koos kulutustega Põlula Kalakasvatuskeskusele (614 tuh.kr) 1614 tuh.kr

*** sama (600) 2140 tuh.kr

Lisa 8. Rakenduslike teadustööde finantseerimine KIK vahenditest

Rakenduslike teadustööde finantseerimine KIK vahenditest:
(tuhat krooni)

Töö pealkiri	2000.a		2001.a	
	Plaan	Täitmine	Plaan	Täitja
Räime ja kilu varude seisund	900	900	1100*	MI
Siirdekalade varude seisund Läänemere Eesti majandusvööndis ¤	460	220	400	MI
Lõhe ja meriforelli taastootmise ja populatsioonide struktuuri monitooring Eestis	80	80	100	EPMÜ Looma-Kasvatusinstit.
Mageveekalade varude seisund Eesti rannikumeres ¤	822	400	850	MI
Kalandusuuringud NAFO tsoonis ¤	380	190	410**	MI
Olulisemate tööndusKalade varude seisund Peipsi, Pihkva järves ja Lämmijärves ¤	400	195	350	MI
Võrtsjärve peamiste tööndusKalade varu uuring	150	150	100	EPMÜ ZBI
Kalanduse (sealhulgas eurointegratsiooniga) seotud strateegilised uuringud ja planeerimine	242	242	100***	MI
Pärnu jõestiku ülemjooksu piirkonna forellijõgede uuring ¤	30	15	50****	EPMÜ ZBI
Vähivaru seisundi uuring	50	50	50	RMK Sagadi
Emajõe kalastik: migratsioonid ja kaitsekorraldus	60		40	
Endla LKA ja Põltsamaa jõgikonna ülemjooksu piirkonna kalastik ja forellijõgede seisund ¤¤¤	15		****	
Eesti väikejärvede kalastik	70	70		EPMÜ ZBI
Räimevaru rahvuslik majandamiskava ¤¤	120,4			MI
Olulisemate tööndusKalade sigimine Peipsi järves¤¤	25			MI
Kassari lahe tööndusliku punavetikakoosluse varude hinnang ja väljapüügi prognoosi ja soovituste koostamine ¤¤	150			MI
Olulisemate tööndusKalade varude seisund Peipsi järves 1998 a	50	50		MI
Ahvena varude seisund ja dünaamika rannikumeres, soovitused püügi korraldamiseks	25	25		MI
Eesti kalanduse andmebaasi loomine ja täiendamine	30	30		MI
Pärnu lahe peamiste tööndusKalaliikide varude seisund ja kunstkoelmute tähtsus koha kudesubstraadina	15	15		MI
Kokku	4074,4	2632	3550	

*Läänemere rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude (räim, kilu, lõhe, tursk)uuringud

** Ka uuringud NEAFC ja Teravmägede tsoonis

*** Kalavarude kasutamise ja kaitse meetmete sotsiaal-majanduslike aspektide analüüs

**** Eesti harjuse, lõhe- ja forellijõgede registri koostamine

¤ uuringuid jätkatakse 2001.aastal

¤¤ uuringute finantseerimine 2001. aastal

¤¤¤ finantseeriti teistest allikatest, lepingut ei sõlmitud

Lisa 9. Teadusuuringute finantseerimine riigieelarve ja KIK vahenditest.

Teadusuuringute (seire) finantseerimine riigieelarve ja KIK vahenditest:

Projekti nimetus	Projekti teostamise aeg/ realiseeri-mise aastad	Investeeringud või kulud (tuhandetes kroonides)							
		Täidetud aastal 2000	2001					Tellija	2002 finantsee-rimise allikas
			Kokku	RIP/riigi-eelarve	KIK		OV		
					Riiklik progr.	Maak Progr.			
Kalandusuuringud NAFO, NEAFC'I ja Svalbardi kokkuleppe raames	alates 2000 jätkuvalt	280	485	75	410			KKM	KIK
Läänemere rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisund 2001 a, prognoos ja soovitused kalavarude haldamiseks 2002 a.	alates 1994 jätkuvalt	1095	1200	100	1100			KKM	RE
Siirdekalade varude seisund Eesti vetes 2001 a, kalavarude prognoos ja soovitused kalavarude haldamiseks 2002 a.	alates 1994 jätkuvalt	570	450	50	400			KKM	RE
Rannikukalade varude seisund 2001 a, prognoos ja soovitused kalavarude haldamiseks 2002 a	alates 1994 jätkuvalt	822	975	125	850			KKM	RE
Lõhe ja meriforelli taastootmise ja populatsioonistruk-tuuri monitooring	1997-2010	80	100		100			KKM	KIK
Rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisund Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järves 2001 a, kalavarude prognoos ja soovitused kalavarude haldamiseks 2002 a	alates 1994 jätkuvalt	595	525	175	350			KKM	RE
Kalavarude kasutamise ja kaitse meetmete sotsiaal-majanduslike aspektide analüüs 2001 a, prognoos ja soovitused 2002 a	alates 1998 jätkuvalt	300	275	175	100			KKM	KIK
Emajõgi Peipsijärve kalade kudeala ja rändeteena	1998-2002	60	40		40			Tartumaa KKKT	KIK
Võrtsjärve kalavarude seisund ja prognoos	alates 1994 jätkuvalt	150	100		100			KKM	RE
Eesti harjuse, lõhe- ja forellijõgede registri koostamine	2001-2003		50		50			KKM	KIK
Jõevähi uuringud	alates 1994 jätkuvalt	50	50		50			KKM	RE